



บทที่ 4

การพัฒนาหมู่บ้านเขาป่าเจ้

ลักษณะทางสังคม-เศรษฐกิจหมู่บ้านเขาป่าเจ้

บ้านเขาป่าเจ้เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 6 ของตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้านนั้น ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด คงมีแต่การเล่าขานสืบทอดกันมาว่า ที่ตั้งของหมู่บ้านเขาป่าเจ้ในปัจจุบันนี้ เดิมเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนนับถือศาสนาอิสลามกลุ่มหนึ่ง ผู้นำกลุ่มชื่อบุญ ภรรยาชื่อเจ้ หรือเจ้ มีบุตรคนหนึ่งชื่อน้อย คนกลุ่มนี้มีสุเหร่าสำหรับปฏิบัติศาสนกิจอยู่แห่งหนึ่ง ครั้นเมื่อผู้นำของกลุ่มนี้สิ้นอายุไขกันหมดแล้ว บริเวณที่ฝังศพนายบุญ ก็เรียกกันว่าเขาโต๊ะบุญ เป็นภูเขาหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ที่ฝังศพของนางเจ้ หรือเจ้ ห่างจากเขาโต๊ะบุญประมาณ 1 กิโลเมตร ชาวบ้านเรียกกันว่าเขาป่าเจ้ อยู่ทางทิศตะวันตก ไม่มีใครยืนยันได้ว่าเพราะเหตุใดคนกลุ่มนี้ได้อพยพออกจากบริเวณดังกล่าวไป และอพยพไปที่ใด และกาลเวลาล่วงเลยมานานหลายชั่วอายุคน แต่ก็ยังเรียกบริเวณดั้งเดิมที่คนกลุ่มนี้เคยใช้เป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจนั้นต่อ ๆ กันมาว่า นาเหร่า (นาสุเหร่า) นานเข้าก็แผลงเป็นนาหระ และเรียกขานมาจนทุกวันนี้

พอจะระบุได้ว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ.2510 บ้านเขาป่าเจ้ ซึ่งเป็นป่าดงพงไพร และอุดมไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิดนั้น มีผู้คนอาศัยอยู่เพียง 11 ครอบครัวเท่านั้น มีประชากรเพียงประมาณ 50 คน คนกลุ่มนี้นับถือศาสนาพุทธทั้งสิ้น トラบจนทุกวันนี้ บ้านเขาป่าเจ้กลายเป็นหมู่บ้านที่มีราษฎรอยู่อาศัยหนาแน่น และโครงสร้างทางการปกครอง แบ่งเป็น 4 เขต โดยมีหัวหน้าเขตเป็นผู้นำ แบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 เขตบ้าน คือ บริเวณส่วนกลางของพื้นที่หมู่บ้าน เป็นบ้านสามแยก ทางทิศตะวันตกเป็นบ้านห้วยปุด ทางทิศเหนือเป็นบ้านควนน้อย ทางทิศตะวันออกเป็นบ้านเขาญ้อย และทางทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นบ้านเขาป่าเจ้

การกระจายของประชากร

หมู่บ้านเขาป่าเจมีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,071 คน เป็นครัวเรือน จำนวน 205

ครัวเรือน

อายุ (ปี)	จำนวนคน	เปอร์เซ็นต์
แรกเกิด - 5	84	7.84
6 - 10	82	7.66
11 - 25	281	26.24
26 - 59	572	53.40
60 ปีขึ้นไป	52	4.85
ระดับการศึกษา จำแนกประชากรตามระดับการศึกษา ดังนี้		
จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ		2 คน (ปัญญาอ่อน)
ไม่จบประถมศึกษาปีที่ 4		- คน
ประถมศึกษาปีที่ 4 - 6		565 คน
มัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6		123 คน
อนุปริญญา		13 คน
ปริญญาตรี		11 คน
กำลังศึกษาก่อนวัยเรียน		17 คน
กำลังศึกษาภาคบังคับ		221 คน

ประชากรนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด จึงมีวัดรอบหมู่บ้าน 4 วัด คือ วัดนังदान อยู่ติดเขตหมู่บ้านทางทิศตะวันตก วัดเกาะยาง อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน วัดควนปริงอยู่ทางทิศเหนือ และวัดใหม่เขาป่าเจอยู่ติดเขตหมู่บ้านทางตะวันออกเฉียงใต้ โรงเรียนประถมศึกษา มีจำนวน 4 โรงเรียนอยู่โดยรอบหมู่บ้านเช่นเดียวกับวัด นักเรียนที่อยู่ใกล้โรงเรียนใดก็จะไปโรงเรียนนั้น แต่โรงเรียนที่มีนักเรียนมากที่สุด คือ โรงเรียนวัดนังदान

การประกอบอาชีพของประชากร

	จำนวนครัวเรือน	พื้นที่ (ไร่)
อาชีพหลัก		
ทำนา	205	1,000
ทำสวนยางพารา	177	400
อาชีพรอง		
เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัว	205	
อาชีพอื่น		
ค้าขาย	4	
ราชการ, รับจ้าง	97	
รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวน 22,000 บาท/ปี		

สภาพทางการเมืองของหมู่บ้านเขาป่าเจ้

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านเขาป่าเจ้ เมื่อพิจารณาจากการเลือกตั้งประเภทต่าง ๆ ดังนี้

ประเภทการเลือกตั้ง	ผู้มีสิทธิ์	ผู้ใช้สิทธิ์	ร้อยละ
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร	510	446	87.45
เมื่อ 24 กรกฎาคม 2531			
กำนัน	510	483	94.71
เมื่อ 24 พฤศจิกายน 2533			
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	510	411	80.59
เมื่อ 5 กันยายน 2529			

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2525-2529 ซึ่งหมู่บ้านเขาป่าเจ้ได้ดำเนินการตามโครงการพัฒนาของหมู่บ้านนั้น เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการได้เข้ามาคลุกคลีกับชาวบ้านเขาป่าเจ้มาก ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล เมื่อหมู่บ้านชนะประกวด และยกย่องให้เป็นหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง บุคคลสำคัญเช่น นายกรัฐมนตรี คือ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ หรือรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย คือ นายวิระ มุสิกพงศ์ ก็เคยมาเยี่ยมกิจกรรม

ของหมู่บ้าน ทั้งนี้รวมทั้งกลุ่มข้าราชการ หรือคณะบุคคลต่าง ๆ ได้มาเยี่ยมชมหมู่บ้าน ดังจะเห็นได้จากสมุดเยี่ยมหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันนี้ขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา พบว่า ไม่มีสภาพเหตุการณ์ดังกล่าวอีกแล้ว สมุดเยี่ยมของหมู่บ้านไม่มีการบันทึกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา คงมีข้าราชการระดับอำเภอ และตำบลที่เข้ามาในหมู่บ้านตามหน้าที่เท่านั้น

หมู่บ้านเขาป่าเจ้า จัดโครงสร้างการบริหารกิจการของหมู่บ้านตามแบบการจัดโครงสร้าง หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) เมื่อ พ.ศ. 2525 เนื่องจากในอดีตพื้นที่แห่งนี้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีแดงถูกคุกคามและแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ดังนั้น หมู่บ้านจึงจัดโครงสร้างการปกครองประกอบด้วย ผู้นำที่มีตำแหน่งเป็นทางการ ดังนี้

1. นายคลิ่ง คงแก้ว เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 มีตำแหน่งประธานกรรมการกลาง
2. นายเจริญ เทพหนู เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และตำแหน่งรองประธานกรรมการกลาง
3. นายผัน ทองขาว เป็นผู้ช่วยประธานกรรมการฝ่ายการปกครอง
4. นายสมศักดิ์ ชูช่วย เป็นผู้ช่วยประธานกรรมการฝ่ายรักษาความสงบ และยังมี

ตำแหน่งประธานฝ่ายป้องกันรักษาความสงบเรียบร้อย ด้วย

5. นายชม จันทร์แดง เป็นผู้ช่วยประธานกรรมการฝ่ายรักษาความสงบ
6. นางศิริวรรณ หนูพันธ์ เป็นกรรมการสภาตำบล ผู้ทรงคุณวุฒิ
7. นายประทีป แก้วหนู เป็นประธานฝ่ายปกครอง
8. นายเปลื้อง จิตคงสง เป็นประธานฝ่ายพัฒนา สมาชิกสภาจังหวัดนันทลุง
9. นายเฟื่อง จันทร์แดง เป็นประธานฝ่ายสาธารณสุข และมีตำแหน่งอาสาสมัคร

สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

10. นายสุพร บัวกิ่ง เป็นประธานฝ่ายการศึกษา
11. นายเอก คงแข็ง เป็นประธานฝ่ายสวัสดิการ
12. นายเปลื้อง ชูช่วย การคลัง
13. นางสาวราย สว่างรัตน์ เป็นเลขานุการหมู่บ้าน

นอกจากการระบุตัวผู้นำจากตำแหน่งที่เป็นทางการแล้ว ผลการระบุตัวผู้นำโดยดูจากชื่อเสียงนั้นเกือบจะสอดคล้องกับการระบุตัวผู้นำจากตำแหน่งที่เป็นทางการ กลางคือประชาชนในหมู่บ้านได้ระบุตัวผู้นำพิจารณาได้ 10 อันดับ ดังนี้¹

¹โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ก

1. นายคลัง คงแก้ว
2. นายเปลื้อง จิตคงสง
3. นายสมศักดิ์ ชูช่วย
4. นางศิริวรรณ หนูพัฒน์
5. นายเจริญ เทพหนู
6. นายเฟื่อง จันทรแดง
7. นายผัน ทองขาว
8. นายเปลื้อง ชูช่วย
9. นายพร้อม หนูพัฒน์
10. นายประทีป แก้วหนู

จึงพบว่าผู้ที่อยู่อันดับที่ 9 คือ นายพร้อม หนูพัฒน์ นั้นเป็นบุคคลที่ไม่ได้มีตำแหน่งเป็นทางการ แต่ได้รับการระบุว่า เป็นผู้เฝ้าคนสำคัญคนหนึ่งที่มึบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้าน นายพร้อม หนูพัฒน์ ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ (ครู) ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร เป็นบิดาสามีของนางศิริวรรณ หนูพัฒน์ ครอบครัวของนายพร้อม หนูพัฒน์ เป็นครอบครัวที่มีฐานะดี ครอบครัวหนึ่งของหมู่บ้าน ดังนั้น ในการศึกษากรรมวิธีของผู้เฝ้าท้องถื่นในการพัฒนาชนบท ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) จากบุคคลที่ถูกระบุตัวเป็นผู้เฝ้าทั้ง 10 คน ดังที่กล่าวมานี้

ที่มาของการพัฒนาหมู่บ้านเขาป่าเจ้า

ก่อนที่จะก้าวลงไปสู่เนื้อหาของการพัฒนาหมู่บ้าน จะขอกล่าวถึงที่มาหรือจุดเริ่มต้นของกิจกรรมการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้งนี้ย่อมช่วยให้เข้าใจรายละเอียดของการพัฒนาหมู่บ้านได้มากยิ่งขึ้น ว่าอะไรเป็นมูลเหตุหรือแรงกระตุ้นให้ประชาชนหมู่บ้านเขาป่าเจ้าทำการพัฒนาหมู่บ้านของตน คุณคลัง คงแก้ว ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านเขาป่าเจ้า ได้กล่าวว่า

ก็พอดีเราก็เห็นตัวอย่างจากหมู่บ้านแพรกหา ที่อยู่ใกล้ ๆ กันนี้ เพราะเขาเริ่มพัฒนา ก่อน ที่นี้ผมก็เอา (ความคิดที่จะพัฒนา) มาพูดกับคนโน้นบ้างคนนี้บ้าง (ในกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน) ก็คิดว่าทุกคนยอมรับกัน ก็เริ่มพัฒนากัน อยู่ ๆ ทางอำเภอก็ส่งหมู่บ้านเข้าประกวดในระดับจังหวัด ติด (ชนะเลิศประกวด) ในระดับจังหวัด ต่อกันไปก็ระดับเขต แล้วก็ระดับประเทศ...²

จากการสัมภาษณ์คุณคลัง คงแก้ว ซึ่งให้เห็นว่าผู้นำหมู่บ้านเขาป่าเจ้า ได้รับอิทธิพลทางความคิด โดยได้เห็นตัวอย่างกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการประกวดที่หมู่บ้านแพรกหา ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกัน หมู่บ้านแพรกหาเริ่มพัฒนาและส่งหมู่บ้านเข้าประกวดก่อน โดยมีผู้นำท้องถิ่นที่สำคัญ คือ นางบุญเอื้อ สุภาพรธรรมินทร์ ซึ่งได้รับการยกย่องจากมูลนิธิธรรมาภรณ์ให้เป็นคนไทยตัวอย่าง เมื่อปี พ.ศ. 2528 ดังนั้น การพัฒนาหมู่บ้านเขาป่าเจ้านั้นจึงมีที่มา และการได้รับอิทธิพลมาจากการพัฒนาที่หมู่บ้านแพรกหา เป็นลักษณะขยายการพัฒนาให้ทำต่อ ๆ กันไป ซึ่งคุณศิริวรรณ หนูพันธ์ ก็ได้กล่าวเช่นเดียวกันว่า

"... จากประสบการณ์ที่ที่มาอยู่ที่ที่เขาเริ่มมีการประกวดหมู่บ้านกันที่แพรกหาก่อน เสร็จแล้วป่าเอื้อ (นางบุญเอื้อ สุภาพรธรรมินทร์) เป็นคนนำเข้ามาก่อน พ่อ (นายพร้อม หนูพันธ์) ก็ว่าเราซื้อบ้านจะบ้า บ้าไปเถอะ ก็ว่าอย่างนี้แต่แล้วเราก็ร่วมมือกัน เราก็เริ่มพัฒนาส่งหมู่บ้านเข้าประกวดระดับอำเภอก่อน..."³

คำสัมภาษณ์นี้ชี้ให้เห็นว่า การส่งหมู่บ้านเพื่อเข้าประกวดในระดับต่าง ๆ เป็นมูลเหตุอย่างหนึ่ง ให้ผู้นำหมู่บ้านเขาป่าเจ้าทำการพัฒนาหมู่บ้านอย่างเอาจริงเอาจัง และมุ่งหวังที่จะชนะการประกวด มูลเหตุดังกล่าวนี้ได้ปรากฏอยู่ในคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำท้องถิ่นคนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่ากิจกรรมการพัฒนามิได้เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ แท้ที่จริงแล้วหมู่บ้านเขาป่าเจ้าได้ถูกจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ตั้งแต่เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2524 คณะกรรมการหมู่บ้าน อพป. ถูกจัดเป็นฝ่ายต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบ

²สัมภาษณ์ คุณคลัง คงแก้ว, 21 เมษายน 2533.

³สัมภาษณ์ คุณศิริวรรณ หนูพันธ์, 14 เมษายน 2533.

บริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 ได้ทำการพัฒนาหมู่บ้านมาบ้างแล้ว แต่ไม่ได้ทำการพัฒนากันอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ก็ยังมีอีกว่าก่อนที่จะเป็นหมู่บ้าน อพป. ผู้นำหมู่บ้านก็ได้มีการจัดสร้างระบบน้ำประปาขึ้นที่บริเวณควนน้อยแล้ว หรือมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มชวานาควนน้อยพัฒนา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508⁴ และดำเนินการเรื่อยมาจนปัจจุบันนี้กลายเป็นสหกรณ์การเกษตรพนมวังก การประกวดหมู่บ้านนี้เองที่ผู้นำท้องถิ่นยอมทุ่มเท เอาจริงเอาจัง ดังที่คุณศิริวรรณ หนูพันธ์ ได้กล่าวว่า

"ที่นี้น้อง (ผู้สัมภาษณ์) ถามว่า การประกวดหมู่บ้านทำไมกล้าลงทุน คือ เราจะทำอะไรก็ตามถ้าเราไม่กล้าลงทุนมันไม่มีทาง หน่วยราชการก็บอกว่าคุณลงไปเถอะ คุณไม่ต้องกลัวหรือ คุณได้ใช้ (เงินคืน) แน่ เหมือนเสาธง เรา (หมู่บ้าน) ไม่มีใช้ใหม่ ก็เรียกผู้ว่า (ราชการจังหวัด) มาดู ผู้ว่าออกเงินให้ 3,000 บาท พี่มีที่กกลูกไก่ซื้อมายังไม่ได้ใช้ 480 บาท ก็เอาไปครอบลำโพงไม่ให้มันเสีย พอประกวดหมู่บ้านเสร็จแล้วผู้ว่าก็ย้ายใช้ใหม่ เงินก็คาราคาซัง เงินก็ไม่ได้ให้เรา ลองคิดดูสิราย 3,000 ราย 5,000 ตกลงพอรวมแล้วมันเข้าหมื่นเข้าแสน ในความรู้สึกว่าเงินแค่นี้จะไปทางถาม ผู้ว่าได้ยังไงใช้ใหม่ แกเอาอะไรมาให้เราตั้งเยอะ แกเอาแมคโคร (รถแทรกเตอร์ตักดิน) เอารถดีมมาให้เราใช้ เพราะว่าตัวนี้ผู้ทำ ตัวนี้เป็นผู้รับผิดชอบ แต่พี่คิดว่ามันไม่เป็นเรื่องเสียหายอะไรหรอก ก็พัฒนาจากคนที่ไม่รู้จักอะไรเลย จนกระทั่งเขาได้เห็นถนนหนทางสิ่งที่ดี จากไฟฟ้าไม่มี มีไฟฟ้า ที่คิดว่าการประกวดหมู่บ้านก็มีส่วนดีหลายอย่าง"⁵

คุณศิริวรรณ ได้อธิบาย และย้ำให้เห็นความสำคัญของการประกวดหมู่บ้าน ที่ถูกชี้นำโดยข้าราชการหรือหน่วยราชการ ก่อให้เกิดการพัฒนาแบบทุ่มเท ซึ่งจากการสัมภาษณ์คุณเจริญ เทพหนู ก็ได้กล่าวว่า

⁴สหกรณ์การเกษตรพนมวังก จดทะเบียนเป็นสหกรณ์เมื่อ 1 กันยายน 2523 ปัจจุบันมีอาคารที่ทำการอยู่ริมถนนเอเชีย หมู่ที่ 6 ตำบลพนมวังก ปี พ.ศ. 2526 มีสมาชิก 669 คน จำนวน 18 กลุ่ม มีทุนเรือนหุ้น 1,120,950 บาท

⁵สัมภาษณ์ คุณศิริวรรณ หนูพันธ์, 14 เมษายน 2533.

"ตัวผมเองจะเสียเวลาผมไม่เกี่ยง ผมยอมผมหาให้จนได้ ตั้งแต่ว่าเงินส่วนตัว
ที่จะต้องชักออกจ่าย ปกติผมรับจ้างเย็บผ้าที่บ้านเงินหาได้เท่าไร ผมเอาไปใช้ ทุ่มเท
ให้กับการพัฒนาหมู่บ้านแทบทั้งหมด ยอมทุ่มเทให้หมู่บ้าน เราอยู่ดีกินดี และก็ให้หมู่บ้าน
ส่งไปถึงที่สุด (ในการประกวด) เพราะได้ส่งทั้งระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ
และพวกผม (คณะกรรมการหมู่บ้าน) ได้เข้าอบรมหลาย ๆ ครั้ง จนได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน
แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองต่อมาในปี 2528"^๕

คำให้สัมภาษณ์ของคุณเจริญ เทพหนู เน้นถึงเป้าหมายและความต้องการของผู้นำท้องถิ่น คือ
การพัฒนาหมู่บ้านเพื่อสร้างความเจริญ และความเป็นอยู่ที่ดีให้กับชาวบ้าน นอกจากนี้การศึกษา
ของการประกวดหมู่บ้าน ก็เป็นความต้องการหรือเป้าหมายของผู้นำท้องถิ่นเช่นกัน เนื่องจากว่า
เมื่อสามารถชนะการประกวดในระดับต่าง ๆ แล้ว หมู่บ้านก็ต้องเป็นตัวแทนของจังหวัด
ของเขต เพื่อเข้าแข่งขัน ย่อมทำให้หมู่บ้านได้รับการเอาใจใส่ สนับสนุนจากหน่วยราชการ
หลายหน่วยงานเป็นพิเศษ มากกว่าหมู่บ้านอื่นที่ไม่ได้เป็นตัวแทน สิ่งนี้ผู้นำท้องถิ่นได้มองเห็น
ว่าการเข้าประกวดหมู่บ้านพัฒนาที่มีส่วนติดอยู่ด้วย เป้าหมายและความต้องการของผู้นำท้องถิ่น
เช่นนี้ ปรากฏอยู่ในคำให้สัมภาษณ์ของคุณผัน ทองขาว ดังนี้

"...แต่ผมว่าหมู่บ้านที่พัฒนาขึ้นมาได้แบบนี้เป็นเพราะหมู่บ้าน อพป. เพราะว่าจัดตั้ง
เป็นหมู่บ้าน อพป. ก็จัดตั้งในราว ๆ ต้นปี 2525 ตอนนั้นประชุมกันที่บ้านกำนันเพื่อ
คัดเลือกคนไปอบรมก็ดูเหมือนว่าเป็นเจ้าหน้าที่จากอำเภอมา ตอนนั้นสาเหตุ ที่มาจัดตั้ง
หมู่บ้าน อพป. ที่นี้ก็เพราะว่าเขตติดต่อหมู่บ้านเป็นพื้นที่สีแดง หมู่บ้านนี้เขาจัดว่าเป็นพื้นที่
สีชมพูว้างั้น ก็เป็นทางผ่านของพวกโหนดพวกผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์) ก็กล่าวได้ว่าตั้ง
หมู่บ้านนี้เพื่อต่อต้านและกักเขตพวก ผกค. ตอนนั้นเขาก็เลือกกันทั้ง 7 ฝ่าย ผมเป็นคน
สุดท้าย เพราะไม่มีใครแล้ว ผมเป็นลูกฝ่ายพัฒนา เราไปอบรมกัน 7 วัน เขาให้ความรู้
เกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน พออบรมกันแล้วก็เริ่มประกวดหมู่บ้านกันเริ่มประกวดกันระดับ

^๕สัมภาษณ์ คุณเจริญ เทพหนู, 26 พฤษภาคม 2533.

ตำบลก่อน ตอนนั้นกำนันจวนก็ตัดสินให้หมู่บ้านเขาป่าเจ้าชนะไปเลย เป็นตัวแทนของตำบล
พนมวังก็ตอนนั้น ตอนนั้นพอจะเข้าประกวดระดับอำเภอ เราก็ประชุมกันในคณะกรรมการ
กันใหม่ ผมก็ได้เป็นหัวหน้าฝ่ายพัฒนา เพราะว่าตอนแรกนั้นการคัดเลือก (คณะกรรมการ
หมู่บ้าน) ก็คัดเลือกพวกกันเสียมากกว่า เลือกคนสนิทชิดเชื้อกันเสียมากกว่า พอเป็นหัวหน้า
ฝ่ายพัฒนาผมเสนอว่าขั้นแรกนี้พวกคณะกรรมการต้องทำก่อนและต้องเสียสละ ตอนนั้นชาว
บ้านยังไม่รู้เรื่อง..."⁷

ที่มาของการพัฒนาหมู่บ้านอย่างเอาจริงเอาจังนี้ตั้งที่คุณผัน ทองขาว กล่าวมานี้ เริ่มต้น หรือ
เป็นผลมาจากการที่ทางราชการได้เข้ามาจัดตั้งหมู่บ้านเขาป่าเจ้าเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและ
ป้องกันตนเอง (อปป.) เพื่อเป็นการแย่งชิงประชาชนกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
โดยการสร้างความคิดในการพัฒนาหมู่บ้านให้กับกลุ่มผู้นำท้องถิ่น ในขณะที่ชาวบ้านทั่วไปนั้นยัง
ไม่ได้รับรู้และเข้าใจ เพื่อเป็นการเร่งให้ผลการพัฒนานั้นเห็นทันตาหรือเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
จึงต้องจัดให้มีการประกวด หรือแข่งขันกัน ตรงจุดนี้เราจะเห็นความแตกต่างระหว่าง
เป้าหมายของทางราชการและผู้นำท้องถิ่น และคุณผัน ทองขาว ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า

"... คือผมยอมรับว่าถ้ากรรมการไม่เข้มแข็งกันจริง ๆ ก็คงไม่ได้มาถึงขั้นนี้
ผมว่ากรรมการหมู่บ้านเป็นส่วนสำคัญที่สุดเลยในการพัฒนาหมู่บ้าน ตอนนั้นก็เป็นการแข่งขัน
ถนน กลบหลุมบ่อ ถากหญ้า (ในช่วงเริ่มพัฒนา) หลังจากนั้นทางอำเภอก็เข้ามาดู
นัดชาวบ้านว่าจะสู้ (ในการประกวด) หรือไม่ตอบอย่างจริง ๆ แล้วชาวบ้านเขาไม่เอา
หรอก แต่ในคณะกรรมการหมู่บ้านเราตกลงกันว่าเอา (เข้าประกวด) ถึงแม้ชนะมันก็
ไม่ได้เสียอะไร หมู่บ้าน (คนในหมู่บ้าน) จะได้สบาย พอตกลงเข้าประกวดระดับอำเภอ
การทำถนนตรงไหนที่มันเกินความสามารถเราทำไม่ได้ เราก็ทำหนังสือไปทางอำเภอ
เขา (เจ้าหน้าที่ของทางอำเภอ) ก็ให้ความร่วมมือดี ก็ปรากฏว่าผ่านในระดับอำเภอ
ที่นี้ชาวบ้านเริ่มเห็นความสำคัญแล้ว เพราะว่าได้รางวัลเป็นทั้งโล่และเงินรางวัล แต่

⁷สัมภาษณ์คุณผัน ทองขาว, 12 สิงหาคม 2533.

ตอนนั้นก็ยังมีปัญหาหลายอย่าง เช่น ชาวบ้านไม่เห็นด้วยอย่างหนึ่ง เรา (คณะกรรมการหมู่บ้าน) ก็มาคิดกันว่าทำอะไรให้การพัฒนาไปคล่องตัว ..."^๑

ความจริงที่คุณฉันทองขาว กล่าวนี้ก็คือ นอกจากชาวบ้านไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาแล้วยิ่งกว่านั้นชาวบ้านนั้นไม่อยากจะเข้าประกวดหมู่บ้านพัฒนาตั้งแต่ระดับอำเภอ การที่หมู่บ้านเขาป่าเจ้าเข้าประกวดระดับอำเภอนั้นแท้จริงเป็นความต้องการของกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน โดยพวกเขาเห็นว่าการพัฒนาจะช่วยพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การเข้าประกวดหมู่บ้านย่อมจะช่วยให้ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการ เช่น ที่คุณฉันทองขาว กล่าวว่าการประกวดถึงจะแพ้ชนะมันก็ไม่ได้เสียอะไรเลย เพราะฉะนั้น จึงทำให้การพัฒนาเป็นไปตามกติกากาการประกวดหมู่บ้านที่ทางราชการกำหนด ผู้นำท้องถิ่นจะต้องทำเพราะว่าได้ตกลงกับทางราชการไว้แม้ว่าในบางเรื่องจะไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านก็ตาม แต่ต้องทำตามคำแนะนำของข้าราชการ ด้วยหวังพึ่งการสนับสนุนและการช่วยเหลือจากทางราชการ หน่วยราชการนั้นทำงานตามแผนงาน และโครงการต่าง ๆ ดังนั้นข้าราชการจึงทำงานเพื่อสร้างผลงานตามแผนงานและโครงการนั้น ดังจะเห็นได้ว่าหน่วยราชการจะต้องทำความตกลงกับชาวบ้านเสียก่อนว่าจะยอมรับหรือไม่ เพื่อประกันได้ว่าชาวบ้านจะสนองต่อแผนงานหรือโครงการของตนที่ได้กำหนดไว้

จึงอาจสรุปได้ว่าที่มาของการพัฒนาชนบทที่หมู่บ้านเขาป่าเจ้านั้น มีดังนี้
ประการแรก เริ่มจากบทบาทของหน่วยงานราชการ ที่เข้ามาจัดตั้งหมู่บ้านเขาป่าเจ้าเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) เพื่อเป็นการแย่งชิงประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่อาจถูกแทรกซึมจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยจัดให้กลุ่มผู้นำของหมู่บ้านเข้ารับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาแบบหมู่บ้าน อพป. และชักจูงให้ผู้นำของหมู่บ้านทำการพัฒนาหมู่บ้านของตน

^๑สัมภาษณ์ คุณฉันทองขาว, 12 สิงหาคม 2533.

ประการที่สอง จากลักษณะการพัฒนาชนบทแนวใหม่ ที่ต้องการให้เป็นการพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วมและมีหน่วยงานราชการเป็นผู้ร่วมกระทำ แต่เพื่อต้องการให้การพัฒนาชนบทแนวใหม่นี้เห็นผลอย่างรวดเร็ว หน่วยงานราชการจึงกระตุ้นโดยจัดให้มีการประกวดแข่งขันในขณะเดียวกันก็เป็นการแข่งขันกันสร้างผลงานระหว่างหน่วยงานราชการด้วยกันเองด้วย

ประการที่สาม เป็นผลจากการแพร่กระจายของการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการประกวด ซึ่งเกิดขึ้นที่หมู่บ้านแพรกหาก่อน นางบุญเอื้อ สุภาภรณ์ เหมินทร์ ผู้นำคนหนึ่งของหมู่บ้านแพรกหา มีส่วนสำคัญที่ชักจูงใจให้ผู้นำของหมู่บ้านเขาป่าเจ้าพัฒนาหมู่บ้านเพื่อส่งเข้าประกวด

ประการที่สี่ สาเหตุทั้งสามประการข้างต้นก่อให้เกิดความคิด ความต้องการพัฒนาขึ้นในกลุ่มของหมู่บ้านเขาป่าเจ้า กลุ่มผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการชักนำให้ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น โดยแท้จริงแล้วในการเริ่มต้นชาวบ้านไม่ได้ต้องการจะเข้าร่วมพัฒนาเพื่อการประกวด แต่ผู้นำหมู่บ้านได้ใช้วิธีการต่าง ๆ พัฒนาหมู่บ้านจนชนะประกวด

ที่มาของการพัฒนาหมู่บ้านเขาป่าเจ้านั้น ผู้กระทำสำคัญจึงมี 2 ฝ่าย คือ ผู้นำของหมู่บ้านและข้าราชการ การกระทำของทั้งสองฝ่ายถูกเชื่อมกันไว้ด้วยเงื่อนไขการประกวดหมู่บ้าน สิ่งนี้เองเป็นผลให้ลักษณะการพัฒนาหมู่บ้านเขาป่าเจ้าเป็นไปอย่างเร่งรีบ และหวังผลในระยะเวลาลั้น

กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านของผู้นำท้องถิ่น

กิจกรรมการพัฒนาของหมู่บ้านเขาป่าเจ้าที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นผลจากแนวคิดการพัฒนาชนบทแนวใหม่ ที่ระบุว่าปัญหาของชนบทไทยนั้นมีสาเหตุมาจากความยากจน ซึ่งขวัญใจ สมิธ^๓ ได้ศึกษาและสรุปค่านิยมของความยากจนไว้ 5 ประการ คือ ประการแรก ความยากจนหมายถึง ความอึดคั่งทางเศรษฐกิจ (economic insufficiency) ซึ่งได้แก่ความ

^๓ดูรายละเอียดใน ขวัญใจ สมิธ ค่านิยมของความยากจนและปัญหาในทางปฏิบัติ ในการวัดความยากจน บทความเสนอในการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องปัญหาและนโยบายเกี่ยวกับความยากจนในประเทศไทย จัดโดยสมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น

ขาดสหรหรือการมีไม่พอในการยังชีพในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความต้องการทางด้านอาหารเพื่อความมีชีวิตอยู่รอด รวมถึงสิ่งที่เรียกกันว่าเป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน (basic needs) ประการที่สอง ความยากจนคือความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ (economic inequality) ซึ่งหมายถึง ภาวะการครองชีพที่แตกต่างไปจากลักษณะอันเป็นแบบฉบับ (norms) ของมวลชนในแต่ละสังคม ประการที่สาม ความยากจนหมายถึงความขาดแคลน (deprivation) ซึ่งรวมถึงความขาดแคลนปัจจัยทั้งหมดที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของภาวะการครองชีพที่เป็นแบบแผนทั่วไปของมวลชนในสังคมนั้น ประการที่สี่ ความยากจนหมายถึง ความต้องการพึ่งพา (dependency) เป็นความยากจนที่ผูกพันอยู่กับความต้องการพึ่งพารัฐในการช่วยการครองชีพ และประการสุดท้ายความยากจนหมายถึง ความเป็นปัญหาในสังคม (diseconomics) เป็นการมองที่ผลที่ติดตามหรือที่เกิดขึ้นในสังคม

เพราะฉะนั้นนโยบายการพัฒนาชนบทในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ประการหนึ่ง คือ การให้ความสำคัญแก่พื้นที่ที่มีปัญหาความยากจน การกำหนดพื้นที่ดังกล่าวนี้โดยใช้เครื่องมือวัดความยากจน คือ เครื่องวัดความยากจนในระดับอำเภอ หรือดัชนีการพัฒนายกระดับอำเภอ เพื่อใช้คัดเลือกอำเภอที่มีปัญหาความยากจน¹⁰ ส่วนในระดับหมู่บ้านนั้นยังได้มีการสร้างดัชนีขึ้นอีกตัวหนึ่ง เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการติดตามและประเมินผลการพัฒนาชนบทระดับหมู่บ้านด้วย เรียกว่า ดัชนีการพัฒนามหมู่บ้าน¹¹ จากแนวความคิดดังกล่าวนี้สรุปได้ว่า ความยากจนในเขตพื้นที่ชนบทโดยทั่วไปมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ โดยแบ่งได้เป็นปัจจัยเกี่ยวกับพื้นที่และไม่เกี่ยวกับพื้นที่ ปัจจัยเกี่ยวกับพื้นที่ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ขนาดและคุณภาพของดิน รวมทั้งแหล่งที่ตั้งของพื้นที่นั้น ส่วนปัจจัยที่ไม่เกี่ยวกับพื้นที่หรือปัจจัยทางด้านโครงสร้าง ได้แก่ กรรมสิทธิ์ที่ดิน ระบบการตลาด ระบบสินเชื่อ การศึกษาของประชาชน การเพิ่มประชากร

¹⁰โปรดดูรายละเอียดใน ไชยิต ปันเปียมวัชรภู และวิภา นันธรัตน์, "เครื่องวัดความยากจนในระดับอำเภอ : แนวความคิดและวิธีการคำนวณ," ชนบทไทย 2526, หน้า 153-152.

¹¹ไชยิต ปันเปียมวัชรภู และธเนต นรภูมิพิภรณ์, "การติดตามและประเมินผลการพัฒนาชนบทยากจนโดยระบบดัชนีการพัฒนามหมู่บ้าน", ชนบทไทย 2524, หน้า 163-197.

และความปลอดภัยในท้องถิ่น ความยากจนที่เกิดขึ้นได้นำชะตากรรมมาสู่ประชาชนในรูปของ ความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ และความไม่รู้¹² ดังนั้น กิจกรรมการพัฒนาในระดับหมู่บ้านที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นผลการพัฒนาที่รัฐต้องการแก้ไขปัญหาของชนบทไทยอันมีสาเหตุเนื่องมาจากความยากจน จากการสังเกตสภาพการพัฒนาและสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่นของหมู่บ้านเขาป่าเจ้าผู้วิจัยได้แบ่งกิจกรรมการพัฒนออกเป็น 4 กลุ่มด้วยกัน คือ การสร้างสิ่งสาธารณูปการ การพัฒนาอาชีพและรายได้ของประชาชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ และการควบคุมพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน ผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึงทุกเรื่องของกิจกรรมการพัฒนา แต่ผู้วิจัยจะเลือกเอาเฉพาะเรื่องสำคัญ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ผู้นำท้องถิ่นได้พูดถึง และเป็นเรื่องสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งจะกล่าวตามลำดับต่อไปนี้

1. กิจกรรมการพัฒนาด้านการสร้างสิ่งสาธารณูปการ หมายถึง การพัฒนาซึ่งเป็นการสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ส่วนรวมของหมู่บ้าน สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ให้กับประชาชนในหมู่บ้าน เช่น การทำถนนหนทาง สะพาน การสร้างทำนบกั้นน้ำ การสร้างระบบน้ำประปาชนบท เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่นพบว่าผู้นำท้องถิ่นส่วนมากให้ความสำคัญกับการสร้างระบบน้ำประปาชนบทมากกว่าเรื่องอื่น ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึงเรื่องการสร้างระบบน้ำประปาชนบทเป็นอันดับแรก

1.1 การสร้างระบบน้ำประปาชนบทของหมู่บ้านเขาป่าเจ้า ระบบน้ำประปามีอยู่ 2 แห่งด้วยกัน คือ ที่ควนน้อย และที่เขาน้อย ชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นได้ร่วมกันสร้างระบบน้ำประปาขึ้นที่ควนน้อยเป็นแห่งแรก ส่วนที่เขาน้อยนั้นสร้างขึ้นเป็นแห่งที่สอง ประปาควนน้อยนั้นมีความจุน้ำ 17 ลูกบาศก์เมตร มีผู้ใช้น้ำจากระบบน้ำประปານี้ 58 ครัวเรือน ผู้คิดเริ่มสร้างระบบน้ำประปาชนบทแห่งนี้ คือ คุณเปลื้อง จิตคงสง เพื่อแก้ไขปัญหาคาราคาถกลนน้ำในหน้าแล้ง ชื่อนำสังเกตประการหนึ่งก็คือการริเริ่มสร้างประปาควนน้อยนี้เริ่มต้นโดยชาวบ้านเอง หน่วยงานราชการยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้อง คุณเปลื้อง จิตคงสง เป็นผู้มิสฐานะดี ประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้าง ลักษณะของการเริ่มต้นนั้น เริ่มแรกจากการที่ คุณเปลื้อง ได้ออกปากชักชวนผู้ที่ เป็นผู้นำในละแวกบ้านย่อยบริเวณที่จะสร้างระบบน้ำประปาขึ้นใช้

¹²วันรักษ์ มีงมณีนาคิน, การพัฒนาชนบทไทย, หน้า 183.

ซึ่งมี คุณเจริญ เทพหนู คุณเปลื้อง ชูช่วย และคุณประทีป แก้วหนู เมื่อกลุ่มบุคคลดังกล่าวนี้ เห็นพ้องกับความคิดของคุณเปลื้อง แล้วต่อมากลุ่มบุคคลดังกล่าวนี้เองที่เป็นแกนนำในการ ดำเนินการ ลักษณะของคนเหล่านี้เน้นพวกเขาเป็นผู้เฝ้าละแวกบ้านที่เขาตั้งบ้านเรือนอยู่หรือที่ จัดแบ่งกันออกเป็นสาย ๆ ซึ่งจะต้องไประดมความร่วมมือจากชาวบ้านทั้งในด้านแรงงานและ เรื่องเงิน อันดับแรกพวกเขาก็ได้สอบถามความเห็นจากชาวบ้านว่าจะยอมรับและให้การ สนับสนุนหรือไม่ โดยเฉพาะคุณเปลื้อง ให้ความสำคัญกับขั้นตอนนี้มาก โดยเขากล่าวว่า

"เราต้องยึดหลักไว้อย่างหนึ่งว่า เมื่อเสนออะไรขึ้นมา ชาวบ้านเขายินยอม หรือไม่ ต้องให้ชาวบ้านพร้อม เมื่อเขาพร้อมเราในฐานะผู้นำก็พร้อมที่จะให้บริการให้ ทั้งหมด การประสานงาน การวิ่งเต้นทั้งหมด เราทำได้ การจะตัดสินใจอะไรสัก เรื่องเราต้องถามผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ด้วย ไม่ใช่เราคนเดียวจะสร้างอะไรขึ้นมา แต่คนอื่นไม่เห็นด้วยมันก็ไปไม่ได้ เราต้องยึดหลักว่าต้องถามผู้ที่อยากได้ผลประโยชน์ เช่น ที่เราจะสร้างประปา เขา (ชาวบ้าน) อยากได้กินไหม ถ้าอยากได้ เราในฐานะผู้นำ เรื่องนี้ขาดตกบกพร่องอย่างไร จัดการให้ได้ หาวิธีการว่า เอาละเงินไม่ครบ แต่ให้ ดำเนินการต่อไปเลย เราต้องวิ่งประสานให้ พยายามหาเงินมาป้อนให้ ก็ที่เราเป็นหนี้ เป็นสินอะไรต่าง ๆ อันนี้ช่วยได้ ถ้าหากขาดเพียงว่าในจำนวน 100 คน ขาดสัก 10 คน แบบนี้ยกตั้งไว้เลย เราค่อยช่วยทีหลัง ไม่ใช่จะไม่ให้เขาใช้ (ประโยชน์) เมื่อเรา ทำขึ้นมาเสร็จแล้ว แต่เราต้องบอกเขาว่า ให้เขามาช่วยเถอะ ขอร้องให้มาช่วย แรงงานอย่างเดียวแม้ไม่มีเงิน เพราะเราก็เห็นสภาพ เช่น บางบ้านเขาก็เดือดร้อนจริง ไม่มีอะไรจะกิน เพียงแต่หากินเข้าเย็นกระต่อนกระแท่น การที่อยู่ร่วมกันนี่เราอย่า มองว่าพวกนี้มันจน แต่ต้องมองว่าเขาเป็นครอบครัวในหมู่บ้านเราเหมือนกัน แต่เรา ไม่ได้บังคับว่าพวกนี้ต้องทำสัปดาห์ พวกที่ออกเงินมากทำสองวัน อันนี้ไม่ใช่ข้อสำคัญเพียง แต่ทำให้พวกนี้มาทำงานร่วมกัน พอเขาเข้ามาช่วย พวกนี้เขาจะเห็นว่าพวกที่ออกเงินด้วย เขายังออกแรงเต็มที่ด้วย แล้วเขาก็จะเสนอเองว่า เขาควรจะทำสักเท่าไร ที่ไหนแหละ นำเปลื้องก็จะตัดสินใจให้เขาเป็นเกณฑ์ขั้นต่ำไว้ว่าไม่ต่ำกว่า 300 บาท เสียแต่ค่ามาตร วัดน้ำ ถึงขั้นนี้เขาก็จะยอมอยู่ดี เพราะถ้าถึงขั้นนี้ถ้าไม่ยอมมันก็เกินไป"¹³

¹³ สัมภาษณ์ คุณเปลื้อง จิตคงสง, 5 พฤษภาคม 2533.

การก่อสร้างระบบน้ำประปาที่ปรากฏว่าตรงกับความต้องการของชาวบ้านส่วนใหญ่ เนื่องจากในหน้าแล้งชาวบ้านจะประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในขั้นต่อมา กลุ่มผู้นำดังกล่าวนี้ ก็ได้ทดลองสูบน้ำจากแหล่งน้ำขึ้นไปบนยอดต้นไม้สูง โดยใช้เครื่องยนต์ไถนาของคุณเปลื้อง ซึ่งขณะนั้นมีอยู่เพียงเครื่องเดียวในหมู่บ้าน เพื่อเป็นการทดลองและแสดงให้ชาวบ้านเห็นว่าสามารถสูบน้ำขึ้นไปจนถึงเก็บน้ำที่จะก่อสร้างขึ้นได้ โดยนับนี้ก็จะเห็นว่ากลุ่มผู้นำได้ใช้วิธีการโน้มน้าวความคิดของคนในหมู่บ้านให้คล้อยตาม ครั้นเมื่อชาวบ้านยอมรับแล้วย่อมเป็นการง่ายที่เขาจะชักนำคนเหล่านั้นเข้าร่วมในกิจกรรมที่เขาเป็นผู้นำ ในการก่อสร้างประปาควนน้อยใช้เงินประมาณ 200,000 บาท นับเป็นเงินจำนวนมากพอสมควร คุณเปลื้อง จิตคงสง เป็นผู้ให้เงิน และทราย ที่ใช้ในการก่อสร้างทั้งหมดคิดเป็นมูลค่าประมาณ 10,000 บาท เพราะว่าคุณเปลื้อง มีอาชีพรับเหมาก่อสร้างอยู่แล้ว ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อถึงขั้นนี้วิธีการของผู้นำของหมู่บ้านอาจแบ่งออกเป็นสองด้าน ก็คือ บทบาทในด้านส่วนตัวที่จะแสดงออกในการสนับสนุนการก่อสร้าง และบทบาทที่จะระดมการสนับสนุนจากชาวบ้าน เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้วพบว่าบทบาทส่วนแรกจะเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยให้ผู้นำแสดงบทบาทส่วนที่สอง บทบาทด้านส่วนตัวของผู้นำจะเห็นได้ว่าคุณเปลื้อง จิตคงสง ได้ร่วมสมทบการก่อสร้างมีมูลค่ามากกว่าคนอื่น ๆ และก็เช่นเดียวกับผู้นำคนอื่นที่เขาจะต้องแสดงออกในการนำ เช่น คุณเปลื้อง ชูช่วย เขาออกเงิน 3,000 บาท ให้ไม้ที่จะต้องนำมาทำบ้านหล่อคอนกรีต และยังเสียสละพื้นที่ดินให้เป็นที่ก่อสร้างถึงเก็บน้ำอีกด้วย คุณเปลื้อง จิตคงสง นั้นยังมีบทบาทเกี่ยวกับการที่เขาไปติดต่อขอความช่วยเหลือจากหน่วยราชการ จนได้รับการสนับสนุนเป็นวัสดุก่อสร้างต่าง ๆ คิดเป็นมูลค่าประมาณ 50,000 บาท และติดต่ออาสาสมัครชาวต่างชาติ คือ คุณเอ็ดดี้ เข้ามาช่วยสำรวจ และออกแบบก่อสร้างด้วย คุณเปลื้อง จิตคงสง ได้กล่าวถึงบทบาทของตนที่เขาเรียกว่าการวิ่งเต้นว่า

"ส่วนมากที่นำเปลื้องใช้ได้ผลก็เป็นอย่างนี้คือ ลักษณะที่เราต้องไปพบปะพูดคุยกับเขา สองสามวันเราก็ไปพบกันที่ร้านกาแฟบ้าง ก็ไปอยู่ในสังคมอีกส่วนหนึ่ง เช่น บางทีงานในจังหวัด เราพยายามศึกษาว่าลู่ทางกับคนนี้เราจะเข้าถึงได้ไหม เหมือนกับที่เราจับไม้ไขว่บางเข้าไปถึงตัวเลย เช่น ว่าง ๆ วันนี้เราไปเที่ยวกันไปกินข้าวเที่ยงกัน แต่เราก็ต้องมีเป้าหมายไว้ในใจแล้วว่า คนนี้เราต้องมีอะไรที่ขอร้องเขาสักอย่าง แต่วันนี้เรายังพูดไม่ได้ เพราะว่ายังไม่รู้จักกัน เพราะฉะนั้นเราต้องทำแบบนี้ บางทีเราต้อง

ไปกินกาแฟกัน คือ เราต้องให้เขารู้ว่าเราก็อใจพอเหมือนกันกับสังคมแบบนี้ พอได้บิ๊ปแล้วเราก็อค่อยไปขอตรง ๆ เลย ว่าผมเดือดร้อนอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ส่วนมากจะโอเคกัน ถ้าเพียงแต่เขาว่า ไปเถอะไปหาไปพบคนนั้น ไม่เสร็จ คือเราต้องจับเขาเสียก่อน ตีความสนิทให้มากที่สุดกับหน่วยราชการอะไรนี้ แต่ก็ใช้ว่าเราจะไปกะล่อนกับเขา โดยความจริงใจแล้วเพียงเราทำอย่างไรเพื่อจะได้พูดกับเขาได้ คือ เราต้องสร้างความเป็นกันเอง แต่นำเปลืองเองก็ปกติอยู่ในสังคมนอกหมู่บ้านอยู่มาก ก็รู้จักมีพรรคพวกมาก แต่เราก็อจริงใจกับเขา และจริงจังกับงาน"¹⁴

กล่าวได้ว่าบทบาทของผู้นำเช่นนี้เป็นหน้าที่ของผู้นำในสังคมไทยก็ได้ ที่ผู้นำจะต้องให้บริการต่อสังคม อันมีผลก่อให้เกิดเป็นคุณความดีและความศรัทธาต่อตัวผู้นำ เมื่อคนในสังคมเกิดความรู้สึกเช่นนี้ต่อผู้ใดก็จะเป็นสิ่งที่จะทำให้ผู้นั้นมีอำนาจในสังคม สิ่งนี้ก็คือ คุณค่า (value) ที่มีต่อคนที่ เป็นผู้นำอันเป็นความคาดหวังของคนในสังคมที่จะกำหนดให้ผู้นำจะต้องมีบทบาทอย่างไร บทบาทของผู้นำของหมู่บ้านในการระดับการสนับสนุนจากชาวบ้าน ฐานะของชาวบ้านในหมู่บ้านเขาป่าเจ๊กก็แตกต่างกันเช่นเดียวกับที่อื่น ๆ วิธีการให้ชาวบ้านสมทบเงินก่อสร้างนั้น พวกผู้นำของหมู่บ้านได้แบ่งสายกันรับผิดชอบเก็บเงิน พบว่าพวกเขาได้ใช้วิธีการประกาศชื่อผู้สมทบเงินก่อสร้างไว้บนแผ่นป้ายกระดานตั้งไว้ที่บริเวณก่อสร้าง มันเป็นเทคนิคทางจิตวิทยาอย่างง่าย ๆ ที่พบได้ในสังคมไทย เช่นเดียวกับการบริจาคเงินสร้างโบสถ์วิหารที่มักจะจารึกชื่อผู้บริจาคไว้ที่ที่เหล่านั้น คุณเป็ลลื้อน ชูช่วย ได้กล่าวถึงวิธีการนี้ว่า

"ก็ไม่ได้กำหนด (จำนวนเงิน) แต่เราก็จะดูว่าจะเก็บบ้านไหนเท่าใด ก็ต้องพูดโดยความที่ว่าคุณแล้วบ้านที่เราไปเก็บนั้นเขาจะให้เราได้เท่าใด ผมก็พูดด้วยว่า อย่างบ้านนี้ต้องให้สองพัน แต่เมื่อเขาว่าไม่มีให้มากถึงสองพัน นั่นห้าเขาก็ควรให้ได้ นี่มันเป็นวิธีการพูดด้วย พอคิดกันได้แบบนี้แล้วใครให้เท่าใดมา เราก็เอามาเขียนไว้ที่ป้ายใหญ่ให้คนเห็น อันนี้ก็ช่วยได้เหมือนกัน เพราะชาวบ้านเห็นว่าใครให้เท่าใด พวกที่ไม่ให้ หรือให้น้อยก็ต้องให้ ให้มันเหมือนกัน..."¹⁵

¹⁴ สัมภาษณ์ คุณเป็ลลื้อน จิตคงสง, 5 พฤษภาคม 2533.

¹⁵ สัมภาษณ์ คุณเป็ลลื้อน ชูช่วย, 22 กรกฎาคม 2533.

ความสำเร็จของการสร้างประชาคมน้อยนั้นเกิดจากการที่ผู้นำของหมู่บ้านใช้วิธีการประสานความร่วมมือ โดยเฉพาะกับชาวบ้านที่มีฐานะยากจนการจะให้เขามาร่วมมือออกเงินจำนวนมาก ๆ นั้นย่อมเป็นการยาก จะเห็นได้จากผู้นำของหมู่บ้านได้ขอร้องชี้แจงให้ชาวบ้านเหล่านี้มาช่วยเหลือด้านแรงงาน แต่ก็ขอให้เขาช่วยออกเงินด้วยในเกณฑ์ต่ำสุด วิธีการซึ่งเป็นทางออกเช่นนี้สามารถทำให้ชาวบ้านทำงานร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างประชาคมน้อยนั้นเกิดจากชาวบ้านบางคน ไม่ต้องการมีส่วนร่วม แต่ผู้นำได้ใช้วิธีการต่าง ๆ ให้ชาวบ้านเหล่านี้เข้าไปมีส่วนร่วมดังที่คุณประทีป แก้วหนู ได้กล่าวถึงวิธีการในส่วนนี้ของเขาวา

"... แต่อย่างว่าเก็บเงินนี้มันก็มีปัญหาบ้างเหมือนกัน มีอยู่บ้านหนึ่ง ผมไปเก็บเงินครั้งแรกเขาก็ว่าเขากินน้ำในบ่อมาแต่ครั้งปู่ย่าตายาย พอไปครั้งที่สอง เขาก็ยังจะยืนยันกินน้ำบ่อ หายน้ำบ่อมากินต่อไป แต่ว่ารอบ ๆ บ้านแกนี้เขาเอาหมด เหลืออยู่เพียงบ้านแก ถึงขั้นนี้ผมไปพูดอีกว่าจะอยู่อย่างไรบ้านรอบ ๆ เขาใช้น้ำประปาทั้งหมด เหลือบ้านเขาอยู่บ้านเดียว ให้เขาสงสัยคิดว่าพวกเพื่อนบ้าน เขาจะคิดยังไง กับต้องเสียเงินเพียงเจ็ดแปดร้อย แล้วเวลาเพื่อนบ้านเขาพูดกันไม่บัดสี (อายุ) เขาหรือ ผมก็บอกว่าขอให้เห็นกับผมเสียก็แล้วกัน เสียเงินสักแปดร้อย ประโยชน์มันตกอยู่กับเขาเอง เขาก็บอกว่าถ้าเงินนี้ให้มาเอาเงิน ก็ผมคิดว่าเขาคงจะเกรงใจผมด้วย..."¹⁵

นอกจากที่คุณประทีป แก้วหนู จะใช้วิธีการพูดจาหวานล้อมอริบายให้กับผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมในการก่อสร้างประชาคมน้อยแล้ว ปัจจัยประการหนึ่งทำให้ชาวบ้านดังกล่าวยอมทำตามโดยยอมรับร่วมสมทบเงินก็คือความเกรงใจที่ชาวบ้านผู้นั้นมีต่อคุณประทีป จากความหมายที่กล่าวว่าขอให้เห็นกับผมเสียก็แล้วกัน นั้นหมายความว่าความคุณประทีป มีคุณสมบัติบางประการที่ทำให้ชาวบ้านดังกล่าวเกรงใจ จากการสังเกตพบว่าคุณประทีป เป็นผู้ที่เสียสละ ให้บริการเพื่อนบ้าน ละแวกนั้นโดยเฉพาะงานส่วนรวม และยินดีที่จะช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อ คุณประทีป เองก็ได้พูดว่า

¹⁵ สัมภาษณ์ คุณประทีป แก้วหนู, 14 มิถุนายน 2533.

ชาวบ้านเองก็คิดว่าละแวกบ้านของคุณประทีปนั้นคุณประทีปเป็นผู้เฝ้าอยู่ฐานะของคุณประทีปเองก็อยู่ในเกณฑ์ปานกลางมีพอกินพอใช้ และพอสรุปได้ว่าความเกรงใจนั้นเป็นผลมาจากคุณประทีปได้แสดงบทบาทของเพื่อนที่ดีตามคุณค่าของสังคมไทย ส่วนละแวกบ้านของคุณเปลื้อง ชูช่วย ก็มีปัญหาค้ำค้ำคลึงกัน คือ

"...อย่างเช่นบ้านสาวพูนนี้ มีอยู่สามหลังคา เอาบ้านละแวก้าร้อยพอ แยกบอกว่าไม่มีจริง ๆ นี่เงินจะให้ลูกเรียนหนังสือก็ไม่มี ผมมีเลยบอกว่าเอาแบบนี้ ผมให้ยืมก่อนแล้วจะให้ผมเมื่อไรก็ตามใจ ก็ให้ยืมไปจริง ก็ไม่ใช่เฉพาะบ้านสาวพูน ก็หลายบ้านเหมือนกันที่ผมทำแบบนี้ แต่ว่าถ้าไม่ได้ผลผมคิดว่าผมก็เดือดร้อนเหมือนกันตอนนั้น ผมก็ไม่ใช่ว่ามีเงินมาก แต่เมื่อตั้งใจทำแล้วก็ต้องให้มันสำเร็จ"¹⁷

วิธีการแก้ปัญหาของคุณเปลื้องแตกต่างจากวิธีการของคุณประทีป เนื่องจากคุณเปลื้อง มีฐานะทางการเงินดี ดังนั้น จึงใช้วิธีการให้ชาวบ้านผู้ซึ่งไม่ประสงค์มีส่วนร่วมหนี้ยืมเงินของตนก่อน จะเห็นว่าวิธีการของคุณประทีป และคุณเปลื้อง แตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือ การเก็บเงินจากชาวบ้านในละแวกบ้านที่เขารับผิดชอบ มาให้ได้มากที่สุด

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าความสำเร็จของการสร้างประปาควนน้อยนั้นมิใช่ผู้นำของหมู่บ้านเป็นตัวจักรสำคัญ มองในรูปกระบวนการเริ่มตั้งแต่คุณเปลื้อง จิตคงสง เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างระบบน้ำประปา จากสภาพความเป็นจริงผู้วิจัยเห็นว่าฐานะทางการเงินของคุณเปลื้อง นั้นสามารถชำระระบบน้ำบาดาลมีแท่งค้ำน้ำไว้ใช้ในครัวเรือนของตนได้เอง คำถามก็คือว่าทำไมจึงคิดริเริ่มสร้างระบบน้ำประปาให้ชาวบ้านได้ใช้กัน ผู้วิจัยพบว่าคุณเปลื้องมีคุณสมบัติของผู้นำทางการเมืองในสังคมไทย กล่าวคือได้ใช้ทรัพยากรทางการเมืองของตนนั้นไปเพื่อก่อให้เกิดอำนาจหรือให้ได้มาซึ่งอำนาจ เช่น คุณเปลื้อง ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในการเริ่มต้นทำสหกรณ์การเกษตรนั้นเขากับพวกอีกรวม 5 คน เอา น.ส.3 ไปจำนองเป็นหลักประกันไว้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อกู้เงินมา ในการสร้างระบบน้ำประปาก็เช่นกัน

¹⁷ สัมภาษณ์คุณเปลื้อง ชูช่วย, 20 กรกฎาคม 2533.

ผู้นำหมู่บ้านที่มีบทบาทสำคัญตั้งที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น คุณเปลื้อง เป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าทุกคน ผู้วิจัยพบว่าเป็นการรวมตัวกันของผู้นำในละแวกบ้าน จะเห็นได้ว่าเป็นการระดมความร่วมมือจากชาวบ้านนั้นก็แบ่งกันเป็นละแวกบ้านให้ผู้นำแต่ละคนรับผิดชอบไป เมื่อผู้นำหมู่บ้านรวมตัวกันได้แล้วจึงกำหนดแผนงานกัน การสร้างระบบน้ำประปาโดยตรงกับความต้องการของชาวบ้าน เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง การระดมความร่วมมือหรือการนำชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นด้านแรงงานหรือด้านการเงิน จึงเป็นไปได้ด้วยดี วิธีการในการระดมความร่วมมือเหล่านี้ยิ่งปรากฏชัดเจน เมื่อมีชาวบ้านส่วนน้อยไม่ยอมรับ หรือยอมรับแต่ไม่ให้การสนับสนุน ผู้นำหมู่บ้านได้ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในลักษณะความเกรงใจที่มีต่อกัน และให้ชาวบ้านส่วนนั้นหยิบยืมเงินของเขาไปก่อน คุณเปลื้อง นั้นในความเห็นของผู้นำหมู่บ้านด้วยกันและชาวบ้าน เห็นว่าเขาเป็นคนสำคัญกว่าคนอื่น ๆ เนื่องจากสละทรัพย์สินมากกว่าผู้อื่น อีกทั้งยังเป็นผู้ที่สามารถวิ่งเต้นนำความช่วยเหลือจากหน่วยราชการมาได้ และวิธีการที่คุณเปลื้องใช้ในการวิ่งเต้นหรือการติดต่อกับหน่วยราชการนั้นโดยการสร้างความรู้จักสนิทสนมกับข้าราชการ ซึ่งถ้าไม่ใช่วิธีเช่นนี้ก็เป็นการยากที่จะได้รับความช่วยเหลือ คุณเปลื้อง มีอาชีพรับเหมาก่อสร้าง มีพรรคพวกเพื่อนฝูงมาก การที่จะสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับข้าราชการนั้นจะต้องเป็นคนใจถึง เช่น การเชิญข้าราชการไปเลี้ยงอาหาร เป็นต้น และสละสำคัญประการหนึ่งที่พบในผู้นำหมู่บ้านกลุ่มนี้คือ การเสียดสละทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นลักษณะที่มาแห่งอำนาจของผู้นำท้องถิ่น ที่หมู่บ้านเขาป่าเจ้ และจะได้กล่าวถึงการสร้างประปาเขาน้อย อีกแห่งหนึ่งต่อไป

การสร้างประปาเขาน้อย เนื่องจากประปาควนน้อยไม่สามารถจ่ายน้ำให้กับประชาชนในหมู่บ้านเขาป่าเจ้ได้ทั่ว จึงมีการสร้างระบบน้ำประปาชนบทขึ้น แห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่บนเขาน้อย เพื่อจ่ายน้ำให้กับชาวบ้านอีกฟากคลองหนึ่งของหมู่บ้าน อันสืบเนื่องมาจากการสร้างประปาควนน้อย ลักษณะของถังประปานั้นมีความจุน้ำ 45 ลูกบาศก์เมตร มีผู้ใช้น้ำ จำนวน 144 ครัวเรือน ถังประปาดังอยู่บนเขาน้อย เกี่ยวกับความเป็นมาในการก่อสร้าง คุณเคลิ่งคงแก้ว ผู้ใหญ่บ้านได้กล่าวว่า

"ก็มีอาสาสมัครชาวแคนาดาเข้ามาช่วยคิด ว่าสามารถทำ (ถังน้ำประปา) บนเขาน้อย ได้ ต้องระเบิดหินออกบางส่วน และช่วยกันปรับพื้นที่ ก็ทำได้ ก็เริ่มเก็บเงินกัน จากชาวบ้านรวมได้ราวสี่แสนห้าหมื่นบาท ชาวบ้านสมทบแสนห้าหมื่น จังหวัด (องค์การบริหารส่วนจังหวัดนพัทลุง) ให้แสนห้าคือขององค์การบริหารส่วนจังหวัด และของสถานทูตแคนาดาอีกแสนห้า"^{๑๐}

ถังน้ำประปาเขาน้อยนั้น มีขนาดใหญ่กว่าประปาควนน้อยเกือบสามเท่าจึงใช้งบประมาณในการก่อสร้างมากกว่า และประปาเขาน้อยนั้นมีหน่วยราชการเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้น แต่ก็ยังต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านส่วนหนึ่งในด้านแรงงานและเรื่องเงินสมทบ ซึ่งคุณเคลิ่งคงแก้ว ได้กล่าวต่อไปว่า

"ตอนแรกนำเองก็พูดกับชาวบ้านในที่ประชุมก่อน ประกอบกับนายสกอต อาสาสมัครที่ช่วยกันออกความคิด ก็ชาวบ้านยอมรับกัน จากนั้นก็ไปติดต่อจังหวัด เขาบอกว่า ถ้าชาวบ้านสมทบได้แสนห้า (หมื่นบาท) จังหวัดก็จะให้แสนห้า น้ำ (คุณเคลิ่ง) พอเก็บเงินชาวบ้านได้ครบแสนห้าก็ไปบอกผู้ว่าราชการจังหวัดว่าทางหมู่บ้านพร้อมแล้ว"^{๑๑}

เรื่องงบประมาณในการก่อสร้างนี้ผู้วิจัยได้พบว่าจากข้อมูลที่คุณเคลิ่ง กล่าวกับที่ปรากฏในเอกสารแจกจ่ายเกี่ยวกับการพัฒนาของหมู่บ้านเขาป่าเจ้ั้นไม่ตรงกัน กล่าวคือเอกสารให้รายละเอียดว่าประปาเขาน้อย สร้างด้วยงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนพัทลุง จำนวน 150,000 บาท ราษฎรสมทบแรงงานและเงิน วัสดุก่อสร้างอีกจำนวน 300,000 บาท รวมค่าก่อสร้าง 450,000 บาท ผู้วิจัยได้สอบถามเรื่องนี้จากคุณศิริวรรณ หนูพันธ์ ซึ่งได้กล่าวว่า

^{๑๐} สัมภาษณ์ คุณเคลิ่ง คงแก้ว. ผู้ใหญ่บ้าน, 28 เมษายน 2533.

^{๑๑} สัมภาษณ์ คุณเคลิ่ง คงแก้ว. ผู้ใหญ่บ้าน, 28 เมษายน 2533.

ผู้สัมภาษณ์ - คือ ผมเห็นในเอกสารของหมู่บ้าน เห็นว่าเก็บเงินได้เป็นแสน ผมว่า
มันเยอะ

คุณศิริวรรณ - ไม่ถึงหรอก จริง ๆ แล้ว คือที่พูดให้ฟัง หนังสือบรรยายสรุปนี้มันไม่
จริงหรอก เพราะว่าทำนี่นะ ปลัดที่ได้ปลัดดีเด้นก็จะต้องอ้างถึงการพัฒนาในหมู่บ้านก็ต้อง
เอาเอกสารนี้ไปประกอบ และพวกเอกสารนี้คือพวกปลัดทำเอาเองทั้งนั้น ไม่ใช่ชาวบ้านทำ
หรอก แต่ข้อมูลบางอย่างมันตรงก็มี แต่เรื่องที่มีมันเกินเลยกันไป มันก็โกหกกันทั้งนั้นแหละ

ผู้สัมภาษณ์ - ที่ว่าชาวบ้านบริจาคเงินร่วมพัฒนาที่ละเยอะ ๆ นี่เป็นไงครับ

คุณศิริวรรณ - ไม่จริงหรอก ไร่เอ๊ย... ไปเอาที่ไหน ชาวบ้านไม่ให้หรอก อย่างมากสูงสุด
พันหนึ่งเขาพอออกได้ ถ้าเกินกว่านั้นคงไม่มีทาง"²⁰

ซึ่งทำให้เชื่อว่าในความเป็นจริงนั้นคงจะเก็บเงินจากชาวบ้านสมทบได้ประมาณ 150,000 บาท
ไม่ได้เป็นจำนวน 300,000 บาท ตามเอกสารขอความดีความชอบของปลัดอำเภอ เนื่อง
จากการสัมภาษณ์ คุณผัน ทองขาว ผู้นำของหมู่บ้านอีกคนหนึ่งก็ได้กล่าวว่า

"... เรื่องทำประปานั้นแหละ ตอนนั้นไม่มีใครรับเป็นเหรียญเงินที่เก็บจากชาวบ้าน
ได้แสนห้า ผมว่าผมรับไว้เอง ตอนนั้นผมก็มีหน้าที่เก็บเงินด้วยเหมือนกัน คือเราแบ่งกัน
(ในหมู่คณะกรรมการ) ว่าให้ไปเก็บคนละกี่ครัวเรือน ตรงไหนบ้าง ที่นี้ก็เอามารวมไว้
ที่ผมจะใช้อะไรก็มาเบิกที่ผม เงินไม่สูญหายแม้แต่สตางค์เดียว"

วิธีการในการนำชาวบ้านของผู้นำจึงเหมือนกับการสร้างประชาคมน้อย กลุ่มผู้นำที่มีบทบาท
และพูดถึงการสร้างประปาเขาน้อย คือ ผู้นำที่อยู่ในละแวกบ้านอีกฟากคลองหนึ่ง คือ คุณคลัง
คงแก้ว คุณพร้อม หนูพันธ์ คุณศิริวรรณ หนูพันธ์ และคุณผัน ทองขาว บุคคลเหล่านี้ได้เสีย
สละทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ และความคิด มีความจริงใจที่จะสร้างประโยชน์ให้กับหมู่บ้าน
เขาจะเป็นผู้ชี้แจงให้ชาวบ้านยอมรับเสียก่อน บทบาทของ ผู้นำนั้นแม้กระทั่งเป็นกรณีเสี่ยง
อันตราย ซึ่งคุณผัน ได้กล่าวว่า

²⁰ ผู้สัมภาษณ์ คุณศิริวรรณ หนูพันธ์. 14 เมษายน 2533.

"... เรื่องต่อแบปน้ำขึ้นเขานี้ตอนนั้นเราก็กอดเงินแล้วจะไปว่าจ้างเขาก็ไม่ได้
 นำเป็ลียง (คุณเป็ลียง จิตคงสง) ก็เสนอความเห็นมาว่าพวกคณะกรรมการก็ต้องช่วย
 กันอีกแหละ แต่ผมบอกว่าผมจะลองเสี่ยงดู คือผมจะต่อแบปน้ำขึ้นเขาเอง ก็ใช้วิธีเอา
 ชุด (อุปกรณ์จับหมู) มาผูกเชือกหย่อนลงมาจากยอดเขา ผมเป็นผู้เสี่ยงเอง เพราะ
 ถ้าจะจ้างเขาก็ลำบากต้องเก็บเงินจากชาวบ้านอีก ผมก็เสี่ยงตายเหมือนกัน ถ้าคิดเป็น
 ค่าจ้างก็ตกในราวสามพัน..."²¹

จากการที่ผู้นำของหมู่บ้านเอาจริงเอาจัง และเสียสละเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะผู้นำ
 ขึ้น จึงพบว่าในการจัดการกำหนดให้ชาวบ้านไปช่วยกันทำงานก่อสร้าง กลุ่มผู้นำของหมู่บ้าน
 เป็นผู้จัดชาวบ้านเป็นผลัด ๆ ละเจ็ดคน ตามลำดับครอบครัว ไปใช้แรงงานก่อสร้าง ชาวบ้าน
 เองยอมรับและปฏิบัติตาม แต่ในขณะที่เดียวกันก็จะมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ให้ความร่วมมือ แต่ผู้นำ
 ของหมู่บ้านได้ใช้วิธีการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมได้ทั้งหมด ดังเช่นคุณคลัง คงแก้ว กล่าวว่า
 ผู้สัมภาษณ์ - ขอทราบว่ามีคนที่ไม่เห็นด้วย ไม่ให้ความร่วมมือกับการพัฒนามิใหม่ครับ
 คุณคลัง - มันก็มีเหมือนกัน ที่เห็นด้วยร่วมมือกัน 80 ถึง 90 เปอร์เซ็นต์ไปโน้น
 ส่วนน้อยที่เหลือนี้พอส่วนใหญ่ร่วมมือกัน ก็ไม่เชื่อว่าจะอยู่เฉยได้ ต้องมาช่วยเหมือนกัน แต่
 ว่ามันก็ไม่ตรากตรำเท่ากับพวกแรก ตอนนั้นเราออกกฎกันมาว่าถ้าคนไหนไม่ให้ความร่วมมือกับ
 การพัฒนา ถ้าเขามีเรื่องอะไรขึ้นมาก็อย่าไปยุ่งเกี่ยวด้วยให้เฉย ๆ เสีย อย่าไปช่วยเหลือ
 อะไร

ผู้สัมภาษณ์ - ใครออกกฎนี้มาครับ

คุณคลัง - ก็คณะกรรมการหมู่บ้านนี้แหละคิดกัน ถ้าคนไหนไม่ให้ความร่วมมือ
 เวลาเขามีจรรยาอะไร ก็ให้เฉยเสีย อย่าไปยุ่งกับเขา ที่นี้พวกนี้ก็อยู่เฉยไม่ได้หรอก คิด
 แล้วมันก็เหมือนกับบังคับทางอ้อมนี้แหละ แล้วพวกนี้ก็จะมาร่วมเอง แรกเริ่มพวกนี้มีอยู่
 ประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ ช่วงหลังนี้มาหมดเลย..."²²

²¹ สัมภาษณ์ คุณผืน ทองขาว. 12 สิงหาคม 2533.

²² จากการสัมภาษณ์คุณคลัง คงแก้ว . 28 เมษายน 2533.

ซึ่งวิธีการเช่นนี้ผู้นำของก็ได้นำไปใช้ในเรื่องอื่น ๆ ด้วย วิธีการบังคับจึงเป็นการใช้
 สังคมบังคับคนกลุ่มน้อยเหล่านั้นโดยทางอ้อมโดยที่กลุ่มผู้นำหรือคณะกรรมการหมู่บ้านนั้นเอง เป็น
 ผู้กำหนดขึ้นโดยที่เขาเป็นผู้นำให้สังคมนั้น เนื่องจากว่าการทำระบบน้ำประปาทั้งสองแห่งตรง
 กับความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านที่จะทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พฤติกรรมของชาวบ้าน
 ส่วนใหญ่จึงมีลักษณะ "มีส่วนร่วม" คงมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีลักษณะ "ให้ความร่วมมือ" ดัง
 จะเห็น ได้จากต่อมาเมื่อประปาเขาญัมีปัญหาขาดแคลนน้ำ เนื่องจากทำนบกั้นเก็บน้ำฝ้ง
 เมื่อจะโอนกิจการประปານี้ไปให้ทางราชการดำเนินการ แต่ชาวบ้านไม่ยินยอม เนื่องจาก
 ว่าเขาเป็นผู้มีส่วนร่วมสร้างประปาแห่งนี้ ดังนั้น ผู้นำของหมู่บ้านจึงต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการ
 อื่น คือ การขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้แทนแหล่งน้ำผิวดิน²³

1.2 การบูรณะซ่อมแซม และทำถนนหนทางในหมู่บ้าน พบว่าผู้นำท้องถิ่น
 ของหมู่บ้านเขาป่าเจ้าให้ความสำคัญกับผลงานการพัฒนาเรื่องนี้อยู่มากเหมือนกัน เนื่องจากการ
 ทำถนนหนทางในหมู่บ้านให้มีสภาพดีสามารถให้ประชาชนใช้สัญจรไปมาได้โดยสะดวกก็เป็น
 เงื่อนไขอีกประการหนึ่งที่จะทำให้หมู่บ้านชนะประกวด พฤติกรรมการพัฒนาของชาวบ้านเขาป่าเจ้า
 มีทั้งการบูรณะ ซ่อมแซม ถนนเดิมที่มีอยู่แล้ว และเป็นการทำถนนขึ้นใหม่บางสายด้วย²⁴
 ลักษณะถนนหนทางช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปในหมู่บ้านนั้นเป็นถนนดินลูกรัง จึงเป็นเรื่องปกติ
 ธรรมดาที่ถนนจะเป็นหลุมเป็นบ่อบ้างในฤดูฝน แต่กระนั้นก็ตาม ก็ยังใช้เป็นทางสัญจรของชาว
 บ้านได้สะดวกพอสมควร ในช่วงที่เริ่มต้นพัฒนาในหมู่บ้านนั้น คุณผัน ทองขาว ได้กล่าวถึง
 เรื่องนี้ว่า

²³ รายละเอียดในเรื่องนี้โปรดดูคำให้สัมภาษณ์ของคุณผัน ทองขาว

²⁴ เอกสารเผยแพร่ของหมู่บ้านระบุว่ามีการสร้างถนนลูกรังแนวเขตหมู่บ้านมีความ
 ยาวประมาณ 500 เมตร ถนนสายนี้ราษฎรร่วมแรงร่วมใจกันสร้างเองโดยไม่มีใช้งบประมาณ
 ของทางราชการช่วยเหลือ และได้ซ่อมแซมถนนดินลูกรังภายในหมู่บ้านจำนวน 8 สาย ระยะ
 ทางยาวประมาณ 9 กิโลเมตร ให้ประชาชนสามารถใช้สัญจรไปมาได้สะดวก

"...ตอนนั้นชาวบ้านยังไม่ให้ความร่วมมือ ชาวบ้านยังไม่รู้เรื่อง เราคณะกรรมการ ต้องทำก่อน ก็ตกลงกันว่าต้องปรับปรุงถนนก่อน ถากหญ้า กำหนดแนวถนน ตอนนั้นเขาดูว่า บ้านกัน ก็มีแต่คณะกรรมการมาทำกัน ก็คือเราแบ่งสายกันแล้วว่าผมทำสายนี้ ก็เขา (ชาวบ้าน) มาช่วยเหมือนกันครับ แต่ว่าเรานัดตีหนึ่ง (13.00 น.) เขามากันตีสามตีสี่ (15.00 หรือ 16.00 น.) คือผมยอมรับว่า ถ้าคณะกรรมการไม่เข้มแข็งกันจริง ๆ ก็คง ไม่ได้มาถึงขั้นนี้ ผมว่ากรรมการหมู่บ้านเป็นส่วนสำคัญที่สุดเลยในการพัฒนาหมู่บ้าน ตอนนั้นเป็นการแต่งถนน กลบหลุมบ่อ ถากหญ้า หลังจากนั้นทางอำเภอก็เข้ามาดู นัดชาว ชาวบ้านว่าจะสู้ (ในการประกวด) หรือไม่ พุดอย่างจริง ๆ แล้วชาวบ้านเขาไม่เอาหรอก แต่ในคณะกรรมการเรตกลงกันว่าเอา (เข้าประกวด) ถึงแพ้ชนะมันก็ไม่เสียอะไร หมู่บ้านจะได้สบาย พอดตกลงเข้าประกวดระดับอำเภอ การทำถนนตรงไหนที่มันเกินความสามารถเราทำไม่ได้ เราก็ทำหนังสือไปขอทางอำเภอ เขาก็ให้ความร่วมมือดี ก็ปรากฏว่าผ่านในระดับอำเภอ ทีนี้ชาวบ้านเริ่มเห็นความสำคัญแล้ว เพราะว่าได้รางวัล เป็นทั้ง โล่ และเงินรางวัล แต่ตอนนั้นก็ยังมีปัญหาหลายอย่าง เช่น ชาวบ้านไม่เห็นด้วย อย่างหนึ่ง..."²⁵

เมื่อเกิดปัญหาเช่นนี้ขึ้นมา ผู้นำของหมู่บ้านจะดำเนินการแก้ปัญหาอย่างไร ก็ปรากฏว่าคุณผัน ได้รับเลือกเป็นผู้สื่อสารสาธารณะสุข (ผสส.) เขาได้มีโอกาสเดินทางไปดูงานพัฒนาหมู่บ้าน ในเขตทางภาคเหนือของประเทศไทย เขาพบว่าหมู่บ้านทางภาคเหนือนี้แบ่งพื้นที่หมู่บ้านออกเป็นคุ้ม ดังนั้นจึงเอาความคิดดังกล่าวนี้มาเสนอแบ่งเขตในหมู่บ้านเขาบ้าง เพื่อแก้ปัญหา ดังที่คุณผันได้กล่าวถึงลักษณะของปัญหาก่อนที่จะแบ่งหมู่บ้านเป็นเขต ๆ ว่า

"คือปัญหามันเป็นแบบนี้เวลานัดกันพัฒนา หากคนหย่อมนี้ (ละแวก) ไม่ได้ไปร่วมพัฒนาในพื้นที่หย่อมโน้นด้วย เหตุจำเป็นด้วยเหตุจำเป็นประการใดก็ตาม คนหย่อมโน้นก็จะเข้าใจผิดไปได้ว่าคนหย่อมนี้ไม่ได้ไปช่วย และปัญหาอีกอย่างหนึ่งก็คือเรื่องส่วนตัวซึ่งเขา

²⁵ สัมภาษณ์คุณผัน ทองขาว, 12 สิงหาคม 2533.

อาจจะไม่พอใจกรรมการบางคนก็ได้ เขาก็ไม่ไป คือพวกที่ไม่ไปนี้เขาอาจจะไม่พอใจใครบางคน เราก็ต้องหาคนที่พูดกับเขาได้ คือ เอาคนนั้นเข้าไปชี้แจงว่าการพัฒนาที่มันไม่ใช่ได้กับผู้ใหญ่บ้านหรือใครคนหนึ่งคนใด แต่ได้กับทุกคน

ผู้สัมภาษณ์-เป็นยังไงครับคนที่เข้าไปพูดที่ว่านี้

คุณผัน - คือ เขาก็ไม่ได้เป็นกรรมการอะไร แต่เขาสามารถเข้าไปพูดกับคนหย่อมนั้นได้ คือ คนเรานี้มันมีเรื่องแปลกอยู่อย่างหนึ่งคือเรื่องเกรงใจกัน คือหมายความว่าถึงจะโกรธกับคนโน้นอย่างเต็มที่ แต่ถ้าคนที่ดีกัน (เพื่อนที่ดี) มาพูดขอร้องก็ต้องไป การที่จะดูว่าใครดีกับใครก็ดูจากการที่เขาคลุกคลีกันครับ เช่น เขามา นั่งคุยกันเรื่อย ๆ เราสังเกตดู พอเรารู้บ๊บนี่เราก็มารู้จักกับคนนั้นว่าให้ช่วยไปพูดกับคนนั้นที่คนนี้ที่ เพราะว่าเขาคือคนดี (เพื่อนที่ดี) กันกับคนนั้น พอเขาเข้าไปพูด เขา (ชาวบ้านที่ไม่ให้ความร่วมมือ) ก็มา ทีแรกเขาก็มาแบบเขิน ๆ หน่อยพอมาร่วมทำแล้วทีนี้ก็เห็นว่าสิ่งที่ทำนั้นมันสวยงาม และดีขึ้น พอานเข้าก็เป็นลักษณะว่าส่วนมากลากไป จากความคิดที่นำเอามาแบ่งเขตแล้วเราก็ดึงหัวหน้าเขตด้วย อย่างผมนี่ที่จริงที่อยู่อยู่ในเขตสามแต่ผมต้องไปรับผิดชอบเขตสี่ เพราะว่าเขตสี่มันไม่มีตัวจักรสำคัญ ง่าย ๆ ว่ามันไม่มีคนเอาจริงเอาจริงไปนำ (การพัฒนา) เขตสี่หาตัวผู้นำไม่ได้ ผมก็เลยถูกแต่งตั้งให้ไปคุมเขตสี่ เมื่อมีหัวหน้าเขต ก็ให้หัวหน้านี้ไปเลือกลูกน้องอีกเจ็ดคน คือคนที่พูดจากันได้ (ทำงานร่วมกันได้) ทีนี้เขตใครเขตมันรับผิดชอบการพัฒนาในเขตนั้น แต่ถ้ามีการใช้เงิน หัวหน้าเขตต้องประชุมในเขต (ของตน) แล้วเอาเรื่องนั้นเข้าไปเสนอในคณะกรรมการหมู่บ้าน ทีนี้คณะกรรมการกลางของหมู่บ้านก็จะพิจารณาอีกทีหนึ่งว่าเขตนั้น ๆ ที่ขอมานั้นจะว่ากันอย่างไร คือดูว่าจำเป็นหรือไม่ แต่ที่ผ่านๆ มาที่ส่วนมากจะได้เพราะว่าจำเป็นจริง ๆ"²⁵

จากลักษณะที่ปรากฏในคำให้สัมภาษณ์ของคุณผัน ทำให้ทราบว่าคณะกรรมการหรือผู้นำของหมู่บ้านได้ใช้วิธีการกำหนดโครงสร้างทางการปกครองขึ้นในหมู่บ้าน โดยแบ่งเป็นเขตบ้านพร้อมกับ

²⁵ สัมภาษณ์ คุณผัน ทองขาว, 12 สิงหาคม 2533

กำหนดหัวหน้าเขตบ้านที่จะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการพัฒนาในเขตของตน ผู้นำหรือหัวหน้าเขตบ้านเช่นนี้บางครั้งอาจเรียกว่าเป็นหัวใจก็ได้ เมื่อแบ่งหมู่บ้านเป็นเขต ๆ แล้ววิธีการชักนำให้ชาวบ้านเข้าร่วมพัฒนาจึงมีลักษณะดังเช่นที่ คุณเป็ลเลียน ชูช่วย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

"คือมันต้องมีคนนำ หรือหัวทีม เช่นว่าจะถากหญ้ากันคืนนี้ ถ้าไม่มีหัวใจอยู่ จะไม่มีใครออกไปแน่ พวกนี้แหละจะต้องเป็นคนลงมือถากหญ้าให้มันเป็นแนวไว้ แล้วก็ไปประชาสัมพันธ์บอกชาวบ้าน ก็คิดกันก่อนแล้วว่าจะต้องทำแบบนี้ ในกลุ่มกรรมการคิดกันก่อน แล้วกรรมการต้องทำเสียก่อนด้วย ไม่ใช่ว่าจะคิดอย่างเดียว แล้วก็ต้องบริการด้วย เช่น หลอดไฟฟ้า เดินสายไฟ พอเขาออกมาทำกัน ขึ้นต่อไปก็ต้องให้เขา (ชาวบ้าน) รู้สึก แข่งขันกัน เพราะว่าเราแบ่งเขตกันไว้แล้ว พวกหัวใจนี้จะพูดชักนำว่าเขตไหนเขา จะเสร็จกันแล้ว อะไรแบบนี้มันก็แข่งกัน ซึ่งเขตอื่น ๆ ก็พูดเหมือน ๆ กัน เพราะว่าตกลงกันไว้แล้ว ของใครดีกว่าก็ให้รางวัลด้วย ใช้วิธีการแบบนี้ ช่วงนั้นผมเองก็เหนื่อย แต่ก็สนุกกับการพัฒนา พวกทำถนน ทำมูลดินหมู่บ้านก็ใช้วิธีนี้"²⁷

ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านได้มีการวางแผนในการทำงานเอาไว้ โดยคิดวิธีการชักนำชาวบ้านให้มาร่วมแรงร่วมใจ ทำถนนหนทางตามที่ผู้นำต้องการ เกี่ยวกับการทำถนนนี้ผู้นำของหมู่บ้านสามารถชักจูงใจให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมทำงานทั้งกลางวันกลางคืน ทำกันอย่างสนุกกับการพัฒนา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้นำของหมู่บ้านมีวิธีการสร้างบรรยากาศการทำงานร่วมกันให้เกิดขึ้น คุณผั่น ทองขาว ได้กล่าวถึงวิธีการนี้ว่า

"เช่นใกล้จะประกวดหมู่บ้าน เราต้องต่อไฟฟ้าทำกันตอนกลางคืน พวกกรรมการนี้ต้องรวมเงินกันครบคนละเล็กน้อยเอาไปทำขนม พอเราไปบอกให้ชาวบ้านเขามาทำนี้ เราก็จะบอกด้วยว่า ค่านี้อะไรมีเลี้ยงขนมโค (ขนมโค) คือที่จริงเขา (ชาวบ้าน) มาอยู่แล้ว แต่มันทำให้ดูมีหน้าหนักขึ้น ทำงานแล้วมันสนุก แล้วก็กินขนมกัน นี่แหละครับพวกกรรมการต้องเสียสละด้วย"²⁸

²⁷ สัมภาษณ์ คุณเป็ลเลียน ชูช่วย, 22 กรกฎาคม 2533.

²⁸ สัมภาษณ์ คุณผั่น ทองขาว, 12 สิงหาคม 2533.

วิธีการเหล่านี้ดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็จริง แต่มันเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยโน้มน้าวให้ชาวบ้านมาร่วมกันทำงาน ผู้นำของหมู่บ้านเองก็มีความรู้สึกว่ามีหน้าที่ของคนที่ผู้นำหมู่บ้านจึงมีหน้าที่ให้บริการให้ความสะดวกในการพัฒนา ต้องเสียสละทั้งทรัพย์สินส่วนตัว เงิน และร่วมแรงทำงานกับชาวบ้านอย่างเต็มที่ด้วย กล่าวได้ว่าประสิทธิภาพในเรื่องนี้เห็นได้ชัดว่าเกิดจากบทบาทของผู้นำ และในความเป็นจริงถ้าหากเขตหมู่บ้านใดทำงานไม่เสร็จหรือเกินกำลัง ผู้นำในเขตอื่น ๆ ก็จะจัดกำลังคนมาช่วยทำงาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้นำของหมู่บ้านได้ประสานความร่วมมือกัน จากการที่ได้แบ่งหมู่บ้านออกเป็นเขต ๆ ผู้นำในเขตนั้นบางทีก็เรียกว่าหัวใจ และในกรณีที่งานของเขตหนึ่งเขตใดไม่สามารถทำได้เสร็จทัน การขอความช่วยเหลือก็จะติดต่อผ่านหัวหน้าเขตเหล่านี้เพื่อนำกำลังชาวบ้านจากอีกเขตหนึ่งมาช่วยเหลือทำให้เกิดความพร้อมเพรียงในการพัฒนา และบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่คณะกรรมการหมู่บ้านต้องการ เกี่ยวกับเรื่องการทำถนนนี้ก็มีข้อพิงสังเกตว่าลำพังเพียงกำลังแรงงานของชาวบ้านจะสามารถทำถนนหนทางระยะทางยาวเป็นหลาย ๆ กิโลเมตรได้หรือไม่ อย่างไร ผู้วิจัยพบว่าหน่วยราชการได้มีบทบาทเข้ามาช่วยชาวบ้านเขาบ้างแล้วด้วย ผู้วิจัยได้สอบถามคุณคลัง คงแก้ว ว่าเขาได้ไปติดต่อกับหน่วยราชการใดบ้างเพื่อนำความช่วยเหลือเข้ามาสู่หมู่บ้านในช่วงที่มีการพัฒนา ซึ่งคุณคลัง ได้กล่าวว่า

"ก็ส่วนมากผู้ว่าราชการจังหวัด (ที่ไปติดต่อด้วย) เพราะว่าท่านเข้ามา (ในหมู่บ้านบ่อย ได้ใกล้ชิดคลุกคลีกัน เวลาเราต้องขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับเครื่องจักรกลก็ไปติดต่อดูองค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งเขาจะบอกให้ไปพบผู้ว่าฯ ผู้ว่าฯก็สั่งงานมาให้เรียบร้อยทุกครั้ง เพราะว่าผู้ว่าฯเองก็ลุ่นอย่างแรงเหมือนกันตอนนั้น แกก็เข้ามาทั้งกลางวันกลางคืน กับหน่วยราชการก็เลยไม่มีปัญหาในช่วงนั้น ขออะไรไปก็ได้คล่องไม่ขัดข้อง เหมือนทางอำเภอก็เหมือนกัน ขออะไรไปก็ได้ทันที ซึ่งมันก็แปลกเหมือนกันเหมือนรถองค์การ (บริหารส่วนจังหวัด) ก็เข้ามาอยู่ได้ตั้งหลายวัน เหมือนทำถนนสายเสียบสระน้ำก็ทำในช่วงนั้น ชาวบ้านมาช่วยกัน ตบแต่งเส้นทางไปก่อน สจ. เปลื้องไปติดต่อรถ (เครื่องจักรกล) มา ส่วนผมจัดการอยู่ในหมู่บ้าน รถเข้ามาก็เพียงแต่ได้ตันกอไม้ไผ่เท่านั้นเอง"²⁹

²⁹สัมภาษณ์คุณคลัง คงแก้ว, 28 เมษายน 2533.

ดังนั้น บทบาทของผู้นำของหมู่บ้านอีกส่วนหนึ่งก็คือจะต้องประสานขอความร่วมมือจากหน่วยราชการ คุณคณิศ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้เช่นเดียวกับคุณเปลื้อง คือ เมื่อจะติดต่อกับหน่วยราชการ หน่วยไหน ก็ต้องดูว่าคณะกรรมการคนไหนรู้จักสนิทสนมกับข้าราชการ หรือมีพรรคพวกที่พอจะติดต่อกับเขาได้ อย่างที่ทราบอยู่แล้วข้าราชการเองก็ต้องการสร้างผลงานการพัฒนาชนบทตามแผนงาน หรือโครงการของหน่วยงาน เพื่อเอาผลงานนั้นไปเสนอขอความดีความชอบต่อไป โดยเฉพาะกรณีการทำถนนในหมู่บ้าน เห็นได้ชัดเจนว่ามีค่าใช้จ่ายเพียงแต่ฝีมือของชาวบ้าน แต่เอกสารเผยแพร่ของหมู่บ้านซึ่งจัดทำโดยข้าราชการระบุว่า เป็นผลงานพัฒนาของราษฎรในหมู่บ้าน จากการที่สามารถขอเครื่องจักรกล เช่น รถบรรทุก รถแทรกเตอร์ ได้ง่าย ๆ จากหน่วยราชการได้อย่างง่าย ๆ ผู้นำของหมู่บ้านเองก็รู้สึกแปลกใจเหมือนกัน ยิ่งกว่านั้นเขายังรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณที่ข้าราชการได้ให้ความช่วยเหลือพัฒนาหมู่บ้านของเขาอย่างมากมาขนาดนั้น ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็เห็นว่า เป็นความสำเร็จของผู้นำของหมู่บ้านที่สามารถใช้วิธีการต่าง ๆ ประสานความร่วมมือกับข้าราชการ ในลักษณะแบบรู้เขารู้เรา นั่นเอง ซึ่งคุณเจริญ เทพหนู ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

"ตอนนั้นหน่วยราชการก็เข้ามาช่วยเหลือมาก ก็รู้จักกับพวกข้าราชการ ไม่ว่าผู้ว่าฯ สுகีร์ หรือหน่วยอื่น ๆ ผมเคยไปติดต่อองค์การบริหารส่วนจังหวัดในการทำถนน ผมเคยไปติดต่อหาท่อระบายน้ำมาจากอำเภอปากพะยูน โดยผู้ว่าฯ สுகีร์ให้ไปเอา ก็มีอุปสรรคบ้างแต่ผมก็จัดการเอามาได้ เพราะว่านายอำเภอไม่เข้าใจ แต่ท่านผู้ว่าฯ ให้ผมไปเอา การรู้จักกับข้าราชการผู้ใหญ่ ช่วยให้ได้เอาน้ำมาทำถนนได้ ชาวบ้านเขาก็เห็นว่าเราแก้ไขปัญหามาได้"^{๓๐}

ข้อเท็จจริงอันนี้ช่วยให้เข้าใจบทบาทของข้าราชการในการพัฒนาชนบท ตามแผนพัฒนาฉบับที่ 5 ได้อย่างหนึ่ง

^{๓๐} สัมภาษณ์ คุณเจริญ เทพหนู, 26 พฤษภาคม 2533.

เกี่ยวกับการทำถนนในหมู่บ้านนี้อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยพบก็คือ ในด้านความขัดแย้งหรือปัญหาอุปสรรคในการตัดถนนขึ้นใหม่ ซึ่งจะต้องผ่านไปในพื้นที่ดินของชาวบ้าน ชาวบ้านที่ยินยอมให้ถนนตัดผ่านก็ไม่มีปัญหา แต่กรณีที่เขาไม่ยินยอม ผู้นำท้องถิ่นมีวิธีการอย่างไรในการจัดการกับปัญหานี้ คุณเจริญ เทพหนู ได้พูดถึงเรื่องนี้ว่า

"ก็เหมือนกัน มีบางคนที่ถูกแนวถนนตัดผ่านที่ดินเขา ก็ต้องรู้จักว่าคนนั้นไม่ยอม จะต้องหาคนที่ไปพูดกับเขาได้ คือหาคนที่เขาเกรงใจ เช่น ถนนสายปากเหมือง ผู้ใหญ่บ้านไปขอไม่ได้ แต่ผมไปขอได้ ผมไปชี้แจงให้เขาเข้าใจจนเข้าใจว่ามันเกิดประโยชน์กับเขาด้วย เช่น ข้าวก็ไม่ต้องหอบ คนอื่นเขาไปขอเฉย ๆ เขาไม่ชี้แจง แต่ผมไปพูดชี้แจงให้เขาเข้าใจ และเขาก็ยอมยกให้"^{๓๑}

ในเรื่องของการชี้แจงทำความเข้าใจนี้ก็เป็วิธีการหนึ่งที่จะโน้มน้าวให้ชาวบ้านผู้นั้นยินยอมทำตามความต้องการของผู้นำ แต่เมื่อผู้วิจัยถามเจาะลึกลงไปถึงความเกรงใจ ว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่ชาวบ้านผู้ซึ่งคุณเจริญไปพูดชี้แจงนั้นเขาเกรงใจคุณเจริญ และเพราะเหตุใดเขาจึงเกรงใจซึ่งคุณเจริญ ได้กล่าวว่า

"คือคนเรา ถ้ามีน้ำใจกับเพื่อน เพื่อนก็มีน้ำใจกับเรา คือ คน ๆ นี้แต่ก่อนถ้าขาดเงินสักสองสามร้อย เขาก็มาหยิบยืมจากผมได้ เขาก็ให้คืนบ้างไม่ให้บ้าง แต่ผมก็ยกตัวอย่างให้เขาเห็นว่า ผมเองนะ เสียสละที่ดินทำถนนด้วย และบอกว่าความเจริญมันเกิดขึ้นกับใคร มันเกิดกับหมู่บ้าน แต่เราจะต้องหาจุดให้ได้ วิธีการก็คือคนไหนเขาดีกับใคร เขาเกรงใจเขาฟังพาอาศัยใครเราก็ไปหาคนนั้น คนเรามันจะมีเพื่อนติดอยู่คนหนึ่งละเป็นอย่างน้อย เราก็ไปหาคนนั้นให้เขามาช่วยพูดกับคนที่หัวแข็ง ที่นี้จะไม่มีการบังคับกัน แต่จะเอาความดีเข้าไปพูดกันมากกว่า ยกตัวอย่าง น่าจาง แก่ไม่ให้ใครหรอก ผมก็บอกว่าคนนี้ให้น้ำเกลือมไปพูด น้ำเกลือมก็บอกว่ามาเลยดินแปลงนี้แกจะปัก (แนวเขต) ให้เอง เพราะว่าทั้งสองคนเป็นเกลอกันและกัติดกันมาก"^{๓๒}

^{๓๑} สัมภาษณ์คุณเจริญ เทพหนู, 26 พฤษภาคม 2533.

^{๓๒} สัมภาษณ์คุณเจริญ เทพหนู, 26 พฤษภาคม 2533.

วิธีการเช่นนี้ คุณสมศักดิ์ ชูช่วย ก็ได้พูดถึงเรื่องนี้ด้วยว่า

"ผู้สัมภาษณ์ - ก็แสดงว่าในเรื่องการทำถนนหนทางในหมู่บ้าน ก็เข้าไปมีส่วนช่วยด้วยใช่ไหมครับ

คุณสมศักดิ์ - ก็มีส่วนตัว อย่างถนนที่ตัดผ่านหน้าบ้านผมออกไปติดต่อกับหมู่ 4 นี้คือแรกเริ่มที่มีความเดือดร้อนเรื่องถนนหนทาง เขาก็คิดทำกัน เขาก็ไปปรึกษาผู้ใหญ่บ้าน แต่บางคนเขาไม่ยอมเมื่อ (ตัด) ถนนไปโดนที่ดินเขาเข้า ผมจะต้องไปพูดเอง หรือหาคนที่ไปพูดกับเขาได้

ผู้สัมภาษณ์ - ยกตัวอย่างเรื่องที่เกิดขึ้น ที่เขาไม่ยอมมันเป็นที่ดินของใครครับ

คุณสมศักดิ์ - ที่ดินของนางเขียด และของบ่าวอ้วน (นายอ้วน) ซึ่งเขาไม่ยอมให้ถนนตัดผ่าน ก็ไปพูดกันหลายคน สามสี่คน ก็มีนายณัด ผู้ใหญ่ (นายคลิ่ง คงแก้ว) ผู้ใหญ่ผัน หมู่ที่ 4 เพราะทางที่จะทำนั้นเข้าบ้าน (ผู้ใหญ่ผัน) แก ก็ผมด้วย ก็ขอร้องกัน คนนี้ไม่ได้ก็คนโน้นมาพูดอีก อาศัยความเกรงใจกันมากกว่า"^{๑๑}

วิธีการแก้ไขปัญหาของผู้นำทั้งสองท่านนี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นอิทธิพลที่เกิดจากการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ที่มีจะพูดกันว่าเป็นความเกรงใจซึ่งกันและกัน โดยผู้นำเลือกที่จะใช้อิทธิพลของตนผ่านบุคคลที่สามถ้าหากไม่สามารถใช้อิทธิพลของตนโดยตรงได้ โดยบุคคลที่สามนั้นเขาได้เห็นแล้วว่าเป็นผู้ที่ เป็นเพื่อนที่ดี เป็นบุคคลที่บุคคลซึ่งเขาต้องการให้กระทำตามความต้องการนั้น มีความเชื่อถือ หรือเกรงใจ ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นคุณสมบัติบางประการของผู้นำท้องถิ่นไทย และพฤติกรรมของคนในสังคมชนบท

อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยได้พบจากการศึกษาเกี่ยวกับการทำถนนในหมู่บ้านเขาป่าเจ้า เป็นข้อเท็จจริงที่ได้จากการสัมภาษณ์คุณศิริวรรณ หนูพันธ์ ซึ่งกล่าวถึงเรื่องนี้กับผู้วิจัยว่า

"ผู้สัมภาษณ์ - อย่างการตัดถนนในหมู่บ้าน การดำเนินการกรรมการหมู่บ้าน ดำเนินการกันอย่างไร ใครมีส่วนสำคัญบ้าง

^{๑๑} สัมภาษณ์ คุณสมศักดิ์ ชูช่วย, 21 เมษายน 2533.

คุณศิริวรรณ - ก็มีงบประมาณ สจ. ไร่ไร่ใหม่ เขาแปรภูตติได้ไร่ใหม่ จังหวัดก่อนมัติ
อำเภอก็มาตรวจ มันก็รู้จักกันอีกแหละกับทางอำเภอ

ผู้สัมภาษณ์ - หมายความว่ารู้จักกันเป็นการส่วนตัวไร่ใหม่

คุณศิริวรรณ - ค่ะ นี่ก็ยอด (เงิน) ส่วนหนึ่ง ยอด (เงิน) ส่วนหนึ่งมันจะหายไป
ไร่ใหม่ สมมุติว่างบฯ 3 แสน อย่างน้อย 3 หมื่นนี่ต้องหายไปไร่ใหม่ เอาเออะทำก็ทำ
แล้วก็พูดกันอีกสายมันตัดเข้าไปในทุ่งนาโน่นจริง ๆ แล้วมันไม่น่าจะทำเพราะว่าสายนอก
เขาก็ใช้กันอยู่แล้ว ก็ปรากฏว่าผ่านทุ่งนาของ สจ. (นายเปลื้อง จิตคงสง) 10 ไร่
แล้วนี่ก็ไปตรวจเองด้วย นี่บอกว่าเป็นคงจะมีโครงการบ้านจัดสรรมั้งนี้ ทำเพื่อประโยชน์
ตัวเองทุกอย่างเลย

ผู้สัมภาษณ์ - การตัดสินใจทำเช่นนี้ คือ

คุณศิริวรรณ - คือ สจ. นี่เขามีสิทธิ์มีอำนาจ คือ เขาบอกว่างบประมาณได้มาแล้ว
ไม่เอาหรือ หมู่บ้านอื่นเขาไม่ได้นะ ชาวบ้านก็กลัวกันไร่ใหม่ กลัวว่าได้แล้วไม่เอาแล้ว
ผู้ใหญ่เราก็เจียบ ไม่มีสิทธิ์จะค้านไร่ใหม่

ผู้สัมภาษณ์ - ดูเหมือนว่าเขามีอำนาจมาก

คุณศิริวรรณ - ไร่ คือ เผล็จการว่าเงินเออะ แต่ก็เอาเออะงบประมาณได้มา
แต่ได้มาที่เสียตายมันไม่เต็มรูปนะ ดีกว่าไม่ได้เลย

ผู้สัมภาษณ์ - คณะกรรมการหมู่บ้านนี้ เวลาตัดถนนไม่มีส่วนร่วมเลยหรือครับ

คุณศิริวรรณ - เขาทำแบบนี้ ก็ สจ. (นายเปลื้อง จิตคงสง) เป็นคนบ้านเราไร่ใหม่
เป็นคนแปรภูตติเองไร่ใหม่ ส่งเรื่องไปอำเภอเองเลย ชาวบ้านยังไม่ได้เอามารวมเลย
ไม่ได้ประชุมเลย เพราะเขาถือว่าผู้ใหญ่ไม่แข็งแรง (ไม่กล้าทัดทาน) เขาไม่ต้องประชุม
ก็ได้แล้ว เขาก็ช่างอำเภอเนะ พอตรวจแล้ว มันได้อยู่แล้ว เพราะว่าค่าน้ำร้อนน้ำชามันมี
และมันก็เป็นเรื่องจริง ๆ

ผู้สัมภาษณ์ - ในเอกสารเผยแพร่ของหมู่บ้านฉบับเล็ก^{๓๔} ที่ใช้สีดำขีดทับข้อความ
ผมพยายามอ่านดู รู้สึกว่ามีความหมายโจมตีการทำงานของเจ้าหน้าที่ราชการ

^{๓๔} เอกสารเผยแพร่ของหมู่บ้านมี 2 ฉบับ คือ ที่ข้าราชการจัดทำ และคณะกรรมการ
หมู่บ้านจัดทำขึ้น

คุณศิริวรรณ - ก็ใช่ คือ นี่เห็นว่าเจ้าหน้าที่นี้ หน่วยงานทุกหน่วยงาน มีส่วนร่วมทั้งนั้น ที่จะได้เงิน แม้กระทั่งเงินประกวดหมู่บ้าน ข้าราชการไม่มีความจริงใจเท่าที่ควร เอกสารเราทำจากความจริง แต่เจ้าหน้าที่เขามาตรวจแล้วเขาให้ลบออกเสีย พี่ว่า บทบาทเจ้าหน้าที่ส่วนนี้ทำไม่ไม่ลดกันเสียบ้าง"^{๓๕}

คุณศิริวรรณ ได้พูดถึงปัญหาเกี่ยวกับการทำถนนในหมู่บ้านอย่างเปิดเผย เนื่องจากเห็นว่าผู้วิจัย เป็นตำรวจด้วยประการหนึ่ง จากการศึกษาที่คุณศิริวรรณมีความจริงใจ ทุ่มเทกับการพัฒนาหมู่บ้าน ประกอบกับเป็นผู้ที่มีความรู้ มีอดีตเป็นครู จึงสามารถเข้าใจความเป็นจริงและทราบปัญหา การทุจริตคอร์รัปชั่นของข้าราชการบางคน คุณศิริวรรณ พยายามต่อสู้และปกป้องผลประโยชน์ ให้กับหมู่บ้าน เพื่อให้ผลประโยชน์จากการพัฒนาได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย จากการศึกษา เธอไปขัดผลประโยชน์ของผู้อื่น เช่นนี้ เธอเคยจะถูกทำร้าย และเคยถูกผู้มีอิทธิพลส่งมือปืนประกบตัว หมายปองร้าย นอกจากนี้คุณศิริวรรณ เคยถูกนายอำเภอควนขนุน (ขอปิดนาม) เชิญไปพบ และบอกให้อาหุไปนาเอาตาไปไร่เสียบ้าง ข้อมูลเหล่านี้ช่วยสะท้อนให้เห็นสภาพปัญหาของการพัฒนาชนบทของไทย ที่มีหน่วยราชการเป็นผู้ดำเนินการ หรือ "เป็นผู้ร่วมกระทำ" ตามแนวความคิดการพัฒนาชนบทแนวใหม่ ซึ่งถ้าหากว่าผู้นำท้องถิ่นร่วมมือกับข้าราชการก็ย่อมเกิดผลเสียหายการที่จะให้ชาวบ้านผู้ที่ประสบปัญหาเป็นผู้เรียกร้องและปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาเองนั้นเป็นเรื่องที่ยาก แต่ถ้าหากจะมองว่ามันเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของผู้นำของหมู่บ้านที่จะนำเอางบประมาณจากราชการเข้าสู่หมู่บ้านของตน แม้จะต้องเสียไปหรือถูกฉ้อโกงไปบางส่วน แต่ก็ยังดีกว่าไม่ได้เลย ดังนั้น จึงเห็นว่าวิธีการของผู้นำท้องถิ่นในการทำถนนหนทางจึงแบ่งออกเป็นสองด้าน คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน และส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ข้าราชการ จะเห็นได้ว่าผู้นำท้องถิ่นได้ใช้วิธีการต่าง ๆ ตั้งแต่เป็นเรื่องง่าย ๆ จนถึงวิธีการต่าง ๆ ตั้งแต่เป็นเรื่องง่าย ๆ จนถึงวิธีการที่แยบยล ดังที่กล่าวมาแล้ว

^{๓๕} สัมภาษณ์ คุณศิริวรรณ หนูพันธ์, 14 เมษายน 2533.

1.3 การสร้างศาลาเทอดพระเกียรติ เป็นอาคารที่สร้างขึ้นในช่วงที่มีการพัฒนาเพื่อการประกวด ลักษณะโครงสร้างทำด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้อง พื้นคอนกรีต มีขนาดพอให้ชาวบ้านเข้าร่วมประชุมได้ประมาณ 200 คน ขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในหมู่บ้านพบว่า ตาราง แผนภูมิต่าง ๆ ที่ติดอยู่บริเวณศาลาชำรุดเกือบหมดแล้ว ผู้วิจัยได้รับคำบอกเล่าจากชาวบ้านว่าในช่วงที่ประกวดหมู่บ้านนั้น ศาลาแห่งนี้มีค่าขวัญ และแผนภูมิต่าง ๆ ติดอยู่เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม และยังสังเกตเห็นว่าที่บริเวณถนนหน้าศาลามีป้ายหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เรื่องศาลาเทอดพระเกียรติผู้นำของหมู่บ้านหลายท่านได้กล่าวถึงเรื่องนี้

จุดเริ่มต้นของการทำศาลาเทอดพระเกียรตินั้น มาจากความต้องการของหน่วยราชการหรือข้าราชการที่เป็นผู้นำให้ผู้นำของหมู่บ้านทำศาลาดังกล่าวนี้ขึ้น โดยนำเอาเงื่อนไขในการชนะประกวดมาเป็นสิ่งชักจูงใจ คำถามก็คือ ชาวบ้านเขาบ้าเง่ จะสร้างศาลาแห่งนี้ขึ้นมาเพื่อใช้ทำอะไร ครูประทีป แก้วหนู กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"เอาเรื่องนี่ก่อนคือเรื่องทำศาลาเทอดพระเกียรติ ตอนนั้นเราไม่มีงบประมาณเลย ของทางราชการก็ไม่มีช่วยเลย เราก็ประชุมกันตอนนั้น ก็ต้องให้ศาลาเสร็จเร็ว ๆ เพราะหมู่บ้านก็จะประกวดอยู่ตอนนั้น ศาลาเอนกประสงค์เราก็ยังไม่มี เช่น เวลาจะต้อนรับเจ้าหน้าที่เขามาก ๆ ก็ลำบาก ไม่รู้จะรับรองเขาตรงไหน"^{๓๗}

ดังนั้น ศาลาเทอดพระเกียรติ ในความต้องการของชาวบ้านคือต้องการใช้เป็นศาลาเอนกประสงค์ คือ ใช้เป็นสถานที่ต้อนรับอาคันตุกะผู้มาเยี่ยมเยือนหมู่บ้าน เช่น กลุ่มข้าราชการ นอกจากนี้ได้ใช้เป็นที่พักประชุมของหมู่บ้าน จากที่ทราบจากคำให้สัมภาษณ์ของคุณประทีป ว่าหมู่บ้านไม่มีงบประมาณที่จะนำมาใช้จัดสร้างเลย ทางราชการเองก็ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงิน แต่คณะกรรมการหมู่บ้านนั้นได้ประชุมตกลงกันว่าจะต้องทำศาลาเทอดพระเกียรติ และก็เป็นงานเร่งด่วนที่จะต้องทำให้เสร็จก่อนการพิจารณาประกวดหมู่บ้าน วัสดุสำคัญที่ใช้ในการก่อสร้างคือไม้ ซึ่งจะใช้เป็นโครงสร้างของศาลา คุณคลัง คงแก้ว ได้กล่าวถึงส่วนนี้ว่า

^{๓๗} สัมภาษณ์ คุณประทีป แก้วหนู, 14 มิถุนายน 2533.

"...คือนำเป็นคนจัดหาไม้มาสร้าง คือ ตอนนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดก็เข้ามาบ่อย ก็บอกผมว่าถ้าคุณไปหาไม้ไม่ได้ ไปขอใครได้ ก็ไปขอมา รถบรรทุกไม้ผู้ว่าฯ จัดการหาให้ ผมก็ไปหาผู้ใหญ่ไหนที่ทำงาน ก็ขอไม้เขาได้ เราก็จัดการตัดทำไว้เสร็จ ผู้ว่าฯ ก็ให้รถโรงเรียนทำมิหร่าไปบรรทุกมาให้ ไม้ก็บรรทุกมาทั้งต้น (ไม้ซุง) ยังไม่ได้แปรรูป เอามาแปรรูปกันที่หมู่บ้าน ผมเองก็เป็นคนออกปากขอความช่วยเหลือเครื่องเลื่อยไม้จากพรรคพวกกัน คนรู้จักกัน ใครมีก็เอามาช่วยกันคนละวันสองวัน ก็ไม่ต้องจ้างอะไรทั้งสิ้น เพียงแต่ไปขอร้องเขามาช่วยเหลือ ก็ทำกันทั้งกลางวันกลางคืน เดือนเดียวศาลาก็เสร็จ เรียบร้อย"^{๓๘}

คุณเปลื้อง ชูช่วย และคุณเจริญ เทพหนู ก็ได้ให้รายละเอียดเรื่องการติดต่อหาไม้มาทำศาลา
เทอดพระเกียรติคล้ายคลึงกันว่า

"มันต้องทุ่มเทหลายอย่างครับ ผมกับปลัดวิเชียร ไปหาไม้เสี่ยงเข้าไปในแดน
ผู้ก่อการร้าย ที่ไหนครับถ้าลาที่อยู่ในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช กับ ตรัง ผมเองก็
กลัว ก็เข้าไปขอไม้กับพวกที่อยู่ฝ่ายซ้าย ก็บอกกับเขาว่าขอไม้ไปทำการพัฒนาหมู่บ้าน
พวกนั้นยังขู่ผมว่าคุณเป็นอะไรบ้าง ผมก็บอกว่าเป็นราษฎรธรรมดา มาขอไม้ไปทำการ
พัฒนาเพื่อส่งหมู่บ้านเข้าประกวดระดับประเทศเขาก็ให้ แต่ถ้าเอาไปขายเขาไม่ยอม
ก็เอาไม้ขึ้นรถบรรทุกไม้ซุงมาใช้แรงชาวบ้านเลื่อย เดือนเดียวครบสร้างกันเสร็จอย่าง
ที่คุณเห็น"^{๓๙}

ผู้นำของหมู่บ้านไม่ว่า คุณคลัง คุณเปลื้อง คุณเจริญ ก็ตาม เขาได้แสดงบทบาทของความเป็นผู้นำ
กล่าวคือเขาได้ใช้ทรัพยากรทางการเมืองที่ตนมีอยู่ เข้าไปใช้ในการติดต่อหาไม้ต้น ตัดเป็น
ไม้ซุง นำมาแปรรูปใช้ในการสร้างศาลา สามารถประสานความร่วมมือขอความช่วยเหลือ
จากข้าราชการ ความกล้า เสี่ยงกับภัยอันตราย การเสียสละประโยชน์ส่วนตนให้กับกิจการ

^{๓๘} สัมภาษณ์คุณคลัง คงแก้ว, 28 เมษายน 2533.

^{๓๙} สัมภาษณ์คุณเจริญ เทพหนู, 26 พฤษภาคม 2533.

ของหมู่บ้าน และประการสำคัญก็คือการเป็นผู้มีพรรคพวกมากสามารถขอความช่วยเหลือจากกัน และกันได้ในคราวจำเป็น ในการสร้างศาลาเทอดพระเกียรติจึงทุนค่าใช้จ่ายไม่ต้องซื้อไม้ แต่ ทั่วไม้ก็เป็นเพียงวัสดุอุปกรณ์อย่างหนึ่งเท่านั้น อุปกรณ์อย่างอื่นจะต้องหาซื้อมา เช่น ปูนซีเมนต์ กระจเบื้อง เหล็ก เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาให้กับผู้นำของหมู่บ้านจะต้องจัดการแก้ไขปัญหานี้ไปให้ได้ ส่วนหนึ่งก็ต้องระดมเงินขอความสนับสนุนจากชาวบ้าน คุณศิริวรรณ หนูพันธ์ ได้กล่าวถึงบทบาท ของเธอในเรื่องนี้ว่า

"คุณศิริวรรณ - เพราะว่าที่เก็บมา 100 บาท มันก็คือ 100 บาท จะต้องเอาไป ส่วนร่วม ที่ไม่ได้เอาเข้ากระเป๋าคือความเชื่อใจ เชื่อถือนั่นเอง น้องอาจจะมองว่าเรา อยู่ในฐานะราย ไม่ใช่นะ จริง ๆ พี่ก็ใช้เงินเดือนพี่ ส่วนพ่อ (คุณพร้อม หนูพันธ์) ก็ สะสมมามากแล้ว พ่อก็ออกมา ในส่วนนี้พี่กับพ่อ (คือ คุณศิริวรรณ และคุณพร้อม) นี้แหละหลอกเบิกเงินจากบัญชีของแม่ ที่มาเป็นหนี้เป็นสินกันในหมู่บ้านด้วย เพราะว่าแม่ ดูหนังสือเลขอาหรับไม่ถูก

ผู้สัมภาษณ์ - ในสายตาชาวบ้าน เขามองว่าพี่ชื่อสัตย์ และมีฐานะมั่นคงด้วย ใช้ไหมครับ

คุณศิริวรรณ - ก็คงมีส่วนอย่างนั้นนะ เราดูง่าย ๆ เราฐานะเป็นผู้หญิงคนเดียว ในที่ประชุมคณะกรรมการ (หมู่บ้าน) เราสามารถที่จะ เข้าสู่เท่าไรเราก็สู้ เขาออก เท่าไร เราก็ออกให้ได้มากกว่าเขาก็ได้ แต่ขอให้เขาทำจริงเราไม่กลัว

ผู้สัมภาษณ์ - ชาวบ้านเขาก็รู้จักเห็น

คุณศิริวรรณ - ค่ะ

ผู้สัมภาษณ์ - อย่างทำศาลาหลังหนึ่ง เขาบอกกันถ้าหากว่าเป็นหนี้ล่ะ

คุณศิริวรรณ - พี่บอกว่าไม่เป็นไร พี่ใช้เอง แต่จริง ๆ ไม่มีเงินหรอก คือเรากล้า ที่จะทำ"⁴⁰

⁴⁰ สัมภาษณ์คุณศิริวรรณ หนูพันธ์, 14 เมษายน 2533.

ดังนั้นในความเป็นจริงจึงพบว่าในสถานการณ์เร่งด่วนอย่างนี้ การที่จะระดมเก็บเงินจากชาวชาวบ้านมาจะไม่ทันต่อเหตุการณ์ คุณพร้อม และคุณศิริวรรณ หนูเด่น จึงเป็นหนึ่งที่จะต้องออกทุนไปก่อน แล้วค่อยเก็บเงินมาใช้คืนให้ภายหลัง หรืออาจมองไปว่าเมื่อชนะการประกวดแล้วก็ค่อยเอาเงินรางวัลนั้นเองมาหักล้างหนี้กัน ความเจริญก็จะตกอยู่กับหมู่บ้าน ลักษณะของผู้นำที่ออกมาจึงเป็นความกล้าได้กล้าเสีย กล้าทำ เช่นนี้จึงมีผลในการระดมความร่วมมือจากผู้อื่น แต่การแสดงออกเช่นนี้ได้นั้นจะเห็นได้ว่าเป็นผลมาจากฐานะของผู้นำนั้น ดังนั้นความสำเร็จในการทำศาลาเทอดพระเกียรติ ผู้นำของหมู่บ้านคือคุณศิริวรรณ และคุณเปลื้อง เป็นผู้ที่มีฐานะดีเป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนทางการเงิน อาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนช่วยให้การพัฒนาหมู่บ้านเกี่ยวกับเรื่องนี้ลุ่ลวงไปได้

ในส่วนของการใช้แรงงานของชาวบ้านมาร่วมสร้างศาลาเทอดพระเกียรตินี้ ผู้วิจัยพบว่า คณะกรรมการของหมู่บ้านได้มีการวางแผนไว้โดยกำหนดแบ่งชาวบ้านแต่ละเขตมาช่วยกัน ทั้งนี้เพื่อสับเปลี่ยนหมุนเวียนให้ชาวบ้านได้ประกอบงานอาชีพส่วนตัวด้วย คุณประทีป แก้วหนู ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"...พอกรรมการหมู่บ้านประชุมกันเสร็จ เราก็แยกกันเป็นกลุ่มว่าใครจะรับผิดชอบระดมชาวบ้าน เขต 1 ใครรับไป เขต 2, 3, 4 ก็เหมือนกัน ในเขต 1 ผมก็รับมาในการระดมชาวบ้านมาช่วยแรงงานสร้าง กรรมการก็จัดแบ่งวันให้ทำกันไว้แล้ว ให้เวียนกันมาทำ กรรมการตกลงกันไว้แล้ว เช่น วันจันทร์ เขต 1 มาทำ เขต 2 ทำอาหารมาเลี้ยง ในส่วนที่ผมภูมิใจคือระดมคนนี่ที่จริงไม่ใช่แข่งขันกัน แต่มันก็เหมือนกับแข่งขันเหมือนกัน คือเราอยากให้มันเสร็จเร็ว ๆ ก็ทำกันทั้งกลางวัน กลางคืน เรียกว่าต้องระดมคนมา เช่น วันนั้นเป็นวันเทปูนพื้น คนมันต้องทำงานส่วนตัวกันด้วย ต้องใช้แรงงานมาก ต้องตื่นตั้งแต่ตอนเช้า ก็มาตรงกับวันที่ผมต้องรับผิดชอบ ก็เกิดปัญหาขึ้นมาว่าผมจะทำอย่างไรจะหาคนไปทำงานนี้ให้เสร็จ ผมก็เดินบอกชาวบ้าน บอกกับเขาว่าวันนี้ถึงจะตัดยางไว้แล้ว ก็ให้เมียไปช่วย ก็เรียกว่าห่วยนี่ (สะแวก) สีสิบครัวเรือนไปหมดครับ ไม่เหลือแม้แต่คนเดียว ผมก็ไปขอร้องให้เขามาช่วย แม้จะไปช่วยอยู่แล้วทุกวันที่ตาม วันนี้ก็ต้องไปเพราะเป็นวันเทปูน พอผมไปที่ศาลาคนมากันมาก ก็ไม่ใช่ว่าจะยอตัวเองแหละนะ"^{๔๑}

^{๔๑} สัมภาษณ์คุณประทีป แก้วหนู , 14 มิถุนายน 2533.

การระดมแรงงานชาวบ้านมาร่วมทำศาลาเทอดพระเกียรตินี้ก็คล้ายคลึงกับเรื่องอื่น เช่น ทำระบบน้ำประปา หรือทำถนน ดังที่กล่าวมาแล้ว เพราะว่าคณะกรรมการหมู่บ้านสามารถใช้โครงสร้างการปกครองหมู่บ้าน จากการศึกษาที่กำหนดยุทธศาสตร์ของเขตบ้านไว้ประสานงาน ระดมความร่วมมือไว้อย่างเหมาะสม

1.4 การทำรั้วของหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้รับคำบอกเล่าจากชาวบ้านว่าในช่วงที่ทำการพัฒนาเพื่อประกวดนั้น ชาวบ้านได้ช่วยกันจัดทำรั้วบ้านของตน และของหมู่บ้าน ชุมประตู่เข้าหมู่บ้าน ดูเป็นระเบียบสวยงาม จากภาพถ่ายที่ได้ถ่ายไว้ขณะทำการพัฒนาซึ่งผู้นำท้องถิ่นบางคนนำมาให้ผู้วิจัยดูก็เป็นจริงเช่นนั้น ช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในหมู่บ้านเขาป่าเจ้ นั้นไม่มีรั้วหรือชุมประตู่หมู่บ้านเหลืออยู่เลย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการทำรั้ว หรือชุมประตู่หมู่บ้านนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบการประกวดหมู่บ้าน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้นำของหมู่บ้านหลายท่านก็ไม่เห็นด้วยกับเรื่องนี้ แต่จำเป็นต้องทำเพราะต้องเข้าแข่งขัน จึงต้องเป็นภาระหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่นที่จะต้องดำเนินการไปให้บรรลุผลที่ตั้งใจ คุณเจริญ เทพหนู ได้กล่าวถึงบทบาทของเขาเองเกี่ยวกับความพยายามหาไม้มาทำรั้วของหมู่บ้านว่า

"ตอนนั้นไปถึงเขานครศรีธรรมราช โนนครีบ เกาะร้าง ไม้เสียงโนน รกยนต์ ก็ใครมีในหมู่บ้าน ใครมีก็ออกปากขอร้องกัน โดยเดิมน้ำมันให้ ตอนนั้นปลัดวิเชียรมาช่วยในเรื่องนี้โดยชักชวนให้ไปรู้จักกับ คุณยาที่โนน (ชื่อคน) ผมเรียกแกนองยากี่รู้จักสนิทกัน เขาบอกว่าไม่ไผ่จะเอาเท่าไรก็ให้ไปเอา ถ้าของเขาไม่พอก็จะขอของคนอื่นให้ด้วยจนพอ แต่จริงแล้วภายหลังนี้ผมเห็นว่าเรื่องนี้ (รั้วบ้าน) มันไม่จำเป็น เราควรพัฒนาทางด้านอาชีพดีกว่า เช่น การจัดตั้งกลุ่มยาง จะดีกว่า"^{๔๒}

ความคิดริเริ่มในการทำรั้วบ้าน ชุมประตู่หมู่บ้าน ก็ถูกชี้นำโดยข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่นำเอากรอบความคิดการพัฒนาชนบทแบบข้าราชการเข้ามาครอบให้กับผู้นำของหมู่บ้าน ดังนั้นผู้นำของหมู่บ้านจะใช้วิธีการอย่างไรให้ชาวบ้านช่วยกันทำรั้วบ้าน ความจริงในการดำเนินการก็คือ

^{๔๒} สัมภาษณ์ คุณเจริญ เทพหนู, วันที่ 26 พฤษภาคม 2533.

ผู้นำของหมู่บ้านแต่ละเขตต้องระดมความร่วมมือจากชาวบ้านในเตรียมตัวของตน ซึ่งคณะกรรมการของหมู่บ้านได้กำหนดเป้าหมายไว้แล้วว่าจะต้องทำรื้อหมู่บ้านให้เสร็จ เช่น คุณประทีป แก้วหนู ได้กล่าวถึงวิธีการของเขาในเรื่องนี้ว่า

"วิธีการมันเป็นแบบนี้ คือ มันมีอยู่บ้านหนึ่งอยู่ทางทิศหัวนอน (ทิศใต้) ก็ไม่ขอเอ่ยชื่อ คือเขาไม่เคยมาร่วมเลย ไม่ว่าทำอะไร แล้วก็ตอนนั้นระดมทำรื้อบ้านกัน ชาวบ้านก็พร้อมใจกันไปตัดลวดไม้ (ไม้ขนาดเล็ก) ไปขอเขาแถวสวนยางสงเคราะห์ไปที่หนึ่งก็ยี่สิบสามสิบคน เขาก็ไม่ไป ผมก็มาคุยกัน (ในหมู่คณะกรรมการ)ว่าจะทำอย่างไรสักทีให้เขาไปร่วม ก็ตกลงกันแบบนี้ คือเราต้องทำให้เขาเห็นใจ ก็ตกลงกันว่าจะไปตัดไม้พวกกรรมการสามสี่คนที่คุยกันนี้ก็จะเอามาทำรื้อให้เขา เอาไม้มาตั้งไว้หน้าบ้านเขา ผมก็บอกว่าคืนนี้เราจะออกมาเหล่า (ปอกเปลือกไม้) ไม้กัน แล้วให้พวกแม่บ้านเก็บเงินคนละเล็กน้อยมาทำขนมกินกัน กลางคืนพวกเราเหล่าไม่อยู่หน้าบ้านเขา เขาก็ยังไม่ออกมาช่วยเลย ตอนเช้าเราก็ปอกเสาไม้ให้เสร็จทาสีให้เสร็จเลย พอวันหลังผมก็ประกาศอีกว่าจะไปตัดไม้กันอีกมันไม่พอ ก็ต้องนำข้าวห่อไปกินกัน ไปไกลถึงลานกุ่ม ช่างแลปกเป็นอย่างมากเลย ในตอนเช้าของวันที่นัดกัน บ้านนั้น (ที่ไม่ให้ความร่วมมือ) เขานำเอาข้าวห่อมาคอยอยู่ก่อนเพื่อนเลย นับตั้งแต่วันนั้นมา ไม่ว่าจะทำอะไร เขาจะมาร่วมหมดเลย ไม่มีคำว่าขัดข้อง ผมคิดว่าเป็นผลจากวิธีการของพวกผม คือคนมันคงจะอายุเหมือนกัน แต่ถึงอย่างไร ถ้าเขาไม่ทำเราไม่เคยไปบังคับหรือว่าเขาเลยไม่เคยพูดเลยว่าใครจะทำหรือไม่ทำ ใครเห็นว่าดีก็ไปทำ

ผู้สัมภาษณ์ - ผมว่ามันก็คล้ายจะเป็นการบังคับกันทางอ้อมอยู่เหมือนกันนะ

คุณประทีป - จะว่าอย่างนั้นก็ได้อีก เขาเปลี่ยนความประพฤติไปเลย คือ มันก็ถูกบีบเหมือนกันในความรู้สึกของเขา"⁴³

⁴³ สัมภาษณ์ คุณประทีป แก้วหนู, 14 มิถุนายน 2533.

วิธีการของคณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้จากคำบอกเล่าของคุณประทีป ดูเหมือนว่าจะ เป็นวิธีง่าย ๆ แต่ว่ามันเป็นการบังคับโดยใช้สังคมเป็นตัวบังคับ หรือบีบให้คนส่วนน้อยที่ไม่ให้ความร่วมมือนั้น ยอมรับและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของผู้นำในการที่จะให้ กิจกรรมนั้นบรรลุเป้าหมาย เมื่อสามารถดึงเอาคนส่วนน้อยเข้ามาเป็นกลุ่มเดียวกันแล้ว ย่อม เป็นการง่ายที่ผู้นำจะชักนำกลุ่มไปในทิศทางใดตราบใดที่ผู้นำยังสามารถสร้างความศรัทธาต่อ คนส่วนมากไว้ได้ ถึงแม้ว่าเรื่องการทำรื้อบ้านนี้จะเป็นการจัดฉากของการพัฒนาก็ตาม ผู้นำ ของหมู่บ้านเองก็ยอมรับกับผู้วิจัยว่ามันเป็นเรื่องสูญเปล่า

ก็เพราะว่านอกจากชาวบ้านจะตัดต้นไม้ต้นเล็กต้นน้อยในหมู่บ้านแล้ว ก็ยังไม่พอ ยังต้องไปตัดจากที่อื่น ครั้นแล้วเมื่อนำมาทำก็อยู่ได้เพียงไม่นาน เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความ จริงในการพัฒนาชนบทไทย โดยมีหน่วยราชการเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวชนบทพัฒนาความเป็นอยู่ ของตน โดยใช้การประกวดแข่งขัน แต่ไม่ได้ดูสภาพความเป็นจริงของชนบทว่าปัญหาของ ชาวชนบทนั้นมิได้อยู่ที่การไม่มีรื้อบ้าน ดังนั้น ความสูญเปล่าจึงเกิดขึ้น เมื่อหน่วยราชการนำ เอาสิ่งปลุกย่อยเช่นนี้มาเป็นสาระสำคัญ ผู้นำของหมู่บ้านนั้นจึงต่อว่าทู่แท้งส่วนตัวไม่ว่าจะ เป็นรถยนต์ น้ำมัน เชื้อเพลิงและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เข้าไปในการแสดงบทบาทความเป็นผู้นำ ของเขา

การพัฒนาหมู่บ้านด้านสร้างสิ่งสาธารณูปการนี้ยังมีอีกหลายอย่างที่ผู้วิจัยมิได้นำมาดู สาระเกี่ยวกับวิธีการของผู้นำของหมู่บ้านในการดำเนินการเรื่องนั้น ๆ เช่น การซ่อมสร้าง สะพาน การสร้างศูนย์พัฒนาของหมู่บ้าน การฝังท่อคลองส่งน้ำ และการปลูกต้นไม้ยืนต้นตาม ไหล่ถนนของหมู่บ้าน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจากเรื่องที่ถูกกล่าวมาไม่ว่าจะเป็นการสร้างระบบน้ำประปา ชนบท การทำถนน หรือการสร้างศาลาเทอดพระเกียรติ ก็ดี ก็ช่วยให้มองเห็นภาพของ กระบวนการพัฒนาในด้านนี้ได้แล้ว โดยไม่ได้กล่าวถึงในทุกเรื่อง เนื่องจากว่าวิธีการที่ผู้นำ มาใช้นั้นคงเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นในด้านการจัดโครงสร้างของผู้นำ การระดมความร่วมมือ จากชาวบ้าน และการประสานงานกับหน่วยราชการที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งจะได้ศึกษาถึง กิจกรรมด้านอื่นต่อไป

2. กิจกรรมการพัฒนาอาชีพและรายได้ของประชาชน

อาชีพหลักของชาวบ้านเขาป่าเจ้าคือการทำนา ที่แทบทุกครัวเรือนจะต้องผลิตข้าวไว้อย่างน้อยเพื่อบริโภคเอง อาชีพถัดมาคือ การทำสวนยางพารา ซึ่งอาจทำควบคู่กันไปกับการทำนา และเป็นอาชีพที่ทำรายได้เข้าสู่หมู่บ้าน จากพื้นที่ของหมู่บ้านประมาณ 1,980 ไร่ นั้นเป็นพื้นที่นาประมาณ 1,000 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราประมาณ 400 ไร่ การเลี้ยงสัตว์ก็มีกระจัดกระจายไม่ได้เลี้ยงเป็นคอกปศุสัตว์ขนาดใหญ่ แต่เป็นการเลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือนหรือเป็นอาชีพเสริมเท่านั้น เช่น การเลี้ยงสุกร โคเนื้อ ไก่ และปลา เป็นต้น ดังนั้น อาชีพและรายได้ของชาวบ้านเขาป่าเจ้าจึงขึ้นอยู่กับผลิตผลทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เรื่องที่ผู้นำของหมู่บ้าน กล่าวถึงในด้านการพัฒนาอาชีพและรายได้ก็คือ เรื่องการดำเนินการของกลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น

2.1 กลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดใน การรวมกลุ่มอาชีพของชาวบ้าน คุณเจริญ เทพหนู ได้กล่าวถึงการดำเนินการเรื่องนี้ว่า

"การตั้งกลุ่มยางนี้ผมก็เป็นคนคิดริเริ่มแหละครับ ก็ตั้งที่นี่ (ที่บ้านของคุณเจริญ) พร้อมกับคุณจัด ชูช่วย อีกคนหนึ่ง แกเป็นผู้จัดการสหกรณ์ ตอนนั้นเป็นสหกรณ์พนมวังก็ เนื่องจากเห็นว่าในการขายยางแต่ละครั้งนี่ ถ้ารวมกลุ่มขึ้นมาและปรับปรุงคุณภาพให้ดีขึ้น สามารถต่อรองพ่อค้าได้ ก็พอดีตอนนั้นเกษตรอำเภอลงตัวให้เราเข้าไปอบรมเรื่องการปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น พอตั้ง (กลุ่ม) เสร็จก็รวมยางขาย ก็มองเห็นว่าราคามันดีขึ้น แตกต่างจากที่ไปแยกขายเป็นรายคนเศษที่เหลือบ้างเราก็เอาเงินนั้นมาใช้พัฒนาหมู่บ้าน ผมก็เสียสละโดยให้ที่บ้านผมเป็นที่ตั้ง (กลุ่ม) ก่อน ต้นไม้ที่ผมมีอยู่ในสวนยางบ้างก็ตัดเอามาทำโรงยาง จากคุณภาพยางที่ไม่ดีเลยก็ดีขึ้นมาเรื่อย ๆ ชาวบ้านก็เห็นผลดี เช่น การรวมกันขาย เราสามารถต่อรองราคากับพ่อค้าได้ จนเดี๋ยวนี้เรามีโรงยางขนาดใหญ่โตคุณ (ผู้วิจัย) ไปเห็นแล้วใช่ไหม เรามีเงินเหลือปีละหมื่นกว่าบาท ที่จริงตอนเริ่มต้นที่บ้านผมนั้นก็เป็นการทดลองว่าเราจะทำได้ไหม ชาวบ้านเข้าใจไหม ผมจะเป็นคนอธิบายและสาธิตให้พวกเขาดู ผมได้พยายามใช้วิธีการต่าง ๆ ให้เขาได้เห็น เช่น การเปรียบเทียบระหว่างการทำยางแผ่นหนา กับยางแผ่นบาง ว่าการทำยางแผ่นบางจะได้ราคาดีกว่า"^{๔๔}

^{๔๔} สัมภาษณ์ คุณเจริญ เทพหนู, 26 พฤษภาคม 2533

การตั้งกลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางนี้สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านที่มีอาชีพทำสวนยาง มีส่วนช่วยเพิ่มรายได้ เนื่องจากสามารถต่อรองราคากับพ่อค้าได้ ย่อมส่งผลให้ชาวบ้านฐานะความเป็นอยู่ที่ดี คุณเปลื้อง ชูช่วย ผู้นำของหมู่บ้านอีกคนหนึ่งที่ร่วมกับคุณเจริญ เทพหนู ดำเนินการเรื่องนี้ได้กล่าวว่า

"ก็เรื่องกลุ่มยาง ที่ผมเป็นกรรมการอยู่ กลุ่มนี้ที่จริงเกิดขึ้นก่อนประปาอีก ตั้งแต่ ปี 19 (พ.ศ. 2519) ก็ได้ความคิดจากพี่ชายผม (คุณจัด ชูช่วย) มาว่าการตั้งเป็นกลุ่มแล้วมันจะทำให้ขายได้ราคาดี ก็ไปติดต่อเจ้าหน้าที่มา ก็เพื่อพัฒนาปรับปรุงยาง ก็ติดต่อได้อุปกรณ์มา ก็ไปตั้งที่บ้านเจริญ (คุณเจริญ เทพหนู) ก่อน แล้วมาที่บ้านผม ก็อยู่บ้านผมนาน ก็คิดกันว่าอยู่ที่บ้านผมที่จริงมันก็ไม่ใช่ว่าอะไร แต่ควรรหาที่ (ตั้ง) จะดีกว่า ผมกับเจริญที่แหละ ไปติดต่อได้เงินเข้ามาจากการ ก็ได้เงินมาแสนหนึ่งมาทำโรงซื้อยาง ก็ได้มาแสนหนึ่งแต่เงินจะซื้อที่ดินมันไม่มี

ผู้สัมภาษณ์ - นำช่วยเล่าเรื่องที่ไปติดต่อได้เงินมาแสนหนึ่งหน่อยได้ไหมครับ

คุณเปลื้อง - ผมกับเจริญแหละครับที่ไปติดต่อ ก็รู้จักกับสมยศ (เจ้าหน้าที่) ที่กรมส่งเสริม (การยาง) ก็ไปพูดขอกับเขาว่าให้ช่วย ให้ได้สักโรงเถอะยังงี้ ๗ ก็รู้จักกัน ตั้งแต่ไปอบรม (เรื่องพัฒนาคุณภาพยาง) ก็ไม่ได้ถึงกับว่าวิ่งเต้นอะไรมาก คือเขาจะให้อยู่แล้ว ขึ้นอยู่ว่าใครจะมีเหตุผลไปเอา ก็ทำเรื่องขอไป ขอเขาก็ให้ก็รู้จักกับเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนช่วยด้วย แต่ที่จริงกลุ่มเราก็มียผลงานอยู่แล้วด้วย

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วในส่วนของการติดต่อให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมกับกลุ่มรายงานนี้ครับ ทำอย่างไร

คุณเปลื้อง - อันนี้เรื่องราคามันก็เห็นชัด ชาวบ้านเขาเห็นว่าทำให้ได้ราคาดี แรกเริ่มเราให้ชาวบ้านสมัครใจเข้าร่วม เริ่มเราก็เอาเงินมาจากสหกรณ์ (พนมวังก์) กำไรที่ได้ต้องให้สหกรณ์ 30 เปอร์เซ็นต์ ให้ชาวบ้าน 70 เปอร์เซ็นต์ คือเรื่องนี้ มันเห็นชัดเรื่องราคาอย่าง พอปลายปีก็ได้เงินปันผลอีกต่างหาก บ่าวเฟื่อง (นายเฟื่อง จันทรแดง) ก็เข้ามาช่วยในเรื่องเก็บรักษาเงินด้วย⁴⁵

⁴⁵ สัมภาษณ์คุณเปลื้อง ชูช่วย, 22 กรกฎาคม 2533.

วิธีการของผู้นำของหมู่บ้านจึงเป็นผู้ที่คิดริเริ่ม และกล้าเสี่ยงทดลองทำ เสียสละทรัพย์สินส่วนตัว เพื่อสร้างสรรประโยชน์ให้กับคนในหมู่บ้าน ในการให้ชาวบ้านมารวมกลุ่มจึงเป็นอีกคำถามหนึ่งที่คุณเป็ลเลียน ยังตอบไม่ชัดเจน ซึ่งคุณเจริญ เทพหนู กล่าวว่

"ตอนแรกก็มีสมาชิกราว ๆ 17 คน เท่านั้น ตอนนี้มีเป็นร้อยกว่าคนแล้วครับ เพราะว่าชาวบ้านเขาไม่ยอมขายให้ตอนแรก เขากลัวว่ากรรมการที่ดำเนินงานจะเอาเงินไปใช้จ่ายเรื่องอื่นเสีย นี่เป็นประเด็นสำคัญ แต่การวางตัวยุติธรรมของกรรมการ ทำให้เขาเห็นว่าพวกผมทำงานกัน ไม่หวังผลตอบแทนใดทั้งสิ้น

ผู้สัมภาษณ์ - หมายความว่า คุณเจริญรู้ถึงปัญหานี้ใช้ไหมครับ

คุณเจริญ - รู้ครับ เพราะฉะนั้นจึงต้องทำให้เขาเห็นชัดเจนว่า เศษเงินเหลือก็บาทก็สตางค์ เปิดเผยให้รู้ ให้สมาชิกไปดูด้วยเวลาซื้อขาย ให้เขาเห็นด้วยตาว่าพวกผมไม่ใช่คนแบบนั้น เขาเลยไว้วางใจ เชื่อใจตลอดมา ปัญหาดังกล่าวนี้อันนี้หมดไป"⁴⁵
วิธีการของคุณเจริญ และคุณเป็ลเลียน นั้นปรากฏชัดเจนอยู่ในคำให้สัมภาษณ์แล้ว สะท้อนให้เห็นว่าคุณสมบัติประการสำคัญของผู้นำท้องถิ่นไทยที่จะทำการพัฒนาชนบทได้เป็นผลสำเร็จผู้นำนั้นจะต้องสร้างความศรัทธาให้กับชาวบ้านได้โดยเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทน มีความเสียสละอย่างแท้จริง ที่เห็นได้จากเรื่องนี้ เช่น การใช้บ้านพักอาศัยของตนเป็นที่ตั้งของกลุ่มการวิ่งเต้นติดต่อกับหน่วยราชการเพื่อขอความสนับสนุนมาดำเนินการงานที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน ดังนั้น หน้าทีของคนที่เป็ผู้นำท้องถิ่นจึงเกี่ยวข้องอยู่กับบทบาทดังกล่าว

2.2 การสร้างทำนบ ที่คลองห้วยแยง เพื่อใช้เก็บกักน้ำไปใช้ในการเพาะปลูก การสร้างทำนบดังกล่าวนี้มิงงบประมาณของทางราชการเข้ามาช่วย แต่ชาวบ้านจะต้องสมทบเกี่ยวกับค่าที่ดินที่ต้องจ่ายให้กับเจ้าของที่ดินบริเวณที่จะสร้างขึ้น เป็นที่ทราบแล้วว่าส่วนมากในการติดต่อกับหน่วยราชการเพื่อของบประมาณด้านต่าง ๆ เข้ามาสู่หมู่บ้านนั้นจะเป็นหน้าที่ของคุณเป็ลลิ่ง จิตคงสง ซึ่งเป็นสมาชิกสภาจังหวัดพัทลุงอยู่ด้วย การทำชลประทานแห่งนี้ชาวบ้านหมู่ที่ 4 ตำบลแพรงหากจะมีส่วนใช้น้ำด้วย เนื่องจากชาวบ้านจะต้องออกค่าที่ดิน ปัญหาที่

⁴⁵ สัมภาษณ์คุณเจริญ เทพหนู, 26 พฤษภาคม 2533.

เกิดขึ้นก็คือเมื่อเจ้าของที่ดินโก่งราคาที่ดิน คุณเปลื้อง ได้กล่าวถึงวิธีการที่เขาได้ชักจูงให้ชาวบ้านออกเงินสมทบเพื่อการนี้สำเร็จว่า

การทำชลประทานนี้เองประมาณมาให้แล้ว ก็มีเจ้าของที่ดินเกี่ยวข้องอยู่ 3 คน ที่แรกเขาก็ให้แล้วมันมีคนไปยุยง เขาไม่ยอมขึ้นมา เขาเอาค่าที่ดิน 53,000 บาท ที่นี้จะทำอย่างไร คนงานก่อสร้างก็มาแล้ว ก็ต้องประชุมชี้แจงชาวบ้านที่ได้ประโยชน์ ให้เขาทราบแล้วแจ้งให้ทางนายอำเภอด้วยว่าต้องเก็บเงินชาวบ้านช่วยกัน ก็เรียบร้อย ได้เงินไปจ่ายค่าที่ดินเขาไม่มีปัญหา

ผู้สัมภาษณ์ - ใช้กลเม็ดในการพูดโน้มน้าวชาวบ้านอย่างไรบ้างครับ

คุณเปลื้อง - คือ เราต้องมาจุดคนที่นั่งฟัง แล้วค่อย ๆ อ้อมเข้ามาจุดนั้น เช่น เรบอกว่ถ้าพี่น้องไม่ช่วยกันครั้งนี้ ความเดือดร้อนไม่ใช่อยู่ที่ใคร มันอยู่ที่พี่น้องทั้งนั้น ไม่ใช่อยู่ที่ผมคนเดียว ต้องพูดให้ซึ่ง ให้เหตุผลให้พอ แล้วเราขอมติว่าจะทำอย่างไร แต่พวกชาวบ้านเขาไม่กล้าตอบอะไรหรอก ตอบบ้างก็ไม่เข้าจุด ไม่เข้าประเด็น เราก้เสนอความคิดกับเขาไปว่าถ้าทำอย่างนี้เอาใหม่ คือว่า 2 หมู่บ้านเรารับผิดชอบเงิน 53,000 บาทนี้ เอาเป็นว่าเอาสองหารกันจะสู้กันไหวไหม ถ้าสู้ได้เราก้หาวิธีการให้ได้ ยอดเงินนั้นมา เพื่อสร้างให้ได้เร็วที่สุด เขาก้บอกสู้ ๆ กัน กำนันออกให้หมื่นหนึ่ง นำเปลื้องสองพัน พอหารกันแล้วชาวบ้านก็ออกเงินกันคนละไม่กี่บาท พอติเรื่องนี้เจ้าของที่ดินพูดแบบไม่ดูหน้ากันว่า กูไม่ให้เรารู้จุดนี้ชาวบ้านรู้สึกอย่างไร ก็เลยพูดให้ชาวบ้านโกรธ เจ้าของที่ดิน ให้เกิดความรู้สึกว่ามึงไม่ให้กูก็ซื้อได้ เงินแค่นั้นเราต้องสอดแทรกเข้าไป เช่น พูดว่ก้เอา จะได้ดูน้ำหนักกันสักทีเงินคนละร้อยสองร้อยไม่ใช่หาไม่ได้ที ชาวบ้านที่นั่งฟังก็รู้สึกอารมณ์ร้อนขึ้นมา ก็พูดอีกว่เงินที่เราจ่ายไปเอาน้ำมาทำนาไปได้นาน แต่พวกที่ได้เงินค่าที่ดินไป พรุ่งนี้มะรอนี้มันก็เล่นปอ (การพนัน) หมดแล้ว แล้วเราก้ผลิตให้คนอื่นพูดบ้าง แล้วจับจุดเอาไว้อีกค่อยแทรกเข้าไปอีก ตอนนี เจ้าของที่ดินที่ว่ ถ้าแม่ (เขา) ตายไม่รู้ว่ชาวบ้านจะไปเผาผีหรือเปลว่ ถึงขนาดนั้นก้จัดการเรื่องนี้มาได้"⁴⁷

⁴⁷ สัมภาษณ์คุณเปลื้อง จิตคงสง, 5 พฤษภาคม 2533.

ก่อนที่จะมีการเก็บเงินจากชาวบ้านผู้นำของหมู่บ้านจะเรียกประชุมชี้แจงชาวบ้านก่อน ดังนั้นความสามารถในการพูดโน้มน้าวจิตใจชาวบ้านก็เป็นเรื่องสำคัญ แต่ในความจริงนั้นผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการแจ้งให้ชาวบ้านรับรู่มากกว่า เพราะถึงอย่างไรผู้นำของหมู่บ้านได้กำหนดเป้าหมายขั้นตอนต่าง ๆ ไว้แล้ว ซึ่งพบว่าเมื่อลงมือเก็บเงินจากชาวบ้านจริง ๆ บางส่วนของชาวบ้านก็จะขัดข้อง อาจต้องเก็บกันหลายครั้ง ดังนั้น ความจริงเป็นอย่างไร คุณสมศักดิ์ ชูช่วย ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"พอมีเรื่องแบบนี้ (ต้องเก็บเงิน) ขึ้นมา ผู้ใหญ่ก็ให้ผมนี้แหละหนึ่งคน พี่วรรณ (คุณศิริวรรณ หนูพันธ์) พี่เริญ (คุณเจริญ เทนหนู) ทั้งที่เป็นประจำ เหมือนเรื่องทำนบมันต้องมีสาเหตุก่อน ตอนนั้น 53,๑๑๑ บาท คนเก็บเงินต้องหน้าด้าน เก็บสองครั้งด้วย ตอนนั้น แต่ว่าก่อนที่จะเก็บเงินกันนี้ก็จะต้องมีการประชุมชี้แจงชาวบ้านก่อน ซึ่งบางคนประชุมเสร็จแล้วก็เอาเงินมาให้เอง การชี้แจงชาวบ้านให้ดีก็มีผลด้วย เหมือนวันนั้นเรื่องทำนบนี้ นำเป็ลียง พี่เริญ ช่วยกันพูด พูดกันเจ็บ ๆ ในวันนั้น นี่ผมกำนันก็ยังค้างอยู่หมื่นหนึ่งเลย จริง ๆ แล้ววันนั้นผมไปถอนเงินออมทรัพย์มาสามหมื่น ผู้ใหญ่คลั่งรับผิดชอบไปหมื่นหนึ่ง ผู้ใหญ่ผันหมื่นหนึ่ง (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4) กำนันหมื่นหนึ่ง ตอนนี้ได้คืนมาแล้วสองหมื่น เหลือแต่ที่ส่วนของกำนัน ถ้าไม่อย่างนั้น (ถ้าไม่ทำวิธีนี้) ก็ไม่เสร็จ ตอนนั้นผมก็เสียดอกเบี่ยอยู่เอง นี่ถ้าหากกำนันไม่เอามาให้แล้ว ก็ต้องปรึกษากกรรมการที่เกี่ยวข้อง ตอนนั้นผมเสียดอกเองมาหลายเดือนแล้ว แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องส่วนรวม ก็ต้องยอมได้ต้องเสียสละบ้าง การเก็บเงินจากชาวบ้านบางทีก็ทำได้ช้า คือเราต้องหาวิธีแก้ไขไปก่อน"^{๔๑}

แสดงว่าการเก็บเงินจากชาวบ้านมิใช่จะทำได้อย่างรวดเร็ว โดยแท้จริงก็คล้ายกับการสร้างศาลาเทอดพระเกียรติ ผู้นำของหมู่บ้านที่มีฐานะดีก็จะรับออกเงินแทนไปก่อน เพียงแต่ว่าการทำทำนบนี้อาศัยเงินมาจากเงินออมทรัพย์ของชาวบ้านซึ่งคุณสมศักดิ์เป็นกรรมการรับผิดชอบอยู่ ครั้นเมื่อเก็บเงินจากชาวบ้านมาได้ครบแล้วจึงค่อยนำเงินนั้นคืนให้

^{๔๑} สัมภาษณ์คุณสมศักดิ์ ชูช่วย, 12 สิงหาคม 2533

2.3 การออมทรัพย์เพื่อการผลิต หรือที่เรียกว่า สัจจะออมทรัพย์ กล่าวได้ว่า กิจกรรมด้านนี้กำหนดขึ้นโดยหน่วยราชการ คุณสมศักดิ์ ชูช่วย ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"ซึ่งเริ่มต้นมีสมาชิกเพียง 37 คน ตอนนั้นซึ่งดำเนินการตามแนวของพัฒนาชุมชน สัจจะออมทรัพย์ ทางราชการเข้ามา ในตอนแรกก็ประชุมชี้แจงชาวบ้าน เอาสมุดฝากเงินมาให้เสร็จ ประชุมกันกลางดึกตอนนั้นผมจำได้ เริ่มแรกก็ได้แค่ 37 คน (เป็นสมาชิก) ตอนนี้ได้ถึง 168 คน แล้ว

ผู้สัมภาษณ์ - ความภูมิใจที่ได้ทำเรื่องสัจจะออมทรัพย์นี้ มีอย่างไรครับ

คุณสมศักดิ์ - คือว่าเรื่องนี้ ชาวบ้านยอมรับ ชาวบ้านเชื่อเรา ว่าเราเอาเงินเขา มาถือไว้เกิดดอกออกผลอะไรก็มาปันให้เขา ซึ่งปีที่ 4 ปีที่ 5 นี้ฝากร้อยหนึ่งได้ ดอก (เบี้ย) 21 บาทต่อปี

ผู้สัมภาษณ์ - ที่เข้าไปหาทำนี้ทำอย่างไรครับจึงสำเร็จอย่างนี้

คุณสมศักดิ์ - มันมีอยู่ช่วงหนึ่ง สจ. เปลื้อง กับครูพร้อม เขามีปัญหากันอยู่นิดหนึ่ง ชาวบ้านเขาก็เห็น ชาวบ้านเขาถอนเงินออกกันเกือบหมด แต่ผมก็เข้าไปทำโดยเอา ความซื่อตรงเข้าไปว่ากัน พวกที่ออกไปก็กลับเข้ามาหมด เพราะว่าเขาเห็นผลงาน ตอนสิ้นปี การปันผล เขาว่าคงไปรอดแล้ว และเขาหวังที่จะกักเงินกันด้วย ดอกเบี้ยถูก ก็ไม่ต้องพูดอะไรเขา (ชาวบ้าน) เห็นเอง"^{๔๑}

การดำเนินการออกทรัพย์แบบสัจจะออมทรัพย์นี้ เป็นเรื่องให้ชาวบ้านดำเนินการกันเอง เพื่อ แก้ไขปัญหาการ เป็นหนี้สินของชาวชนบท แต่ตัวก็เป็นเรื่องเปราะบางเพราะขึ้นอยู่กับผู้นำ ท้องถิ่นว่ามีความรู้ความเข้าใจเพียงใด มีความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์ หรือไม่ ตัวอย่าง ที่พบในหมู่บ้านเขาป่าเจ็คือเมื่อผู้นำของหมู่บ้านขัดแย้งกัน คือ กรณีคุณเปลื้อง จิตคงสง และ คุณพร้อม หนูพันธ์ ก็ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด ผู้วิจัยพบว่าขณะที่เข้าไปร่วมสังเกตการณ์การประชุมของชาวบ้านในวันที่ 5 ของทุกเดือนนั้น ก็เป็นวันที่ ชาวบ้านจะนำเงินสัจจะออมทรัพย์มาฝาก โดยมีคุณสมศักดิ์ และภรรยา ช่วยเหลือกันรับเงิน

^{๔๑} สัมภาษณ์คุณสมศักดิ์ ชูช่วย, 21 เมษายน 2533.

ลงบัญชี ดังนั้น การดำเนินการในเรื่องนี้จะสำเร็จ หรือมีความยั่งยืนหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับผู้นำของหมู่บ้านที่เป็นผู้รับผิดชอบ

กิจกรรมด้านพัฒนาอาชีพและรายได้เรื่องอื่น ๆ เช่น การตั้งศูนย์สาธิตการตลาดเพื่อซื้อขายสินค้าแก่ชาวบ้านในราคาเป็นธรรมนั้น ความสำเร็จหรือความล้มเหลวนั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้นำของหมู่บ้านที่ทำงานเพื่อส่วนรวมอย่างเอาจริงเอาจัง มีความซื่อสัตย์ แม้ว่าจุดเริ่มต้นของการตั้งศูนย์สาธิตการตลาดจะมาจากการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการประกวดก็ตาม ผู้นำของหมู่บ้านได้ปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง ทำให้กิจการของศูนย์สามารถดำเนินต่อไปได้ แต่ปรากฏว่าในเรื่องการทำคอกปุ๋ยหมักซึ่งหน่วยงานราชการส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ทำปุ๋ยหมักเพื่อนำไปใช้ในการเพาะปลูกนั้น หลังจากการประกวดหมู่บ้านแล้วชาวบ้านมิได้สนใจใช้ทำปุ๋ยหมัก ดังเช่นที่คุณคลั่ง คงแก้ว กล่าวไว้ว่า

"ก็ใช้เฉพาะช่วงแรก ๆ จริง ๆ แล้วมันไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน ทำ ๆ แล้วก็เบื่อกัน ที่ทำก็เป็นนโยบายของผู้ว่า (ราชการจังหวัด) เขาให้ทำแบบนั้น ก็เกษตรจังหวัดเขามาแนะนำ สร้างไว้รู้สึกราว ๆ 6-7 คอก ตอนนั้นก็ไม่ได้ใช้ทำอะไร อ้อ.. บางบ้านก็ใช้ทำเป็นคอกหมูเสียแล้ว ใช้เลี้ยงหมู"^{๕๐}

ผู้วิจัยเห็นว่าหลังจากที่การแข่งขันการพัฒนาผ่านไปแล้ว ผู้นำของหมู่บ้านก็ไม่ได้อนุรักษ์ผลพวงของการพัฒนาไว้ทั้งหมด บางสิ่งที่เป็นเสมือนการจักฉลากก็จะสูญหายไป คงเหลืออยู่เฉพาะสิ่งที่ตรงหรือสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านเท่านั้น

3. กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่

กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่นี้เกี่ยวกับการพัฒนาตามหลักสาธารณสุขมูลฐาน เช่น ให้ทุกครัวเรือนมีส่วนที่ถูกสุขลักษณะ ใช้ถึงกรองน้ำ มีตุ่มน้ำใช้เก็บน้ำ การมีที่เก็บขยะมูลฝอยสำหรับครัวเรือนและของหมู่บ้าน การแยกคอกสัตว์ออกจากบ้านเรือนอยู่อาศัย เป็นต้น และที่เกี่ยวข้องกับอนามัยของประชาชน ก็เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างภูมิคุ้มกันโรค อนามัยแม่และเด็ก การพัฒนาเด็กเล็ก การวางแผนครอบครัว การให้ประชาชน

^{๕๐} สัมภาษณ์คุณคลั่ง คงแก้ว, 28 เมษายน 2533

ทำบัตรสุขภาพ และการก่อตั้งกองทุนยา เป็นต้น ผู้วิจัยพบว่าผู้นำของหมู่บ้านเขาป่าแจ้กลุ่มหนึ่ง ที่ดำรงตำแหน่งเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ก็คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผลส.) บุคคลกลุ่มนี้เองที่เป็นตัวจักรสำคัญให้การดำเนินงานด้านนี้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญก็คือ คุณเฟื่อง จันทร์แดง มีตำแหน่งเป็นประธานฝ่ายสาธารณสุขในคณะกรรมการหมู่บ้าน และเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งได้กล่าวถึงบทบาทของเขาในการดำเนินงานด้านนี้ว่า

"พออบรมมาเสร็จแล้วหมู่บ้านเรามันยังบกพร่องอยู่มาก คนเจ็บป่วยก็มาก การรักษาพยาบาลก็ไม่มี ก็เริ่มดำเนินการแต่ร่วมกับเจ้าหน้าที่ (ฝ่ายสาธารณสุข) ด้วย ว่าหมู่บ้านเราทำอะไร บ้านเรานี่คนจะได้มีความรู้ เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล ก็เริ่มด้วยการประชุมชี้แจงชาวบ้าน ชาวบ้านเขาไม่เข้าใจเรื่องอะไรก็ให้เจ้าหน้าที่มาให้ความรู้กับชาวบ้าน

ผู้สัมภาษณ์ - ในส่วนที่ดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่คุณเฟื่องไปติดต่อประสานงานอย่างไร

คุณเฟื่อง - ผมก็ไปปรึกษาที่แหละว่าจะทำอย่างไร ไปติดต่อว่าจะทำอย่างไร คนเจ็บป่วยมาก การให้ภูมิคุ้มกันแก่เด็กก็ไปที่อนามัยแพรกหา ก็มาจัดอบรมชาวบ้านกันละทีนี้ ผมก็เป็นสื่อกลางให้ ติดต่อกับเจ้าหน้าที่แล้วก็มาบอกชาวบ้านอีก

ผู้สัมภาษณ์ - ในส่วนที่มาบอกชาวบ้านให้เขามาร่วมมือในการดำเนินการดังกล่าวนี้ คุณเฟื่องทำอย่างไรบ้างครับ

คุณเฟื่อง - ก็ต้องตรวจดูว่า กลุ่มบ้านทิศตะวันออกนี้ใครเป็นหัวโจกอยู่ ก็ไปหาคนนั้น ดึงคนนั้นเข้ามา ในเขต 2 ใครเป็นหัวโจกอยู่ก็ไปดึงเข้ามา ก็ได้มาสิบกว่าคนเข้ามาอบรม แล้วก็แต่งตั้งกัน มอบหมายให้ใครรับผิดชอบด้านอาหารเสริม ใครรับเกี่ยวกับวางแผนครอบครัว ก็ตั้งคนที่เป็นหัวโจกอยู่ตามกลุ่มบ้านนั้นแหละ คือเจ้าหน้าที่บอกว่าให้คนมาอบรมก็มีงบประมาณของทางราชการ แต่พวกที่เข้าอบรมกันนี้ก็ไม่เอาเงินกัน ก็เอาเงินเข้าทุนโภชนาการ ทีนี้เวลาจะทำอะไรก็บอกกับพวกที่อบรมไปนี้แหละ เช่น เวลาจะซังน้ำหนักเด็ก ก็บอก ๆ ขอร้องกันให้มากัน ช่วยบอกให้น้ำเด็กมา บอกให้ทำอาหารเสริมกัน ก็พอเห็นว่าได้ผล ก็เริ่มจะทำการพัฒนาไปได้ ขั้นตอนก็มี การให้การศึกษา ให้การควบคุม

แล้วป้องกันโรค แล้วสุขภาพลสิ่งแวดลอม หมายถึงการทำสาม การทำสามนี้พอดีได้ทุน
ของบุญชีพเข้ามาในหมู่บ้าน 1 แสนบาท ก็มาจัดแบ่งกัน ฝ่ายสาธารณสุขได้มา
20,000 บาท เราก็เอามาให้เขาก็ไปทำสามทีละ 2,000 บาท (ต่อครัวเรือน) ไม่
เอาดอกเบียให้เขาผ่อนส่ง ผ่อนแล้วก็เอาเงินนี้ไปให้คนอื่นต่อไป"^{๕๑}

จากที่คุณเฟื่อง เล่าถึงบทบาทของเขาแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นตัวจักรสำคัญในการประสานงาน
กับทางเจ้าหน้าที่ของทางราชการ ในการจัดทีมงานคุณเฟื่องได้นำเอาหัวใจหรือผู้นำตาม
ลະແວກบ้านมาร่วมทำงาน โดยชักชวนเข้ามาอบรมเป็นผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) เพื่อ
ช่วยในการกระจายงานพัฒนาออกไปสู่ชาวบ้านอย่างได้ผล ซึ่งคล้าย ๆ กับการดำเนินการ
เรื่องอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยพบว่า เรื่องที่ผู้นำของหมู่บ้านพูดถึงกันมาก ก็คือ การ
ดำเนินการให้ทุกครัวเรือนมีส่วนร่วมที่ถูกสุขลักษณะ เนื่องจากเป็นข้อพิจารณาประการหนึ่งในการ
ประกวดหมู่บ้านด้วย ดังนั้น เมื่อได้เงินจากองค์การยูนิเซฟ สู่หมู่บ้านหนึ่งแสนบาท คุณเฟื่อง
เป็นผู้เห็นความสำคัญในเรื่องนี้จึงเสนอขอเงินจำนวน 20,000 บาท มาเพื่อให้ชาวบ้านยิ้มไป
ใช้ในการทำสามครัวเรือนละ 2,000 บาท คณะกรรมการหมู่บ้านจึงมีมติมอบเงินให้ สะท้อน
ให้เห็นว่ามันเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของคุณเฟื่อง ซึ่งได้กล่าวเรื่องนี้ต่อไปว่า

"คุณเฟื่อง - ที่จริงมันก็เป็นส่วนช่วยเหลือเขา เพราะว่าจริง ๆ มันต้องใช้ (เงิน)
มากกว่านั้น แล้วก็เงินนี้ก็พอครบก็เอาเงินนี้ไปพัฒนาต่อไป ก็มาขอกันมากพอสมควร

ผู้สัมภาษณ์ - การทำสามนี้มีเป้าหมายว่าจะให้มีสามครบทุกบ้าน (ครัวเรือน) ใ
ใหม่ครบ แล้วกับชาวบ้านที่เขาไม่ยอมรับนี้ทำอย่างไร

คุณเฟื่อง - ก็ใช้รับเป้าหมายคือให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมทุกบ้าน เพราะมันจะช่วย
เรื่องการควบคุมป้องกันโรค ตอนแรก ๆ ชาวบ้านก็มีพูดเหมือนกันว่ามันไม่จำเป็นเลยที่
ต้องทำสาม เราก็พยายามให้สามราคาถูกที่สุด แต่ให้ถูกหลัก ตามที่รู้มา ฝ่ายสาธารณสุข
ก็ไปขอยืมเงินจากหมู่บ้านมาอีกส่วนหนึ่ง ก็ช่วยให้รายละ 900 บาท ซึ่งบางคนก็ทำไม่
เป็น ก็ให้ ผสส. เป็นผู้ออกปากขอแรงให้พวกบ้านใกล้เคียงมาช่วยกัน เช่น การ
ชุดหลุม ก่ออิฐ

^{๕๑} สัมภาษณ์คุณเฟื่อง จันทรแดง , 13 พฤษภาคม 2533.

ผู้สัมภาษณ์ - เป้าหมายที่ว่าจะต้องให้ทุกบ้านมีส่วนร่วมครบนี้มาจากไหนครับ

คุณเฟื่อง - ในการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ซึ่งรู้มาจากเจ้าหน้าที่ แต่ผมก็จับประเด็นเอาได้จากการอบรมมา และคิดว่าต้องทำเรื่องนี้ให้เป็นผลสำเร็จเพราะมันเป็นความจำเป็นพื้นฐาน"^{๕๒}

ปัญหาในเรื่องนี้ก็คือชาวบ้านต้องออกเงินส่วนตัวของเขาไปทำส้วม ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านคิดว่ามันไม่จำเป็นต้องมีก็ได้ ที่มาของปัญหาก็คือเรื่องเงินที่ใช้ในการทำ ดังนั้น เมื่อคุณเฟื่องพยายามกำจัดปัญหานี้โดยช่วยเหลือในเรื่องเงินเป็นประการแรก การช่วยเหลือในเรื่องการทำหรือการใช้แรงงานเป็นอันดับต่อไป ความสำเร็จของการดำเนินการเรื่องทำส้วมนี้ ผู้นำหรือหัวใจของละแวกบ้าน ก็มีผลสำคัญโดยสนับสนุนด้วยการชักชวน ชี้แจง ชาวบ้าน

คุณประทีป แก้วหนู ผู้ซึ่งมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านนี้ด้วยก็ได้กล่าวว่า

"ผมว่า ผมนี่เป็นคนทำอะไรจริงจัง เสียสละ ก่อนที่จะเป็นฝ่ายปกครอง ผมก็เป็นผลส. (ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข) อยู่ ตอนผมเริ่มเป็น ผลส. ก็เดินรณรงค์เรื่องส้วมด้วย ก่อนที่จะเป็น ผลส. นี้เจ้าหน้าที่ (สาธารณสุข) เขามาสำรวจถามชาวบ้านก่อนว่าใครที่จะ เป็น (ผลส.) ได้ ผมก็ได้เข้าไปอบรม ก็เห็นว่าเรื่องส้วมควรเป็นเรื่องสำคัญ ต้องทำอันดับแรก ผมเองฐานะก็เพียงพออยู่พอกินเท่านั้น พอจะรณรงค์เรื่องส้วม ผมก็เป็น ผลส. นี้ยังไม่มีส้วมที่ แล้วเราจะไปบอกเพื่อน (ชาวบ้านคนอื่น ๆ) ได้อย่างไร ผมเลยต้องยืมเงินเสียดอกเบี้ยมาสวมพัน สร้างส้วมก่อน พอผมสร้างเองเสร็จแล้วจึงค่อยไปบอกเพื่อนเขา เขาก็บอกว่าเขาทำไม่เป็นกัน พอตีผมก็มีความรู้ทางช่างอยู่ด้วย ผมเลยบอกว่าผมทำให้เอง เขาก็บอกว่าถ้างั้นเอาถ้าผมทำให้เขาจะได้ชื่อของ (อุปกรณ์) มา ผมก็ช่วยเขาทำจริง ๆ ก็ร่วมกับเขาด้วย เจ้าบ้านเขาทำด้วย ผมว่าผมทำไปก็สามสิบสี่สิบที่ได้มั้ง

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วมันต้องมีคนไม่ยอมรับนี้ ทำอย่างไรครับ หรือมีวิธีการอย่างไรที่ช่วยชักจูงให้ชาวบ้านทำส้วมกันนี้

^{๕๒} สัมภาษณ์คุณเฟื่อง จันทร์แดง, 13 พฤษภาคม 2533.

คุณประทีป - แถบนี้ที่เป็นญาติกันก็มาก ญาติฝ่ายเมียผม ก็มีส่วนเหมือนกันที่ผมใช้
วิธีชาวบ้านเขารู้สึกต้องแข่งกับเขตอื่น ก็ทำได้สำเร็จหมดทุกบ้านเลยในเขตผม

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วกับน้ำเฟือง ละครับช่วยสนับสนุนกันอย่างไรบ้าง

คุณประทีป - บ่าวเฟือง แกเป็น อสม. แกเป็นตัวหลักกระจายงานให้พวกผมตามเขต
ต่าง ๆ เหมือนเรื่องวางแผนครอบครัวนี้ก็เหมือนกัน ผมเซ็น (ชื่อ) ทำหมันก่อนเลย ให้
เป็นตัวอย่าง ผู้นำต้องเป็นตัวอย่าง เพราะแรงจูงใจให้พวกผู้ชายทำหมัน เราต้องออก
เดินหน้าก่อน"^{๕๓}

คุณเป็ลื้อน ชูช่วย ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ร่วมดำเนินการด้านพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ โดย
เป็น ผลส. ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง ได้กล่าวถึงเรื่องนี้กับผู้วิจัยว่า

"ผมเป็น ผลส. (ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข) ด้วย ก็รับผิดชอบในละแวกนี้ ก็ช่วยบ่าว
เฟือง (นายเฟือง จันทร์แดง) ด้วย เช่นว่าเรื่องส้วม แต่ที่จริงเรื่องส้วมนี้ผมทำมา
ก่อนแล้ว แต่ในเขตของผมนี้เรื่องส้วมนี้พูดกันง่าย ๆ ก็ไปพูดกับเขาว่าจะทำอย่างไร
เขตเราน้อย่าให้น้อยหน้าเขตอื่นเขา เขาก็จะแย้งมาว่าจะเอาเงินมาจากไหน ผมก็
บอกให้ไปพูดกับ อสม. (นายเฟือง จันทร์แดง) แต่ที่จริงเรารู้กัน (ระหว่างนายเฟือง
และนายเป็ลื้อน) แล้วว่ามีเงินมา แล้วจึงมาบอกชาวบ้าน แต่จุดสำคัญคือผมทำให้เขามี
ความรู้สึกแข่งชันกับเขตอื่น ๆ คน (ชาวบ้าน) มันถูกแรงกระตุ้นตรงจุดนี้ หาใช่เรื่อง
เข้าใจว่าป้องกันโรคอะไร ๆ ที่บอกกัน อธิบายเหมือนกันแต่เขาไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง
เท่าไร แต่ถ้าบอกว่าบ้านอื่นเขามีส้วมกันหมดแล้ว แล้วเขาจะถ่ายที่ไหน อย่างนี้ได้ผล
เขตอื่นก็ใช้วิธีการเหมือน ๆ กันนี้แหละ แต่ว่าหลังสุด (สุดท้าย) แล้วเขตโน้น เขตนี้
มันยังขาดอยู่บ้าง สุดท้ายก็ต้องช่วยกัน พวกนี้ต้องลงมือช่วยกัน ก็เสร็จเรียบร้อย มี
ส้วมครบทุกบ้านเรือน"^{๕๔}

ดังนั้น รูปแบบการดำเนินการเรื่องอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันโรค ด้านอนามัยแม่
และเด็ก หรือการวางแผนครอบครัว ก็ตาม คุณเฟือง ในฐานะเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ
ทางด้านนี้มากกว่าผู้ใดคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ก็สามารถกระจายงาน กำหนดให้งานบรรลุเป้าหมาย

^{๕๓} สัมภาษณ์คุณประทีป แก้วหนู, 14 มิถุนายน 2533.

^{๕๔} สัมภาษณ์คุณเป็ลื้อน ชูช่วย, 5 พฤษภาคม 2533.

ตามที่ต้องการได้ เมื่อได้ถ้ามถึงความภาคภูมิใจในผลสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้าน ในส่วนที่
คุณเฟื่อง มีบทบาทสำคัญนั้นก็คือ การก่อตั้งกองทุนยาขึ้นในหมู่บ้าน โดยได้กล่าวถึงวิธีการ
ดำเนินการเรื่องนี้ว่า

"ก็เราต้องมาหาหุ้นในหมู่บ้าน ซึ่งถ้าหาได้ถึง 70 เปอร์เซ็นต์ เขา (ทางราชการ)
ก็จะให้เงินสนับสนุนมา 700 บาท แต่ถ้าเราหาได้ 80 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไปเขาให้หนึ่งพัน
บาท ตอนแรกนี่ที่ผมมาเริ่มนี้หาหุ้นยากหน่อย เพราะชาวบ้านเขาไม่ค่อยเข้าใจ ว่า
คนพื้นบ้านอะไรจะมาขายยาได้ เข้าใจผิดว่าให้ชาวบ้านมาขายกันเอง เดี่ยวคนก็ตายหมด
ความเข้าใจนั้นชาวบ้านเข้าใจว่าสามารถขายยาได้ทุกชนิด ความรู้ของคนขายก็แค่ ป.4
แต่จบ ป.4 ก็จริงแต่อยู่ภายใต้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ และคำอธิบายในการใช้ (ยา)
ก็เป็นภาษาไทย และที่เขา (ทางราชการ) แนะนำให้ใช้ก็มีเพียง 63 ชนิด ก็สามารถ
เก็บเงินได้ 2,270 บาท ได้ทำทุน บางคนก็ซื้อ 3 หุ้น 4 หุ้น บางคนไม่ซื้อเลยก็มี

ผู้สัมภาษณ์ - การที่ไปบอกชาวบ้านให้เขาร่วมกองทุนยาที่คุณเฟื่องทำอย่างไร

คุณเฟื่อง - อันนี้ผมออกเดินชักชวนด้วยตัวเองแต่ละบ้าน ใครเข้าร่วมเราก็ทำ
บัญชี ให้เขาเห็น ต่อมาพอสิ้นปีเราก็ปันผลกำไรให้ตามหุ้น ซึ่งปีแรกก็ได้กำไรหุ้นละ
8 บาท ซึ่งคนเขา (ชาวบ้าน) ไม่เอาแต่เพิ่มอีก 2 บาท ได้เพิ่มหุ้นเข้าไปอีกจน
ขณะนี้มันก็มีหนึ่งหมื่นสามพันกว่าบาทแล้ว"

ดังนั้นจึงพบว่าความสำเร็จในการดำเนินการเกี่ยวกับบัตรสุขภาพ การตั้งกองทุนยา นี้
เกิดจากการประสานร่วมมือกันอย่างจริงจังของผู้นำของหมู่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีตำแหน่งทาง
ด้านสาธารณสุขอยู่ด้วย คุณเฟื่อง จันทรแดง ผู้มีตำแหน่ง อสม. นั้นผู้นำของหมู่บ้านทุกคน
ต่างยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานทางสาธารณสุขในหมู่บ้าน การที่
คุณเฟื่องออกเดินชี้แจงชักชวนชาวบ้านด้วยตนเองแต่ละครัวเรือนนั้นก็เท่ากับเป็นการเอาตัว
เขาเองยืนยันกับชาวบ้าน โดยเฉพาะความศรัทธาต่อบุคคลที่เกิดจากความดี ความเสียสละ
ความซื่อสัตย์ เป็นประการสำคัญ สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการจะให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วม
พัฒนาความเป็นอยู่และสุขภาพอนามัยนั้น ปัจจัยที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับคุณลักษณะ
เฉพาะตัวของผู้นำท้องถิ่น กล่าวคือผู้นำท้องถิ่นจะต้องมีความรู้ความสามารถ ตลอดทั้งมีสถานภาพ
ทางสังคมที่เป็นที่ยอมรับเชื่อถือของชาวบ้าน จึงจะสามารถรับผิดชอบภาระหน้าที่เช่นนี้ได้ เพราะ
ถ้าหากไม่มีผู้นำท้องถิ่นที่สนใจหาความรู้เอาใจใส่ในด้านนี้แล้ว ความสำเร็จก็จะเกิดขึ้นได้ยาก

เกี่ยวกับการปรับปรุงความเป็นอยู่ที่ติดอีกด้านหนึ่งนั้น เป็นการดำเนินการรวมกลุ่มของแม่บ้าน เนื่องจากว่าในชนบทสตรีที่เป็นแม่บ้านก็จะเป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว โดยเฉพาะเรื่องอาหารการกิน คุณศิริวรรณ หนูพันธ์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญเนื่องจากเป็นสตรีเพียงคนเดียวในกลุ่มผู้นำของหมู่บ้าน คุณศิริวรรณ ได้มีบทบาทเป็นผู้ประสานงานและรับเอาแนวความคิดเคหะกิจการเกษตรจากหน่วยราชการเข้ามา โดยยืนยันกับทางราชการว่าจะเป็นผู้รับผิดชอบในด้านนี้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มแม่บ้านก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสอนทำอาหารที่มีคุณภาพและแตกต่างไปจากอาหารที่ชาวบ้านรับประทานอยู่เป็นประจำ โดยใช้เครื่องปรุง ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น การทำขนมต่าง ๆ และการทำนํ้านมถั่วเหลือง แนวความคิดเช่นนี้จึงสืบเนื่องมาจากความต้องการให้ประชาชนในชนบทบริโภคอาหารที่ดีมีประโยชน์ให้มีสุขภาพพลานามัยดี วิธีการของคุณศิริวรรณ นั้นจึงมีภาระที่จะต้องรวมกลุ่มแม่บ้านให้ได้เป็นประการแรกกิจกรรมในการทำอาหาร ขนมต่าง ๆ นั้นชาวบ้านจะไม่มีทุน และวัสดุอุปกรณ์ของตนเอง ดังนั้น คุณศิริวรรณ จึงต้องออกทุนทรัพย์และวัสดุสิ่งของส่วนตัวเข้าไปสนับสนุนให้กิจกรรมดำเนินไปได้^{๕๕} เป็นส่วนสำคัญที่จะให้เกิดกิจกรรมขึ้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าโดยแท้จริงแล้วความต้องการของคุณศิริวรรณ อยู่ที่ต้องการให้เกิดกลุ่มแม่บ้านเพื่อใช้เป็นฐานรองรับกิจกรรมการพัฒนาของหมู่บ้านโดยส่วนร่วมด้วย เพราะคุณศิริวรรณ เองก็ทราบอยู่แล้วว่าวิถีชีวิตของคนไทยในชนบทนั้นไม่ได้ยึดมั่นในเรื่องอาหารการกิน เช่น การปรุงแต่งรูป รสอาหาร ให้วิจิตรพิศดาร มากมาย แต่ไม่ได้หมายความว่าเรื่องเหล่านี้ไม่มีประโยชน์ ในทางตรงข้ามนั้นชาวชนบทส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ปัญหาดังกล่าวนี้จึงมิใช่ปัญหาสำคัญเร่งด่วน ปัญหานี้ขึ้นอยู่กับที่การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรมักถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาหรือกรณีเช่นทางราชการมาแนะนำให้ปลูกพืชตระกูลถั่วหมุนเวียนเพื่อปรับปรุงดิน แต่เกษตรกรไม่มีตลาดที่จะจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร หรือขายได้แต่ไม่คุ้มทุนที่ได้ลงไป ดังนั้น เมื่อรัฐมุ่งจะปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบท โดยใช้แนวความคิดการพัฒนาโดยระบบราชการแบบราชการ เข้ามาสร้างกิจกรรมการพัฒนาให้ชาวบ้านอย่างฉาบฉวย มิได้ดูสภาพความเป็นจริงจึงเป็นภาระหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่นที่ถูกผูกมัดไว้ด้วยเงื่อนโซ่การพัฒนาเพื่อการประกวด ดังเช่นที่คุณศิริวรรณ กล่าวแล้วข้างต้น

^{๕๕}โปรดดูรายละเอียดจากคำให้สัมภาษณ์ ของคุณศิริวรรณ หนูพันธ์, 14 เมษายน 2533

4. กิจกรรมเกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน

เกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ผู้วิจัยพบว่าคณะกรรมการของหมู่บ้านได้ดำเนินการควบคุมให้ประชาชนเคารพกฎหมาย และรักษาระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้าน รวมทั้งให้ชาวบ้านปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี เช่น การใช้สิทธิเลือกตั้ง การเสียภาษีบำรุงท้องที่ การคัดเลือกทหาร เป็นต้น การควบคุมพฤติกรรมของคนในหมู่บ้านเพื่อรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดยการจัดให้มีชุดรักษาความปลอดภัย (ชรบ.) และ ประการสำคัญคือ การกำหนดให้ประชาชนในหมู่บ้านปฏิบัติตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง จนหมู่บ้านเขาป่าเจ้าได้รับรางวัล และยกย่องให้เป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองด้วย ผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมด้านนี้ทุกเรื่อง แต่ขอเสนอเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจของหมู่บ้านให้ความสำคัญต่อเรื่องนั้น อันเป็นผลจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ เรื่องการตั้งชุดรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน การออกระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้าน และวิธีการให้ชาวบ้านปฏิบัติตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ซึ่งจะกล่าวตามลำดับต่อไปนี้

4.1 การจัดชุดรักษาความปลอดภัยประจำหมู่บ้าน (ชรบ.) เนื่องจากหมู่บ้านเขาป่าเจ้าถูกจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ซึ่งจะต้องจัดให้มีชุดรักษาความปลอดภัยประจำหมู่บ้าน (ชรบ.) เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ค้ำครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในหมู่บ้าน คุณสมศักดิ์ ชูช่วย ได้กล่าวถึงการดำเนินการเรื่องนี้ว่า ได้มีการทำบ่อขุดขึ้นไว้ที่เส้นทางเข้าออกหมู่บ้าน 4 บ่อ มีขนาดประมาณ 8,000 บาท เพื่อให้เป็นหมู่บ้าน อพป. สมบูรณ์แบบเท่านั้น โดยแท้จริงแล้วมิได้มีความจำเป็นต้องทำ แต่ถ้าไม่ทำในการประกวดคะแนนจะตก คุณสมศักดิ์ เป็นผู้นำในกิจกรรมเรื่องนี้ คุณสมศักดิ์ เป็นผู้นำของหมู่บ้านที่มีอายุน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับผู้นำคนอื่น ๆ จึงเป็นคนอยู่ในวัยหนุ่ม ดังนั้น จึงได้รับเลือกให้มาทำหน้าที่นี้ จากการที่ผู้วิจัยได้รู้จักกับคุณสมศักดิ์ เห็นว่าคุณสมศักดิ์ เป็นผู้ที่ดีมีใจเสียสละให้กับงานของส่วนรวม จากการที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในหมู่บ้านก็ได้คุณสมศักดิ์ เป็นผู้แนะนำชมสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน จากการที่คุณสมศักดิ์ ได้กล่าวขึ้นขั้นตอนของการทำบ่อขุด 4 บ่อ ด้วยงบประมาณ 8,000 บาท จึงเป็นการจัดฉากประกอบอย่างหนึ่งในการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการประกวด ผลสุดท้ายก็จบลงด้วยความสูญเปล่า ในส่วนของชุดรักษาความปลอดภัยประจำหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้ถามคุณสมศักดิ์ เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ได้รับคำชี้แจงว่า

“ผู้สัมภาษณ์ - ขอย้อนกลับไปถามเรื่องชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านอีกครั้งครับก็มีสมาชิก มีการแจกจ่ายปืนด้วยใช่ไหมครับ เรื่องนี้คุณสมศักดิ์ ดำเนินการอย่างไรบ้างในการควบคุมดูแลชุด ชรบ.

คุณสมศักดิ์ - ตอนแรกก็มาประชุมกันก่อนราว ๆ 50 คน ตอนนั้นเรามีการฝึกโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจที่เข้ามา ซึ่งเจ้าหน้าที่เขาก็ชี้แจงอบรมอยู่แล้ว (ต่อกำลัง ชรบ.) ว่า ชรบ. ต้องลาดตระเวนในหมู่บ้าน ก็จัดคืนละ 7 คน

ผู้สัมภาษณ์ - การคัดเลือกคนที่มาทำหน้าที่นี้ ทำอย่างไร

คุณสมศักดิ์ - แต่ละเขตบ้านก็ส่งชื่อคนมา แต่อย่างว่าการลาดตระเวนที่จะทำอย่างต่อเนื่องมันก็ทำไม่ได้ อย่างชาวบ้านเขาต้องไปทำงาน ซึ่งเป็นความคิดของทางราชการให้เราทำ ซึ่งความจริงแล้วทำลำบาก เห็นแล้วว่าทำลำบาก เพราะว่าแต่ละคน (ชรบ.) พอตี 2 ตี 3 เขาต้องไปตัดยาง (กรีดยาง) แล้ว ก็ต้องพักผ่อนนอนบ้าง

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วช่วงแรก ๆ ทำไม่ถึงทำได้

คุณสมศักดิ์ - ช่วงแรกดีครับ เพราะว่าจะประกบหมู่บ้าน ก็เรียกว่าเอาเรื่องประกบหมู่บ้านไปโน้มน้าวจิตใจเขาให้ช่วยกันทำ เพราะว่าเขาตรวจลายเซ็นการลาดตระเวนแต่ละคืนด้วย ก็เลยต้องทำให้มันเป็นกิจลักษณะของ ชรบ. การแจกจ่ายปืนอะไรก็ต้องทำรายละเอียดหมด มีบัญชีคุมหมด

ผู้สัมภาษณ์ - การแจกปืนนี้ใครกำหนด

คุณสมศักดิ์ - ก็มีผู้ใหญ่ค้ำฉิ่ง ผม แล้วก็คุณเจริญ (นายเจริญ เทพหนู) ตอนนั้นที่จัดการชี้ตัวว่าใครจะรับปืนไป ก็ดูคนที่ไว้ใจได้ ให้ความร่วมมือในการพัฒนา

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วมีปัญหาขัดข้องอะไรไหมครับ

คุณสมศักดิ์ - ก็ไม่มี แต่จริงแล้วเขาไม่อยากเอาไปหรอก เพราะถ้าสูญหาย มันต้องเสียเงิน

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วตอนนี้เป็นไงบ้างครับ ชุด ชรบ.

คุณสมศักดิ์ - เรียบร้อยแล้ว รวมไม่ได้แล้ว ไม่มีแล้ว เพราะงานมันมากกันแต่แต่ละคน และพอดีในหมู่บ้านก็ไม่มีคดีอะไร ไม่ว่าจะลักขโมยถึงฆ่ากัน ที่นิพาทกันหมู่บ้าน ก็เป็นเรื่องดิน ที่ดินเสียมากกว่า มันไม่ต้องมีชุด ชรบ. ก็ได้^{๕๖}

^{๕๖} สัมภาษณ์คุณสมศักดิ์ ชูช่วย, 21 เมษายน 2533

ผู้นำของหมู่บ้านเองก็เห็นว่าการดำเนินการของชุดรักษาความปลอดภัยประจำหมู่บ้าน ในลักษณะที่ต้องมีการลาดตระเวน การจัดยามประจำบ้อมยาม นั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่ก็จำเป็นต้องทำ ดังนั้นขั้นตอนวิธีการต่าง ๆ ที่คุณสมศักดิ์ได้กระทำในฐานะผู้นำทางด้านนี้จนเป็นผลสำเร็จ ก็เป็นผลมาจากสถานการณ์ในช่วงเวลาการประกวดหมู่บ้าน เช่น วิธีการโน้มน้าวจิตใจ การระดมแรงงานมาทำบ้อมยาม หรือการจัดชุดเวรยามออกลาดตระเวนในบริเวณหมู่บ้านยามค่ำคืน ก็ทำโดยการอ้างถึงการประกวดหมู่บ้าน และถ้าหากเป็นผลสำเร็จหมู่บ้านก็จะได้รับสิ่งที่ดีหรือผลประโยชน์เข้ามาสู่หมู่บ้านอีกมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความช่วยเหลือจากทางราชการ^{๕๗} ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าผู้ที่มาปฏิบัติเป็นชุดรักษาความปลอดภัยประจำหมู่บ้าน จึงเป็นการที่ผู้นำของเขตบ้านพิจารณาคัดเลือกแล้ว "ออกปาก" หรือ "ขอร้อง" ให้มาร่วมมือ ซึ่งในความเป็นจริงแม้แต่อารุบีนชาวบ้านเหล่านั้นเขาเองก็ไม่อยากรับเอาไปรับผิดชอบ เมื่อพิจารณาในทางตรงข้าม ถ้าหากบุคคลใดไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมการพัฒนาผู้นำของหมู่บ้านนั้นเองจะเป็นผู้กำหนดให้บุคคลนั้นเป็นบุคคลน่ารังเกียจอย่าไปคบหา มีกิจธุระอะไรก็อย่าไปยุ่งเกี่ยว เสมือนหนึ่งเป็นบุคคลสังคมรังเกียจ ซึ่งเป็นมาตรการลงโทษที่หนักแล้ว

4.2 การออกระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้าน หมู่บ้านเขาป่าเจ้าได้มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติและก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน คือ

ด้วยคณะกรรมการกลางหมู่บ้าน อพป. ได้ร่างระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้าน ดังนี้

- ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า ระเบียบข้อบังคับหมู่บ้าน อพป. บ้านเขาป่าเจ้า
- ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้ได้เมื่อได้ประกาศให้ราษฎรทราบแล้ว 7 วัน
- ข้อ 3 ให้ยกเลิกระเบียบข้อบังคับหมู่บ้านเดิมทั้งหมดและให้ใช้ระเบียบนี้แทน

^{๕๗} จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้นำและชาวบ้านบางคน เขามีความคาดหวังไว้ เช่น จะพัฒนาจนถึงระดับให้มีถนนลาดยางเข้าถึงหมู่บ้าน เป็นต้น

- ข้อ 4 ห้ามมิให้ผู้ใดเล่นการพนัน เล่นหรือขายยาเสพติด
- ข้อ 5 ในการนัดประชุมหรือนัดพัฒนาต้องไปตามนัดทุกครั้ง
- ข้อ 6 ห้ามทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลในถนนหรือสถานที่สาธารณะของหมู่บ้าน
- ข้อ 7 ห้ามปล่อยสัตว์เลี้ยงไปทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น
- ข้อ 8 ห้ามมิให้ลักทรัพย์ของผู้อื่น
- ข้อ 9 ห้ามมิให้ยิงปืนในหมู่บ้านโดยไม่มีเหตุอันสมควร
- ข้อ 10 เวลาเกิดภัยทุกชนิด ทุกคนจะต้องช่วยเหลือกันบรรเทาจนกว่าจะหมดภัย
- ข้อ 11 ทุกคนต้องแจ้งข่าวสารที่อาจเป็นภัยแก่ หมู่บ้าน ตำบล แก่ชาติบ้านเมือง
ศาสนา พระมหากษัตริย์ แก่ทางราชการ
- ข้อ 12 ทุกคนต้องรักษาความสามัคคีกัน ไม่ก่อการทะเลาะวิวาทกัน
ผู้ใดฝ่าฝืนหรือจงใจไม่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับหมู่บ้านนี้
- ครั้งที่ 1 ว่ากล่าวตักเตือน
- ครั้งที่ 2 ปรับไม่เกิน 100 บาท ถ้าไม่ยินยอมให้ส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย
- ครั้งที่ 3 ถือว่าเป็นบุคคลน่ารังเกียจ ไม่พึงประสงค์ นำเข้าที่ประชุม

คณะกรรมการกลาง พิจารณาลงโทษ งดคบค้าสมาคมเป็นเวลา 1 ปี

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้นำของหมู่บ้าน เพื่อขอทราบความเป็นจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งคุณคลัง คงแก้ว ได้กล่าวว่า

"ผู้สัมภาษณ์ - พอตีผมทราบว่าที่หมู่บ้านนี้ออกกฎระเบียบของหมู่บ้านออกมาใช้บังคับกัน คล้าย ๆ กับกฎหมายของหมู่บ้าน ไม่ทราบว่ากรออกกฎระเบียบนี้ใครกำหนดกันอย่างไร

คุณคลัง - ตอนนั้นคณะกรรมการก็ประชุมกันร่างกันขึ้นมา ความคิดนี้ก็มาจากน้องวรรณ (คุณศิริวรรณ หนูพันธ์) กับปลัดอุทัยวุฒิ (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ซึ่งปลัดก็มาเสนอว่าให้ตั้งระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านขึ้นมา คณะกรรมการก็เลยออกระเบียบหมู่บ้านขึ้นมา ก็มีผลทำให้พวกที่เกเรอยู่ชักขบเขาลงไป พอเห็นว่าระเบียบหมู่บ้านขึ้นมา จริง ๆ แล้ว เราก็ต้องการปราม เหมือนเขียนเสือไว้ให้วัวกลัวนี่แหละครับ"^{๕๕}

^{๕๕} สัมภาษณ์คุณคลัง คงแก้ว, 28 เมษายน 2533

แสดงว่าความคิดในการออกระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านก็มาจากข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเป็นผู้ชักนำให้แก่ผู้นำของหมู่บ้าน ดังนั้นในการดำเนินการ ผู้นำของหมู่บ้านใช้วิธีการอย่างไร

คุณเปลื้อง จิตคงสง ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"คุณเปลื้อง - คือ เรื่องนี้เราประชุมกรรมการหมู่บ้านก่อน แล้วให้แต่ละคนเสนอระเบียบข้อบังคับขึ้นมา แล้วก็รวบรวมเข้าไว้ แล้วพิจารณากันว่าข้อนี้จะใช้ได้หรือไม่ ถ้ากรรมการคนใดมีข้อโต้แย้งก็ได้ เช่นว่า เป็นการบังคับชาวบ้านเกินไปหรือไม่ ก็หาข้อยุติกันในคณะกรรมการ จากนั้นจึงค่อยนำเข้าไปในที่ประชุมหมู่บ้านประจำเดือน แล้วถามมติของชาวบ้านอีกทีหนึ่ง เมื่อที่ประชุมชาวบ้านยอมรับมติ เราก็เอาข้อบังคับนั้นขึ้นบอร์ด แล้วทุกคนต้องยอมรับตามข้อบังคับนั้นจะมาได้แย้งอีกไม่ได้ เช่น ไม่ว่ากรณีที่ว่าไปกินพืชผักเขา อะไรก็ตาม เราก็รู้ว่า อันนี้มันนอกเหนือไปจากกฎหมาย แต่อันนี้เป็นกฎหมายของหมู่บ้าน ซึ่งทุกคนก็ยอมรับว่าถ้าทำได้มันก็ไม่มีความยุ่งยากในหมู่บ้าน หรืออย่างเช่น มีกรณีพิพาทกัน เราก็จะเรียกกรรมการหมู่บ้านมาประชุมลับก่อน สืบสาวราวเรื่องกันก่อน เรื่องจริงมันเป็นอย่างไร ข้อสรุปว่าใครเป็นผู้รับผิดชอบในความเสียหาย เราก็เรียกคนนั้นมาให้เขาจ่ายค่าเสียหาย เขาก็จะโต้แย้งไม่ได้เพราะว่าเป็นมติส่วนรวมที่ให้ดำเนินการอย่างนี้ มันก็คล้าย ๆ กับชั้นศาลเหมือนกัน

ผู้สัมภาษณ์ - ก่อนที่จะออกมาเป็นข้อบังคับหมู่บ้านนี้ก็ผ่านการกลั่นกรองพอสมควร

คุณเปลื้อง - ครับ เดือนหนึ่งก็มีมาหนึ่งข้อบ้างสองข้อบ้าง แต่ประการหนึ่งคือแม้จะผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านมาแล้วแต่ชาวบ้านไม่ยอมรับมันก็จะตกไป ไม่เช่นนั้นมันก็จะกลายเป็นการรังแกชาวบ้านไป แต่พูดถึงว่าในสังคมชนบทเราที่จริง ๆ แล้วถ้าคนส่วนใหญ่ยอมรับก็ไม่มีปัญหา นำเปลื้องเคยเสนอว่าถ้ามีลักวัวของคนในหมู่บ้าน แล้วพวกชาวบ้านไม่บอกเบาะแสของโจร จะต้องเก็บเงินมาชดใช้ให้คนที่ถูกลักวัวไป เช่น ราคาวัว 2,000 บาท บ้านเรามีราว 200 ครอบครั้ว ก็ต้องออกเงินกันคนละ 10 บาท เพราะถ้าไม่อย่างนั้น คนมันไม่ยอมบอกกัน เพราะมันกลัวโจรมากกว่า จะเป็นพยานก็

ไม่กล้า ตรงนั้นมันเป็นเรื่องที่ตกไป (หมายความว่าไม่ผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน)

เดี๋ยวหน่วยราชการเขาจะมองเป็นอย่างอื่นด้วย"^{๕๙}

เนื่องจากระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านนี้จะมีผลเสมือนหนึ่งเป็นกฎหมายของหมู่บ้าน เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน วิธีการของผู้นำจึงต้องใช้วิธีให้คนส่วนมากยอมรับ ด้วยการนำเข้าไปประชุมของชาวบ้าน และให้ชาวบ้านแสดงประชามติ ซึ่งเมื่อเสียงส่วนมากยอมรับจึงสามารถนำมาใช้เป็นระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านได้ ขั้นตอนต่อไปก็คือการบังคับใช้ในกรณีที่มีผู้ละเมิดข้อบังคับดังกล่าวนี้ ผู้นำของหมู่บ้านจะใช้วิธีการอย่างไร คุณเค็ลิ่ง คงแก้ว ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"ผู้สัมภาษณ์ - แล้วถ้ามีคนทำผิดจริง ๆ ผิดกฎขึ้นมาจริง ๆ ละครับจะทำอย่างไร

คุณเค็ลิ่ง - ก็คิดว่าที่พอภัยให้กันได้ก็ภัย ถ้าดูแล้วเจตนาโดยตรงก็ต้องว่า

ไปตามกฎตามระเบียบข้อบังคับ

ผู้สัมภาษณ์ - ใครเป็นคนพิจารณาครับ

คุณเค็ลิ่ง - ก็ต้องเรียกคณะกรรมการมาประชุม แล้วเรียกคน ๆ นั้นมาด้วย มา

สอบถามความจริงกัน ถ้าเขารับสารภาพกรรมการก็พิจารณากันไป แต่ถ้าเขาไม่รับ

(สารภาพ) ก็ว่าไปตามกฎระเบียบที่มีอยู่ ก็ขึ้นอยู่กับกรรมการส่วนใหญ่จะว่าอย่างไร"^{๖๐}

แสดงว่าคณะกรรมการหมู่บ้านนอกจากจะเป็นผู้บริหารกิจการหมู่บ้านแล้ว ยังเป็นคณะตุลาการของหมู่บ้านด้วย ข้อควรสังเกตก็คือการเสนอออกข้อบังคับต่าง ๆ นั้น ก็มาจากคณะกรรมการของหมู่บ้าน โดยความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ดังนั้น จึงเห็นว่ากลุ่มผู้นำของหมู่บ้านเป็นที่รวมของอำนาจไว้ทั้งหมดทุกด้าน

4.3 การควบคุมประชาชน ให้ปฏิบัติตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

กิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านเขาป่าเจ้าตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง นี้ เริ่มต้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2528 ภายหลังจากทำการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อประกวดมาก่อนแล้ว คุณผัน ทองขาว กล่าวถึงความเป็นมาและการเริ่มต้นเรื่องนี้ว่า

^{๕๙} สัมภาษณ์คุณเป็ลลิ่ง จิตคงสง, 5 พฤษภาคม 2533

^{๖๐} สัมภาษณ์ คุณเค็ลิ่ง คงแก้ว, 28 เมษายน 2533

"คือถ้าพูดเรื่องหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองนี้ ถ้าพูดกันจริง ๆ แล้วคนริเริ่ม และเป็นตัวจักรจริง ๆ คือ ลุงพร้อม (คุณพร้อม หนูพันธ์) ตอนแรกนั้นก็ยังไม่ได้จัดตั้ง (หมู่บ้าน) เรื่องนี้ก็ แกเอาชวดเหล้านี้มาคว่ำฝังดินไว้ครึ่งหนึ่ง ทำป้ายเขียนไว้ว่าเราหยุดแล้ว ตรงสามแยกใกล้ ๆ บ้านแกเอง ต่อมาหลังจากนั้นเขาก็มาเผยแพร่เรื่องแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง อบรมกันที่โรงเรียนความชนน หมู่บ้านเราส่งไปสองคนคือ เรียง (คุณเจริญ เทนหนู) กับอาจารย์สุพร (คุณสุพร บัวกิ่ง) เขาก็พูดว่าในจังหวัดนี้คุณดูแล้วไม่มีที่ใดจะจัดตั้งได้ พออบรมเสร็จแล้วก็มีการออกไปดูงานกัน ทางอำเภอเลือกเอาสองหมู่บ้านคือที่นี้กับที่ป่าพยอม พอเขามาดูที่นี้เขาเห็นสิ่งที่ลุงพร้อมทำเอาไว้ ก็รู้ว่าลุงพร้อมได้ความคิดส่วนหนึ่งมาจากวิทยุที่เขาประกาศ พอเขาเห็นดังนั้นเขาก็บอกว่าที่นี้เป็นอยู่แล้ว หมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง และเห็นว่าที่นี้จัดตั้งได้ แต่ขึ้นอยู่กับว่าชาวบ้านจะยอมรับหรือไม่ ตอนนั้นก็ลังเลเหมือนกันเพราะหมู่บ้านเรามีปัญหาเหมือนกันอย่างเช่น เรื่องเหล้า ลักเล็กขโมยน้อยพวกนี้ ตอนนั้นลุงพร้อมแกพูดว่าโรงเรียนบางโรงเรียนเขาตั้งขึ้นก็ใช้ว่าจะมีเด็กนักเรียน พอานาน ๆ ไปเด็กก็มาเรียนเต็ม ก็เลยยอมรับกัน ก็เลยทำเรื่อง (หนังสือ) ไปที่โครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ตอนนั้นนายวิระ (มุสิกพงศ์) เป็นรัฐมนตรีช่วยมหาดไทยอยู่ที่มาเปิดป้าย..."^{๕๑}

การเริ่มต้นของคุณพร้อม หนูพันธ์ โดยการเริ่มทำสัญลักษณ์ให้ลดเลิกการดื่มสุรานั้น ยังไม่เป็นจริงเป็นจัง จนกระทั่งต่อมาเมื่อหน่วยราชการนำอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองมาเผยแพร่ โดยจัดการอบรมให้กับผู้แทนของหมู่บ้าน อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นอีกแนวความคิดที่นำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านเขาป่าเจ้า แนวความคิดนี้มาจากการนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาวิเคราะห์ และสรุปออกมาในลักษณะให้เป็นอุดมการณ์ของชาติ โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาคน พัฒนาหมู่บ้าน ชุมชนและประเทศชาติ สร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ซึ่งหมายความว่าแผ่นดิน

^{๕๑} จากการสัมภาษณ์คุณผัน ทองขาว, 12 สิงหาคม 2533.

ที่เจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรม หรือทางวัตถุและจิตใจ สังคมตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง คือสังคมที่ประชาชนอยู่ในศีลธรรม มีความร่วมมือเป็นสุข มีความสงบเรียบร้อย ประเทศมั่นคง

ในอีกทางหนึ่ง อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง นี้ก็ได้วิจารณ์ว่าแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับตั้งแต่ฉบับที่ 1 ว่าก่อให้เกิดความเจริญทางวัตถุ แต่การพัฒนาจิตใจและคุณภาพของประชากรในระดับบุคคล ระดับชุมชน และสังคมของบ้านเมืองยังไม่เป็นไปเท่าที่ควร ทั้งยังไม่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านจิตในนั้นยังมีได้ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบแบบแผน ด้วยเหตุนี้ อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง อันเป็นเป้าหมายร่วมกันของการพัฒนาจึงมุ่งหมายที่จะเสริมในส่วนที่บกพร่องอยู่ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

การตัดสินใจยอมรับอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง นี้ก็เกิดจากการตัดสินใจตัดสินใจของกลุ่มผู้นำของหมู่บ้านก่อนในขั้นแรก อันมีลักษณะเช่นเดียวกับการตัดสินใจพัฒนาหมู่บ้านเพื่อส่งเข้าประกวด ประกอบกับบทบาทของข้าราชการที่ได้เข้ามามีอิทธิพลในการชี้แนะ และผลักดันด้วย ดังเช่นที่คุณสมศักดิ์ ชูช่วย กล่าวถึงวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของกิจกรรมเรื่องนี้ว่า

"... ก็อ้างเหตุผลเรื่องประกวดหมู่บ้าน แล้วก็เอาหน้าผู้ว่าฯ (ราชการจังหวัด) เรื่องผลงานด้วย ของผู้ว่าฯสุกรี สมัยนั้น ว่าให้ได้สักหมู่บ้าน"

เป้าหมายจริงของการจัดตั้งหมู่บ้านเข้าป่าเจ้าเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองจึงเป็นไปเพื่อการชนะประกวด และหากทำสำเร็จนี่ก็จะกลายเป็นผลงานที่จะนำมาซึ่งความมีชื่อเสียง มากกว่าการสร้างสังคมตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จากการสัมภาษณ์ผู้นำของหมู่บ้านหลาย ๆ ท่าน พบว่ากิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เน้นไปในด้านการให้คนในหมู่บ้านลดละเลิกอบายมุขตามหลักของพุทธศาสนา คุณเจริญ เทพหนู เป็นผู้นำคนสำคัญที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างมากว่า

“ผู้สัมภาษณ์ - การพัฒนาหมู่บ้านตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง คุณเจริญ ได้เข้าไปมีส่วนดำเนินการอย่างไรบ้างครับ

คุณเจริญ - คนหมู่บ้านเรามันเกรงกลัวสมัยก่อน คือเรียกว่า จัดเป็นพื้นที่สีชมพูก็ได้ ผมก็คิดว่าคนในหมู่บ้าน กินเหล้าก็กินกันมาก เล่นการพนันก็เล่นกันมาก แม้แต่ผมเองก็ มาเลิกเด็ดขาดตอนพัฒนาหมู่บ้าน บุหรี่ผมก็ไม่สูบ แต่เหล้าผมไม่ดื่มมาก่อนแล้ว ผมก็วางตัวเองตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ผมเองกับคณะในหมู่บ้านเราเคยไปจัด นิทรรศการหมู่บ้าน แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ที่ศูนย์การค้ามาบุญครอง กรุงเทพฯ ก็เอา ของที่ทำในหมู่บ้าน เช่น ขนม เสื้อ ไปขายด้วย คนที่มาชมก็ถามว่าทำหมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ทำอย่างไร ผมก็ยอมรับว่าทำยาก คือเราจะต้องพูดกับชาวบ้านให้เข้าใจ ผมก็ต้องอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง หมู่บ้านของเรา ตอนนั้นก็ทำได้ราว ๆ 98 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น เพราะว่ายังมีคนติดเหล้าอยู่สัก 2-3 คน

ผู้สัมภาษณ์ - คุณเจริญ ตั้งเป้าหมายที่จะต้องทำให้สำเร็จ ให้หมู่บ้านเป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง อย่างไรบ้างครับ

คุณเจริญ - ก็คือ ต้องไม่มีคนเล่นการพนัน คนกินเหล้าต้องไม่มี ต้องไม่ให้มีคนว่างงาน เพื่อให้มีการลักเล็กขโมยน้อยเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ครับตั้งแต่นั้นมาก็ไม่มีการลักเล็ก ขโมยน้อยในหมู่บ้าน เรียกว่าหมดไปเลย แต่ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องทำได้ยากมากครับ คือ ภายหลังมันก็ค่อย ๆ ซาลงไปเรื่อย ขนาดที่มีคนเลิกเหล้า เหล้าในหมู่บ้านไม่มีขายแต่ คนมันก็จะพยายามเอาจนได้

ผู้สัมภาษณ์ - ขอลงไปในรายละเอียดสักนิดหนึ่งนะครับ เช่น กรณีไม่ให้มีการพนันหรือ เล่นการพนัน การที่จะทำไม่ให้มีการเล่นการพนันนี้ทำอย่างไรบ้างครับ

คุณเจริญ - ตอนนั้นนะครับ ถ้าหากว่ามีใครเล่นการพนันในหมู่บ้าน พวกผมทั้งฝ่าย ป้องกัน และฝ่ายรักษาความสงบในหมู่บ้าน ผมเองและหลายคนพรรคพวกก็ตกลงกันว่าใคร เกิดเล่นขึ้นมาที่จะจับเสียเองครับ ตอนนั้นตั้งกติกาเลยว่าจับได้จะปรับเอาเงินเข้า หมู่บ้านคนละ 200 บาท เรื่องนี้ถ้ากรรมการหมู่บ้านเอาจริงเอาจัง คนในหมู่บ้าน เขาจะไม่กล้าหรอกครับ เพราะว่าเรารู้ครับว่าใครเป็นอะไร ตอนนั้นกรรมการหมู่บ้าน เอาจริงครับ คือประกาศเลยว่าใครจะโทษจะเกลียดก็ไม่ว่า แต่เมื่อขึ้นป้ายประกาศ

เป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองแล้วจะต้องไม่ให้ป้ายนี้เสียชื่อ เพราะว่าตกลงกันในที่ประชุมแล้ว

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วมีการจับใครบ้างไหมครับ

คุณเจริญ - ก็ไม่ได้จับใคร เพราะว่าไม่มีใครกล้า เพราะเขารู้ว่าพวกผมเอาจริงแน่ แต่ก็ยังมีอยู่บ้างแหละครับ คนสองคน มีงานมีการอะไรเขาไปเล่นนอกหมู่บ้าน แต่ว่าในการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น เรื่องเงินทอง เมื่อขอความร่วมมือเขาก็ให้ทันที แต่เขาบอกว่าเขาเลิกเรื่องนี้ไม่ได้ เขาไปเล่นข้างนอกและไม่ชักชวนให้ใครเข้ามาเล่น การพนันในหมู่บ้าน ก็คือ เขาก็เกรงใจเราเหมือนกัน เพราะจริงแล้วก็คือพรรคพวกเพื่อน ๆ กัน แต่ก่อนอย่างว่า ผมก็เล่น เราไปพูดขอร้องเขา เราไปพูดขอร้องเขา และบอกว่าการเล่นการพนันมันไม่มีอะไรดีขึ้น ให้เลิกเสียที

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วเรื่องให้คนในหมู่บ้านเลิกดื่มเหล้าเมายา มีวิธีการอย่างไรครับ

คุณเจริญ - สมัยก่อนเวลามาทำการพัฒนาเสร็จตอนเย็น ๆ ก็มักมาตั้งวงดื่มเหล้ากัน คิดไปคิดมาเรามาทำงานส่วนรวมแล้วชักเงินส่วนตัวซื้อเหล้า มันก็ยิ่งทำให้รายได้ลดลงไปอีก ตอนนั้นถึงผมเองไม่ดื่มก็ต้องซื้อให้เพื่อนดื่มเพราะว่าเขามาช่วยทำงาน ผมเองก็เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาตั้งแต่ปี 2526 แต่ว่าก็ไม่เสียวาน คิดอีกแง่เหล้าก็มีผลดีเหมือนกัน เพราะว่าทำงานเสร็จคนก็ไม่กลับไปบ้าน ก็อยู่กันได้รวมกันทำงานกลางคืนต่อ ผมก็มาคิดว่าเราทำงานแล้วเราต้องเสียเงินอีก ก็เลยนั่งปรึกษากันว่าเรื่องกินเหล้านี้เราเลิกหยุดเสียทีได้ไหม ก็เห็นพ้องกันว่า เออ... จริง เลิกก็เลิก พอเลิกกันได้ก็ช่วยกันพูดแหละครับ ตอนนั้นก็เริ่ม ๆ แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เขา (ทางราชการ) เรียกพวกผมเข้าไปอบรมด้วย ผมก็กลับมาชักชวนพรรคพวกพี่น้อง ผมยอมรับในเหตุผลเรื่องเหล้านี้ เช่น เรื่องดื่มเหล้าเวลาประชุมก็พูดเรื่อย คนก็เริ่มเห็นด้วยมากขึ้น ก็เลยโหวตเสียงกัน คนที่ยกมือสนับสนุนมากคือพวกแม่บ้าน ว่าให้ประกาศเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เพราะเบื่อพวกผัวขี้เมากัน พวกแม่บ้านเริ่มมรณรงค์กันว่าถ้าใครกินเหล้าเมากลับบ้าน ก็อย่าเปิดประตูบ้านให้ ให้นอนนอกมุ้ง พอพวกแม่บ้านเอาจริงเอาจังก็เริ่มชบเซาลงไปเรื่อย ๆ และก็หมดไป

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วยังมีพวกที่เลิกไม่ได้ไหมครับ จริง ๆ แล้ว

คุณเจริญ - ก็มีจนได้แหละครับ มันไม่กินกันในหมู่บ้าน ก็ไปกินนอกหมู่บ้าน เพราะพวกจะลงแดงเอา แต่พวกนี้ยังเกรงใจส่วนรวม แต่ปัจจุบันก็เริ่มกินกันบ้างแล้ว แต่ไม่ใช่เปิดเผยเอาเหมือนกับเมื่อก่อน จะกินสักทีก็ต้องกินในบ้าน หรือออกไปกินนอกหมู่บ้านไปเลย เราเริ่มกันเมื่อปี 2528 จนปี 2533 ก็เริ่มมีอย่างที่ว่านี้แหละ

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วพวกที่มีอาชีพขายเหล้าในหมู่บ้านละครับ ทำอย่างไรบ้าง

คุณเจริญ - พวกคนขายนี้ ขอร้องกันห้ามขาย เพราะตั้งกติกาว่าใครจะขายเหล้าในหมู่บ้าน ขอร้องห้ามขายกัน

ผู้สัมภาษณ์ - แล้วคนต้มละครับ

คุณเจริญ - จริง ๆ แล้วที่นี่ไม่มีคนต้ม (สุราเถื่อน) เลย คนขายนี้ถ้าจะขายกันจริง ๆ เช่น ฟีนิล ขายอยู่ที่สามแยก ก็ต้องหาคนดีกับแกไปพูด ก็ สจ. เปลื้อง แหละครับ และผมก็ไปด้วย ผู้ใหญ่บ้านด้วย ก็ไปนั่งคุยกัน ขอร้องว่าเห็นใจกับเรื่องหมู่บ้านขอให้เลิกขายเหล้าได้ไหม ให้หมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของเราลุล่วงตามเป้าหมายให้ได้ ให้ความร่วมมือครับ แยกหยุดขายไป 2 ปีเต็ม พอปีที่ 3 เห็นคนเริ่มกินกันบ้าง แล้วก็ไปซื้อจากที่อื่นกัน

ผู้สัมภาษณ์ - ที่จริงคนขาย ช่วงนั้นแกขาดรายได้ไป แกเลิกเพราะเกรงใจใช่ไหม

คุณเจริญ - ครับ แกขาดรายได้ แต่พวกผมก็ตกลงกันไว้ว่า ถ้าพูดขอร้องกันแล้วยังขายอีก ก็จะหาพวกไปซื้อเชื่อแล้วไม่จ่ายเงิน ถ้าหากว่าแกยังต้องขาย พวกซื้อไม่ว่าจะกินหรือไม่ก็ตาม คือ ถ้าพูดดี ๆ กันแล้วไม่ฟัง ก็จะทำแบบนี้ แต่วิธีนี้ก็ไม่ได้ทำเพราะแกยอมเสียก่อน คือเราก็ออมไม่ได้^{๕๓}

วิธีการของผู้นำของหมู่บ้านเมื่อได้ตกลงตัดสินใจพร้อมกันแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้นำจะต้องทำตัวเป็นแบบอย่างก่อนจะให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม การควบคุมพฤติกรรมของคนในหมู่บ้านให้เป็นไปตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองนี้ ผู้นำของหมู่บ้านก็ยอมรับว่าเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก แต่เมื่อกลุ่มผู้นำของหมู่บ้านมีเป้าหมายว่าจะให้คนในหมู่บ้านละลดเลิกสิ่งที่เป็นอบายมุขให้ได้

^{๕๓} สัมภาษณ์คุณเจริญ เกทหนู, 26 พฤษภาคม 2533.

ลักษณะพฤติกรรม หรือการกระทำของผู้นำก็เช่นเดียวกับการออกกฎระเบียบของหมู่บ้านตั้งที่กล่าวมาแล้ว ก็คือต้องให้คนในหมู่บ้านยอมรับเสียก่อน ดังนั้น จึงต้องนำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมของหมู่บ้าน เพื่อให้คนส่วนใหญ่ให้ความเห็นชอบออกมาเป็นมติของหมู่บ้าน เพื่อให้มติของหมู่บ้านเป็นไปตามที่กลุ่มผู้นำต้องการผู้นำของหมู่บ้านได้ป้อนความคิดนี้ให้กับกลุ่มแม่บ้านก่อน เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านเป็นฐานสนับสนุนอย่างเป็นกลุ่มก้อน และก็ได้ผลเนื่องจากว่าคนในหมู่บ้านที่ชอบดื่มสุรา เล่นการพนัน ส่วนมากจะเป็นพวกพ่อบ้าน เมื่อชี้แจงและมติของคนส่วนใหญ่ยอมรับแล้ว ก็เป็นอันว่าชาวบ้านทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น จึงเกิดอำนาจโดยชอบธรรมและเป็นอำนาจหน้าที่ของผู้นำที่รับผิดชอบในเขตบ้านของตนไปดำเนินการ เช่นเดียวกับกับกิจกรรมการพัฒนาเรื่องอื่น ๆ บทบาท ของผู้นำตรงจุดนี้เองจะสะท้อนให้เห็นวิธีการของผู้นำท้องถิ่นที่เขาเข้าไปมีอิทธิพลต่อคนในหมู่บ้านให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่เขาต้องการ คุณเปลี่ยนช่วย ได้กล่าวถึงบทบาทของเขาว่า

"คุณเปลี่ยน - มันแบบนี้ แต่ก่อนผมก็กินเหมือนกัน แต่เมื่อพอรับอุดมการณ์นี้มา ผมก็ได้ไปพูดกับครูพร้อม (นายพร้อม หนูพันธ์) คิดกันไปก็ตกลงกันว่าจะให้วิธีว่าขวด (เหล้า) โดยครูพร้อมเป็นต้นคิด ให้ผมทำสักจุดหนึ่งในเขตผม ผมก็ว่าจะไปทำที่หน้าบ้านพวกที่กินเหล้าเก่ง ก็เอาขวดเหล้าไปคว่ำไว้ที่จุดนั้นราวสามสิบใบ แล้วเขียนป้ายมีลูกครีชีไว้ว่า เราหยุดแล้ว แล้วเอาดอกไม้ปลุกล้อมรอบไว้สวยงาม ขวดก็ปักลงดินไว้ ผมเองก็หยุด พ่อผมก็หยุด แล้วที่นี้เวลาเข้าประชุมก็มักจะยกตัวอย่างกันว่าคนโน้น คนนี้หยุดแล้วปัญหามันก็คือว่า ในหมู่บ้านเรามันยังมีคนชายก็พินิล ร้านสามแยกในหมู่บ้าน นำเปลื้องไปขอแกก็หยุด

ผู้สัมภาษณ์ - เพราะอะไรครับเมื่อนำเปลื้องไปขอแล้ว นานิลแกยอมหยุดให้

คุณเปลี่ยน - คือเขาเป็นญาติ ๆ กันด้วย คือเขาเกรงใจกันว่าอย่างนั้นเถอะ ถึงพอสาวนิลหยุด พวกที่กินก็อ้างไม่ได้ แต่จริง ๆ แล้วเราก็อ้างว่าถ้าอดไม่ได้ก็ให้ไปกินนอกหมู่บ้าน แต่อย่าเมา ถึงเมาก็อย่าให้คนเห็น ตัวผมเองก็หยุดอยู่สามปี ผู้นำที่หยุดกันหมดทุกคน"^{๕๔}

^{๕๔} สัมภาษณ์คุณเปลี่ยน ช่วย, 22 กรกฎาคม 2533.

การที่จะให้คนในหมู่บ้านเล็กตีมสุราโดยเด็ดนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ประกอบกับในหมู่บ้านเองก็มีร้านค้าขายสุรารอยู่ ดังนั้น จึงเป็นข้ออ้างให้ผู้ที่ตีมสุราได้ว่าจะมีสุรารายอยู่ ผู้นำของหมู่บ้านจึงต้องใช้วิธีการให้เจ้าของร้านค้าเล็กขายสุรา และบุหรี คุณเปลื้อง จิตคงสง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องนี้ว่า

"ตอนนั้นชายเหล่าเถื่อนก็ไม่ได้ ชายหวยเถื่อนก็ไม่ให้ชาย หลังจากนั้นมาก็ที่อื่น เขาทำ (ชาย) ไม่ให้เขาทำ (ชาย) ก็ลำบาก เราจะใจดำก็ไม่ได้ เรามองในสภาพลบบวกกันแล้วนี้ ไอ้คนที่รวยมันก็กอบโกย ไอ้คนที่จนมันก็ติดที่ระเบียบที่เราตั้ง ก็เลย ว่า... เอาทำตามใจ แต่พอมองกลับไปอีกตอน ตอนที่เราขอร้องเขาว่าปิ่นชอกันสักทีก็ได้ เขาก็ยอมให้ทุกคนไม่ใช่ว่าเขาไม่ให้ พอหลังจากนั้นเรามาคิดถึงเรื่องเศรษฐกิจ เอ๊ะ มันก็เสียดุลการค้ำนี้

ผู้สัมภาษณ์ - การที่นำเปลื้องขอร้องเขาแล้วเขายอมทำตาม แสดงว่าเขาเกรงใจ นำเปลื้องใช่ไหม หรือยังงัยครับ

คุณเปลื้อง - ก็ส่วนมากแหละ นำเปลื้องขอก็ได้ เช่นว่า ช่วงนั้นพวกบ้านชายเหล่า แต่เราต้องจัดตัวคนให้ตีว่า คนนั้นให้ใครไปพูด เช่น คนนั้นไปขอเรื่องการลักเล็กขโมยน้อยว่าอย่าให้มี คือคนที่ไปขอนั้นมีน้ำหนักพอ ก็อยู่มาได้ราวร่วมสองปีรู้สึกว่าการเศรษฐกิจของหมู่บ้านเรามันตกไปเหมือนกัน คือรายได้ที่เขาค้าขายกันนั้นนะ คือ รอบนอกหมู่บ้านเรา เขายังขายกันอยู่ เขาไม่ได้หยุดเหมือนเรา พวกที่ค้าขาย เขามาถามนำเปลื้องว่าจะเอาอย่างไร นำเปลื้องก็บอกว่าเดี๋ยวนำเปลื้องจะถามหลายคนดูก่อน (พวกกรรมการหมู่บ้าน) ก็เห็นกันว่าก็เมื่อเราไม่ให้ขายในหมู่บ้าน นอก ๆ เขาก็ขายกัน ก็เปิดโอกาสให้เขาขายกันเถอะ แต่เราก็เห็นว่าการพัฒนาหมู่บ้านที่เราทำมาเราทำกันได้ร้อยเปอร์เซ็นต์แล้วแหละ แต่หลังจากนั้นมาก็ต้องผ่อน"^{๕๕}

วิธีการที่คุณเปลื้อง จิตคงสง กล่าวว่าการขอร้องกัน หรือความเกรงใจกันนั้น สะท้อนให้เห็นถึงการใช้จ่ายเงินไขความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างคนในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นระหว่างผู้นำของหมู่บ้านกับคนในหมู่บ้าน หรือระหว่างคนในหมู่บ้านด้วยกัน ผู้นำของหมู่บ้านได้อาศัยเงินไข

^{๕๕} สัมภาษณ์คุณเปลื้อง จิตคงสง, 5 พฤษภาคม 2533๐.

ความสับสนนี้เองก่อให้เกิดอิทธิพลในการให้คนในหมู่บ้านกระทำตามผู้นำที่ต้องการ ข้อควรสังเกตก็คือการที่พบว่าระดับของการมีอิทธิพลในกลุ่มของผู้นำของหมู่บ้านนั้นมีไม่เท่ากัน คุณสมศักดิ์ ชูช่วย ได้ชี้ให้เห็นความจริงนี้ว่า

"มันก็มีพวกเล่นการพนัน พวกเล่นไพ่ ก็ไม่ได้ให้เขาเลิก แต่ให้เล่นข้างนอก (หมู่บ้าน) ผมก็ไป (ขอร้อง) ด้วย ก็มีอยู่ไม่กี่คน ก็รู้ว่าใครเป็นใคร เขาก็ไปเล่นข้างนอก ก็เหมือนอย่างบ่าวเปลื้องว่านั่นแหละ คนกินเหล้าหลาย ๆ คนพากันไปกินข้างนอก เศรษฐกิจมันก็ไม่ดี ในความเป็นจริงแล้วเรื่องแบบนี้มันตัดไม่ขาดหรอก ก็ใช้วิธีขอร้องกันนั่นแหละ เหมือนบ่าวเปลื้องไปพูดขอร้อง เขาก็เกรงใจความดีกันนี้ (นี้เอง) มีปัญหาอะไรบ่าวเปลื้องเคยช่วยเหลือเขาไว้มากเหมือนผมไม่ใช่ไปขอร้องเขาได้ทุกครัวเรือน"^{๕๕}

สิ่งที่ช่วยอธิบายลักษณะที่มาแห่งอิทธิพลของผู้นำของหมู่บ้านประการหนึ่งก็คือ เพราะเหตุใดคุณเปลื้อง จิตคงสง จึงมีอิทธิพล ให้ผู้อื่นทำตาม มากกว่าผู้นำคนอื่น ๆ สำหรับคุณเปลื้อง ชูช่วย ก็ได้กล่าวถึงกรณีการขอร้องให้เจ้าของร้านค้าในหมู่บ้านเลิกขายสุรา และบุหรี ก็เพราะว่าคุณเปลื้อง เป็นญาติกับเจ้าของร้านค้า เจ้าของร้านค้ามีความเกรงใจเมื่อคุณเปลื้องพูดขอร้อง ซึ่งถ้าหากว่าวิธีการนี้ไม่ได้ผลก็จะใช้วิธีการซื้อ เชื้อแล้วก็จะไม่จ่ายเงินเป็นมาตรการบีบบังคับให้เลิกขาย และอีกประการที่คุณสมศักดิ์ ชูช่วย กล่าวก็คือ การที่คนในหมู่บ้านยอมปฏิบัติตามก็เพราะความเกรงใจในความดี โดยที่ความดีนั้นเกิดจากการที่คุณเปลื้อง ได้เคยช่วยเหลือคนเหล่านั้นในยามเดือดร้อนหรือประสบปัญหา ถึงอย่างไรก็ตามบางครั้งบทบาทของคุณเปลื้อง เองก็มีขอบเขตสำหรับคนบางคน ก็จำเป็นต้องจัดให้คนอื่นไปดูขอร้อง จากการศึกษาที่กลุ่มผู้นำของหมู่บ้านเอาจริงเอาจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการลดละเลิกอบายมุข ผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คุณเคลิ่ง คงแก้ว กล่าวว่า

"ผลที่เกิดขึ้นตอนนั้นนะครับ คนเมาก็ไม่มี เหล้าก็ไม่มีขายในหมู่บ้าน เรียกว่าการพนันนี่เหมือนกับว่าไม่รู้จัก บุหรีก็ไม่มีขาย ก็พอเรารับนโยบายตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ประกาศหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เราก็

^{๕๕} สัมภาษณ์คุณสมศักดิ์ ชูช่วย, 21 เมษายน 2533.

ขอร้องกัน แต่ถ้าหากอดกันไม่ได้จริง ๆ แล้ว ก็ให้ออกไปนอกหมู่บ้าน อย่าเข้ามาในหมู่บ้าน พูดในที่ประชุมหมู่บ้านด้วยว่าหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เราก็ขอร้องกัน แต่ถ้าหากอดกันไม่ได้จริง ๆ แล้วก็ให้ออกไปนอกหมู่บ้าน ก็เลยหยุดเมาหยุดเล่นกัน เวลาพบใครกินเหล้าอยู่ก็จะพูดกันว่าเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองแล้วนะ พวกนี้ก็จะอายและค่อยห่างไป เลิกก็มีในหมู่บ้านนี้หลังจากประกาศหมู่บ้านแล้วก็อยู่ในสภาพปลอดอบายมุขอยู่ราว 2 ปี หลังจากนั้นมันก็ค่อย ๆ คลายซึ่งผมคิดว่าเรื่องนี้มันทำยากที่จะให้อยู่ถาวร"^{๕7}

ดังนั้นจึงพบว่าวิธีการอีกอย่างหนึ่งก็คือการขอร้อให้คนที่เลิกดื่มสุรา เล่นการพนันไม่ได้ ออกไปกระทำนอกหมู่บ้าน เนื่องจากว่าเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก จึงจำเป็นต้องมีทางออกให้กับคนเหล่านั้น สะท้อนให้เห็นว่าสังคมตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ให้สังคมปลอดจากอบายมุขนั้น ไม่อาจเป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้นำของหมู่บ้านเขาป่าเจ็ก็ไม่สามารถควบคุมความประพฤติของคนส่วนหนึ่งที่ไม่อาจปฏิบัติตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองได้ ผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือจะกลายเป็นคนน่ารังเกียจ ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย เนื่องจากว่าไม่สามารถทำให้ได้ผลอย่างถาวร การปลอดอบายมุขในหมู่บ้านเขาป่าเจ็จึงเป็นเสมือนภาพลวงตาที่ถูกสร้างขึ้นเท่านั้น เป็นผลจากการควบคุมของกลุ่มผู้นำของหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านได้รับรางวัลยกย่องให้เป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง แต่ต่อมาภายหลังก็ปรากฏว่าผู้นำของหมู่บ้านจึงต้องตกลงตัดสินใจผ่อนการควบคุมพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน ถึงอย่างไรก็ตามสภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านก็ยังดีกว่าเมื่อก่อน เช่น ชาวบ้านไม่เมาสุราเฮฮาเหมือนเมื่อก่อน ในส่วนของการพนันนั้นขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในหมู่บ้านก็พบว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจภูธรอำเภอควนขนุนได้เข้ามาจับกุมผู้ลักลอบเล่นการพนันไปดำเนินคดี

^{๕7} สัมภาษณ์ คุณคลัง คงแก้ว, 28 เมษายน 2533.

สรุป

ในบทนี้ได้กล่าวถึงกิจกรรมพัฒนาของหมู่บ้านเขาป่าเจ็ดด้านต่าง ๆ ซึ่งเห็นได้ว่าบทบาทของผู้นำท้องถิ่นส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับคน 2 กลุ่ม คือ ประชาชนในหมู่บ้าน และกลุ่มข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา กระบวนการพัฒนาชนบทดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่จะเริ่มต้นโดยคำแนะนำของทางราชการที่ปฏิบัติตามโครงการ หรือแผนงาน แล้วให้ผู้นำท้องถิ่นนำไปดำเนินการ กล่าวได้ว่ามีเพียงเรื่องการสร้างระบบน้ำประปาที่ความน้อยเพียงกรณีเดียวที่เกิดจากความริเริ่มของผู้นำท้องถิ่น ขึ้นต่อมาผู้นำท้องถิ่นซึ่ง "รับงานการพัฒนา" มาก็นำเรื่องนั้นไปปรึกษาหารือกันในกลุ่มผู้นำของหมู่บ้าน (เนื่องจากในช่วงการพัฒนาเพื่อการประกวดนั้น หน่วยราชการได้ระดมเข้ามามาก) การวางแผนดำเนินการในกิจกรรมเรื่องใดนั้นจะกำหนดเป้าหมายว่าจะต้องทำสิ่งนั้นให้สำเร็จเพื่อให้หมู่บ้านชนะการประกวด จากนั้นจึงมีการมอบหมายแบ่งงานให้ผู้นำแต่ละคนว่าใครจะทำอะไร สนับสนุนอะไรได้บ้าง และกำหนดแนวทางประสานงานช่วยเหลือกัน ต่อมาจึงดำเนินการแสวงหาความสนับสนุนจากประชาชนในหมู่บ้าน และการระดมความร่วมมือทั้งด้านแรงงาน และการเก็บรวบรวมเงิน และจะพบว่าชาวบ้านจะแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มส่วนใหญ่ที่ยอมรับให้ความร่วมมือ และกลุ่มส่วนน้อยที่ไม่ให้ความร่วมมือ ในขณะที่เดียวกันผู้นำท้องถิ่นต้องเป็นตัวแทนของหมู่บ้านติดต่อประสานงานกับกลุ่มข้าราชการที่เข้ามาปฏิบัติงานพัฒนา หรือข้าราชการที่ผู้นำท้องถิ่นไปติดต่อเพื่อขอรับการสนับสนุนพร้อมกันไปด้วย

การวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้นำในการใช้อิทธิพลจูงใจให้ผู้อื่นยอมรับฟังและเห็นด้วย เป็นผลให้พฤติกรรมคนอื่นยอมคล้อยตาม ถูกจูงใจให้ร่วมมือกันทำงานเพื่อความสำเร็จตามความประสงค์ของผู้นำนั้นย่อมแทรกเจือปนอยู่ในวิธีการต่าง ๆ ของผู้นำท้องถิ่นในกระบวนการพัฒนาชนบทดังที่กล่าวในบทนี้ ดังนั้น ย่อมจะพบข้อสรุปบางประการเกี่ยวกับแบบแผนกรรมวิธีของการใช้และขั้นตอนในการนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการเมืองมาส่งเสริมให้ผู้นำมีอิทธิพล ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

แผนภูมิที่ 1 กระบวนการพัฒนาชนบทของหมู่บ้านเขาป่าเจ้า

